

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT

Paul Ballard \ A Biblia alkalmazása

Grendorf Péter – Grendorf-Balogh Melinda – Győri Zsuzsanna

– Csermely Péter \ A testvéri közösség mint hálózat. Hálózatos gyülekezetfejlesztési modell
a Budapest-Angyalföldi Evangélikus Egyházközségben

Móricz Nikolett \ Beszédes hallgatás. Zsoltárok traumat(e)ológiai perspektívából

Angyal-Cseke Csaba \ Pécseli Király Imre kátéja. Az egyház egységének teológiai alapjai a 17. században

Kedves Olvasó!

Paul Ballard megállapítása szerint a gyakorlati teológia négyféle módon használja a Bibliát: forrásként, fókuszpontként, a bölcsesség forrásaként, valamint a kutatás tárgyaként. A gyakorlatban az említett megközelítések inkább egymásra épülő, mintsem különálló tevékenységek. Kérdés ugyanakkor, hogy miként alkalmazhatjuk felelősségteljesen a Bibliát a fenti a folyamatokban? Hogyan lehet a Bibliát egészként látni és megérteni? Mit jelent egy bibliaismeretben elszegényedett, posztkeresztény kultúrában élni?

A hálózatos gyülekezetfejlesztési modell legfontosabb előnyeit és lehetőségeit mutatja be a Budapest-Angyalföldi Evangélikus Egyházközség tapasztalatain keresztül Grendorf Péter, Grendorf-Balogh Melinda, Győri Zsuzsanna és Csermely Péter tanulmánya. A szerzők hangsúlyozzák: a hálózatos gyülekezetfejlesztési modellben a tudatos figyelemnek a kialakuló hálózat optimalizálódásának az elősegítésére és nem gátlására kell irányulnia.

Beszédes hallgatás – Zsoltárok traumat(e)ológiai perspektívából című tanulmányában Móricz Nikolett megállapítja, hogy a traumatizált emberek gyakran sokáig vagy akár örökké hallgatnak. A szerző tanulmányában azt mutatja be, hogy miként vonhatók be a zsoltszövegek a lelki-gondozói gyakorlatba.

Pécseli Király Imre kátéját és a teológiai egység kialakulásában betöltött jelentőségét mutatja be Angyal-Cseke Csaba munkája. „Krisztus egyházának egysége e káté és a mögötte lévő eszmeiség szerint nem az uniformizált teológiai gondolkodásban, hanem Jézus Krisztusban, az élő Úrban, a benne való hitben gyökerezik” – fogalmaz a szerző.

Az igehirdetési előkészítők *húsvét ünnepe utáni első-től a negyedik vasárnapig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Áprilisi számunk szerzői

Angyal-Cseke Csaba teológushallgató – Budapest
Ballard, Paul professzor emeritus – Cardiff (Egyesült Királyság)

Csermely Péter biokémikus, hálózatkutató, egyetemi tanár, teológus – Budapest

Fischl Vilmos lelkész, MEÖT-főtitkár, tudományos főmunkatárs – Budapest

Grendorf Péter lelkész – Budapest

Grendorf-Balogh Melinda lelkész – Budapest

Győri Zsuzsanna közgazdász, egyetemi docens – Budapest

Kondor Péter püspök – Budapest

Kovács Erzsébet lelkész – Nyíregyháza

Kun-Török Anett lelkész – Erdőkertes
Lázárné Skorka Katalin lelkész – Mezőberény
Mesterházy Zsuzsanna lelkész – Győr
Móricz Nikolett pszichológus, evangélikus teológus, egyetemi tanársegéd – Bern (Svájc)
Ribár János nyugalmazott esperes – Orosháza

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Szakács Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Johann Gyula

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Percze Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 14 400 Ft; fél évre: 7200 Ft. Egy szám ára: 1000 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 8100 Ft; fél évre: 4050 Ft. Egy példány ára: 700 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Mondat Kft. www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

2 133282 1122042

Látni az aggodalmak között

Jn 20,18

■ KUN-TÖRÖK ANETT

„Elment a magdalai Mária, és hírül adta a tanítványoknak, hogy látta az Urat, és hogy ezeket mondta neki.” (Jn 20,18)

Húsvétra kellene hangolódnom, amikor írom e sorokat, de nehéz most arra fókuszálni, ugyanis ma reggel hallottuk meg a hírt: Oroszország elindította a háborút Ukrajna ellen. Minden erről szól most: a híradások, a közösségi oldalak posztjai, a rádióműsorok, a baráti és családon belüli beszélgetések. Mi lesz most? Mi jön ezután? Bizonytalan a jövő, és nem tudjuk, Isten mit enged meg, s minek szabgátat. Meddig tart az emberi gonoszság, hatalomvágy és -féltés? Mennyi ember élete áldozható fel? Meddig érezheti az ember, hogy mindenható, hogy dönthet élet és halál fölött? Nem tudom, mi lesz bő egy hónap múlva, amikor, kedves olvasó, kezdedbe veszed e lapot, de most a bizonytalanság, a tehetetlenség és a félelem ott lebeg sokak szívében.

Jézus tanítványai és a vele lévő asszonyok is hasonlókat érezhettek azon a vasárnapon. Végbement a szörnyűség, amire bár számítani lehetett, hiszen Jézus maga beszélt róla, mégsem tudtak mit kezdeni vele. Az ő Mesterük meghalt, el is temették a testét. Hogy történhetett meg mindez? Hogy állhatott bárki is e törekvés mellé? Hogy engedhette Isten, hogy keresztre feszítsék az Ő Fiát? Miért nem szabott gátat az emberi gonoszságnak, féltékenységnek? Mihez kezdjünk most? Hogyan lesz ezután? Kire lesz hatással még ez a harag? Mi lesz velünk? Tudjuk, hogy félelmükben be is zárkoztak.

De magdalai Mária – tipikus kötelességtudó nőként – felkerekedett, hogy bebalzsamozza a holttestet, amikor is a sírt nyitva, a követ elhengerítve találta. Hírül vitte ezt Péternek, aki másodmagával azonnal kiment a kertbe, hogy ellenőrizze, igaz-e, amit az asszony állít. Megtalálták a síron fekvő üres lepedőket, láttak és hittek neki, majd hazatértek. János nem ír arról, hogy mi minden játszódott le Péterék fejében, szívében. De Móriában ott maradt az aggodalom, ő magyarázatot akart, észszerű érveket. Ki vitte el az Urat? Hova tették a holttestét? Hogy végezzem el így a

feladatomat, kötelességemet? Mert amikor nehézség van, gyász, bizonytalanság, az emberen eluralkodik a tettvágy. Valamit tenni kellene, ne csak várjuk tétlenül mindazt, ami jön. Csináljunk valamit, mert ez az egy helyben ülés, gondolataim, kérdéseim ezrei felemésztenek.

De akkor megjelenik neki a feltámadt Krisztus, akit elsőként fel sem ismer, csak miután nevéen szólítja őt. Ő pedig felkiált: Rabbuni! Úgy tudom elképzelni ezt a jelenetet, mint egy filmbeli epizódot, amikor a főszereplő egy régen várt személlyel, szerelemmel találkozik. Az izgatottságtól felugrik a helyéről, odarohan hozzá, és a nyakába borul. Meg kell érintenie, hogy elhiggye, tényleg nem csak a szemé káprázik. De Jézus inti őt, hogy még ne tegye. De mind egy is, hiszen pusztán a jelenléte, a megszólítása olyan erővel bír, ami leírhatatlan. Minden egy szempillantás alatt a helyére kerül. Minden aggodalom elszáll, minden kérdés feleslegessé válik. Jézus itt van, él, megközelíthető, s nevéen szólítja az embert. Mária pedig rohan haza a többi tanítványhoz, szinte feltépi az ajtót izgatottságában, örömeiben, s elkiáltja magát: „Láttam az Urat!”, s elmeséli nekik mindazt, amit tapasztalt, amit Jézus mondott neki.

A világban folyó mindenféle harcok, veszélyek, válság ellenére, a böjti időszak szomorúsága, az előttünk álló nagyheti események fájdalmas képei mellett mindenkor megjelenik a húsvéti öröm, felhangzik Jézus szava: „Békesség nektek!” Nekem is megjelenik, engem is nevéen szólít, hogy tudjam: Ő él, feltámadt, diadalmaskodott a bűn, a halál, a sátán felett. Sok minden fenyegethet, kerülhetek életveszélybe, meginoghat az egzisztenciám, nyomaszthat betegség, de egyvalamit nem vehetnek el tőlem: Jézus ismeretét. Hiszen én is láttam az Urat! Láttam, ahogy cselekszik: láttam, ahogy életeteket formál át, láttam, ahogy betegeket gyógyít, ahogy felemeli a porban fekvőt, ahogy csodákat tesz, ahogy hatalmakat dönt le. Látom, ahogyan az én életemben is munkálkodik. Az Úr itt van velem, itt van velünk. Órá nézek, belőle merítek erőt, békességet, reménységet.

A Biblia alkalmazása^{*}

■ PAUL BALLARD

A Biblia a keresztény hit és hitgyakorlat alapja. A Szentírás olvasása és értelmezése a keresztény istentisztelet és a lelkiség egyik fő alkotóeleme. Mint az apostoli hit elsődleges tanúságtévője, a Biblia a keresztény tanítás és az etika meghatározó tekintélye. A Biblia ezért teológiailag két szempontból is központi szereppel bír: egyfelől a Biblia kritikai vizsgálata révén, másfelől a keresztény szempontú megértés teológiai forrásaként. Fontossága ellenére azonban a Szentírás alkalmazásának gyakorlati teológiai szempontból történő vizsgálata nehezen értelmezhetőnek és problematikusnak bizonyult.

A Szentírás alkalmazásának problematikája a gyakorlati teológiában

Számos egymást keresztező áramlat nehezíti a gyakorlati teológiában a Szentírás használatát. Először is, minden keresztény hagyomány alapvető tekintélyt tulajdonít a Bibliának. Ugyanakkor ennek a tekintélynek az értelmezése igen sokféle. Az ortodox egyházak számára a Biblia a hagyomány alapja és annak része, és beleszővődik az egyház liturgikus és teológiai életébe (BALLARD–HOLMES 2006, 42–58. o.). A katolicizmusban a Biblia az alapvető bizonyágtévő, de értelmezése az egyház tanítóhivatalán keresztül történik (HOULDEN 1995, 85. kk.). A protestantizmusban a *sola Scriptura* jelmondata azt jelzi, hogy a Biblia az egyház fölött áll, és jelentését a Szentlélek munkája által fogadhatjuk be. Ugyanakkor – különösen a protestantizmusban – feszültség van a Szentírás elsőbbségének és szó szerinti tekintélyének konzervatívabb (akár fundamentalista) hangsúlyo-

zása és a liberálisabb értelmezés között, amely a Bibliát a kortárs felismerések és a kultúra viszonylatában olvassa (TRUEMAN 2006).

Másodszor, a modern akadémiai teológia egy sor különálló tudományágra történő szétaprózódása, amelyek mindegyike saját módszertannal, szakértelemmel és irodalommal rendelkezik (FARLEY 1983, 100–116. o.), (olykor tátongó) szakadékokat teremtett a biblikus tudományok és a gyakorlati teológia között. Hasonló a helyzet a biblikum és a rendszeres teológia kapcsolatában is (lásd FOWL 1998). A bibliatudósok a Bibliát tekintik kutatási területüknek. A modern időkben feladatukat elsősorban történeti és irodalomkritikai jellegűnek tekintették. A Bibliát szilárdan az ókori világban helyezik el, néha nagy távolságra mai kontextusunktól, és az értelmezését speciális szakismerettől teszik függővé. Természetesen sok bibliatudós tagja hitközösségeknek, és munkájukat e közösségek szolgálatában állónak tekintik. A biblikus tanulmányok megalapozott eredményei azonban a gyakorlati teológiától történő „távolságuk” nehézsége mellett is a Biblia szövegének és hátterének jobb megértését eredményezték.

Az utóbbi időben olyan filozófusok, mint Hans-Georg Gadamer és Paul Ricoeur hatására a bibliatanulmányok középpontjába a hermeneutika került, és a korábbi érdeklődés a szöveg „mögötti” dolgokról magára a szövegre és a szöveg „előtti” dolgokra irányult. Ez elősegítette az értelmezéstörténet és az olvasó kontextualitása iránti friss érdeklődést, és ezáltal megnövekedett az érdeklődés a Biblia kortárs használata iránt (OEMING 2006, 25–26. o.). A váltás azonban hermeneutikai módszertanok sokaságát is szülte, amelyek egymással időnként feszültségben állnak. Az értelmezés összetettebbé, a jelentéskeresés pedig rétegzettebbé vált. Ugyanakkor a szövegnek számos olvasata létezik. Manfred OEMING bibliakutató szerint azonban a bibliatudomány módszertana mindkét modern fázisban (törté-

^{*} Eredetileg megjelent: BALLARD, Paul 2011. The Use of Scripture. In: Bonnie J. Miller-McLemore (szerk.): *The Wiley Blackwell Companion to Practical Theology*. John Wiley & Sons, Oxford. 163–172. o.

nettudományi és hermeneutikai) a Biblia tekintélyének és szentírási státuszának aláásását idézte elő (2006, 41–42. o.).

Végül a gyakorlati teológiának is megvannak a maga nehéz kérdései. Széles tudományterületről van szó, amely a világban és a világ számára a keresztény gyakorlat természetét és normáit kutatja. De diszciplínaként való meghatározása az elmúlt évtizedekben eltolódott, ami új kérdéseket vetett fel azzal kapcsolatban is, hogy miként kapcsolódhat a bibliatudományokhoz és a Szentíráshoz. Hagyományosan – egészen az elmúlt fél évszázadig – a lelkészek és teológusok a gyakorlati teológiát elsősorban a lelkészi szolgálatra irányuló teológiai képzésnek tekintették. Ahogy egy nagyobb diszciplináris fókusz formálódása kezdetét vette, a gyakorlati teológiát egy sor aldiszciplínára (liturgia, prédikáció, lelkipásztorkodás, oktatás stb.) osztották fel, amelyek mindegyike saját fókusszal és szakirodalommal rendelkezik (FARLEY 1983, 175–195. o.). Újabban egyre inkább az a felfogás terjedt el, hogy a gyakorlati teológia a teológiai feladat kontextuális megközelítésében találja meg elsődleges összefüggését. Stephen Bevans római katolikus missziológus a kontextuális teológiának olyan definícióját fogalmazta meg, amely a gyakorlati teológiai mai értelmezéséhez is jól illeszkedik: „A kontextuális teológia a teológiai munka olyan módjaként határozható meg, amelyben az ember figyelembe veszi az evangélium szellemét és üzenetét; a kereszténység hagyományát; a kultúrát, amelyben teologizál; és az ebben a kultúrában végbemenő társadalmi változásokat [...]. Mai értelmezésünk szerint a kontextualizáció magának a teológiának a természetéhez tartozik.” (BEVANS 1992, 1. o.)

Következésképpen a gyakorlati teológiát ma már inkább a „teológia művelésének módja” mint módszertan határozza meg, és kevésbé a tudományterület tartalmi meghatározása vagy paraméterei. A keresztény élet és tanúságtétel megnyilvánulásai foglalkozik, beleértve a szakmai képzést és gyakorlatot, és a hitmegélés formáinak tisztázására törekszik. A gyakorlati teológiának ez a tágabb értelmezésű megközelítése a Biblia helyének és használatának sokszínűbb és szerteágazóbb értelmezéséhez vezetett.

A Szentírásnak a biblikus tudományokban és a teológiában jellemző, nagyon különböző tudományos megközelítése miatt egészen a közelmúltig kevés szisztematikus figyelmet fordítottak a Biblia gyakorlati teológiában való használatának kérdésére. A kreatív párbeszéd ösztönzésének reményében „A Biblia a lelkipásztori gyakorlatban” projektben (2000–2005) gyakorlati és biblikus teológusok és gyakorlati szakemberek végeztek kutatásokat a Brit Bibliatársulat és a Cardiffi Egyetem égisze alatt (lásd BALLARD–HOLMES 2006). Ez a tanulmány ennek a munkának az eredményeire és szempontjaira támaszkodik. Nagy vonalakban négy olyan területet, illetve módszert vizsgál, amelyekben a Biblia a gyakorlati teológiában szerepet kaphat, és további javaslatokat is tartalmaz. A Szentírás gyakorlati teológi-

ai alkalmazásának nehézségei a kutatás történeti vizsgálatai alapján is a felszínre kerültek.

A Biblia mint forrásanyag: a Biblia és a lelkigondozás

Az első vizsgálati módszer egy adott helyzetből indul ki, és a Bibliának mint forrásanyagának a használata felé halad. Ez legvilágosabban a lelkigondozás és a lelkigondozói tanácsadás összefüggésében látható. Néhány évtizeddel ezelőtt sok lelkigondozó teológus ismerte fel, hogy a társadalomtudományok vonzereje olyan lelkigondozási modellekhez vezetett, amelyeket szekuláris elképzelések uraltak, és amelyek elszakadtak teológiai gyökerektől. Stephen PATTISON (2000, 121. o.) a lelkigondozói mozgalom egyik kiemelkedő alakja, Howard Clinebell munkásságának elemzése során kínál erre példát. Clinebell a Szentírást egyszerűen csak megerősítő jelleggel használja máshol levont következtetések alátámasztására. Ennek a tendenciának az ellensúlyozására a közelmúlt tudósai tudatosabb erőfeszítéseket tettek a lelkigondozás teológiai alapjainak visszaállítására és a Biblia gyakorlati vonatkozásának megerősítésére. Nagy vonalakban négy megközelítést alkalmaztak.

Az első a Szentírás normativitását hangsúlyozza. Ez a megközelítés általában megfelel a konzervatív biblikus teológiának, amely igyekszik világos keresztény keretet biztosítani a lelkigondozás számára. Roger Hurding keresztény pszichiáter szavaival élve: „Nem meglepő, hogy a »biblikus« lelkigondozók általában vagy a »kirekesztő«, vagy az »integráló« álláspontot képviselik. Ez azért van, mert tanbeli álláspontjukat gyakran élesen fogalmazzák meg, így a világi pszichológiát vagy határozottan elítélik (egy kizárólagos »különleges kinyilatkoztatási« perspektívából), vagy óvatosan értékelik (ahol Isten kinyilatkoztatását az igén és a cselekedeteken keresztül látják).” (HURDING 2003, 276. o.)

Hurding a továbbiakban olyan pszichológusok és teoretikusok munkáját ismerteti, mint Jay Adams, Lawrence Crabb, Gary Collins és Selwyn Hughes, akik mindannyian nagy hatással vannak arra, amit kifejezetten keresztény, nem pedig pusztán lelkipásztori tanácsadásnak neveznek.

Egy második irányzat szintén a Bibliát szeretné alkalmazni arra, hogy a lelkigondozásra meghatározó és formatív módon hasson. Ebben a folyamatban elismeri a modern világban zajló élet valóságát, ezért reméli, hogy mind a bibliatudomány kihívásait, mind a pszichológia és a pszichoterápia meglátásait és gyakorlatát össze tudja egyeztetni. E kettőt különbözőképpen hozza kritikai párbeszédbe. Ez gyakran úgy történik, hogy egy adott lelkigondozási kérdés biblikus értelmezését abból a szempontból vizsgálják, milyen tanulsággal szolgálhat a lelkigondozás számára. Stephen PATTISON (2000, 115–129. o.) angol lelkigondozó

teológus három megközelítést ír le. A *képzeloerőn alapuló megközelítés* olyan témákat és képeket választ ki, amelyek mintát adhatnak a lelkigondozó önképének. Pattison itt példaként Alistair Campbell elmékedéseit hozza fel a jó pásztorról, a sebzett gyógyítóról és Isten bolondjáról. Az *informatív megközelítés* a Bibliában olyan meglátások egész sorát keresi, amelyek megvilágíthatják az emberi létállapotot. Donald Capps például a Biblia számos irodalmi műfaját – mint például a bölcsességi iratokat, a példázatokat vagy a panaszsoltárt – használja fel különböző helyzetek kezelésére. A panaszsoltárok nemcsak a gyászfolyamatra reagálnak, és azon segítik át az embert, hanem felszabadítják a gyászolót a toakodó jámbor elvárások alól, és lehetővé teszik, hogy akár Istennel szembeni haragját is kifejezze. William Oglesby egy harmadik, *tematikus megközelítést* hoz példaként. Ennek robusztus biblikus teológiája – amelyre a közvetlenül a II. világháború utáni korszak bibliai teológiai mozgalma gyakorolt nagy hatást – a Biblia olyan kulcsfontosságú témáit veszi át, mint a teremtés, a megváltás, a gondviselés, a bűn és a kegyelem. Ezek a fogalmak keretet nyújtanak annak megértéséhez, mit jelent az ember számára szeretetteljes kapcsolatban és reménységben élni felebarátainkkal és Istennel a bűnbe esett világban.

Herbert ANDERSON amerikai pasztorálteológus (2006) két újabb megközelítést kínál. A *hermeneutikai megközelítést*, amely a jelen emberi valóságot a Biblia mint élő szöveg megértése mellett és annak viszonylatában értelmezi, Charles Gerkin alapozta meg, de számos lelkigondozó teológus, köztük Capps is széles körben használja. A *narratív megközelítés*, amelyet maga Anderson, valamint a liturgiatudós Ed Foley is elfogadott, Ricoeurnek az emberi tapasztalatról alkotott narratív megértését alkalmazza, illetve annak a Biblia narratív olvasatával való rokonságát. A lelkigondozás az emberi történeteknek Isten történetébe való beleszövése formájában valósul meg. „Mindannyiunknak vannak történetei, amelyek lehetővé teszik az isteni elbeszélés kibontakozását, és minden emberi történet potenciális ablak Isten történetére.” (ANDERSON 2006, 203. o.)

A Biblia forrásként való használatának egy harmadik irányzata a 20. század második fele feltörekvő kontextuális teológiáinak része. A marxi elemzésre és olyan kritikai teoretikusokra támaszkodva, mint Michel Foucault, a felszabadítási teológia, a déli félteke más teológiai és az elnyomott vagy kisebbségi csoportokból eredő teológiák tudósai olyan megközelítést alkalmaznak a Szentíráshoz, amely a szöveggel való küzdelmet hangsúlyozza. Itt három, egymástól némileg eltérő mintát különböztethetünk meg. Ahogy Zoë BENNETT MOORE (2002) érvel, feminista olvasók a Bibliát elnyomó és nem felszabadító szövegnek találhatják. Szükséges a szöveg megkérdőjelezése, hogy egyáltalán hordozza-e a kegyelem és a bölcsesség üzenetét. Másod-

szor, a PATTISON (1994) és James POLING (1991) által elfogadott felszabadítási perspektíva például azt sugallja, hogy a szöveg radikális olvasata megerősíti „Isten preferenciáját a szegények iránt”, és lehetővé teszi az intézmények és a hatalom megkérdőjelezését. Végül mások a saját kontextusukban és azt felhasználva dolgoznak. Így Edward WIMBERLY (2006) amerikai teológus olyan megközelítést kínál a Szentíráshoz, amely az afroamerikai kontextusból származik, és ahhoz szól.

A Szentírás mint forrásanyag negyedik és egyben utolsó alkalmazási módja indirekt. Sok lelkipásztori helyzetben, különösen szekuláris és pluralista környezetben nem mindig helyénvaló közvetlenül a hitre hivatkozni vagy a Szentírást nyíltan bemutatni. A visszafogottság, a másik iránti tisztelet és az érintettek szükségletei iránti érzékenység lényeges szempontok. Bibliai szempontból ez megfelel annak, ahogyan Isten közeledik hozzánk gyengeségünkben és fájaldalmunkban. A biblikus perspektíva azonban ekkor is jelen lehet, hiszen ez képezi a lelkész lelkigondozói szolgálatának alapját (LYALL 2001, 89–107. o.). Egy lelkész és egyházi vezetők körében végzett brit felmérés szerint szinte minden felekezeti és teológiai meggyőződésű lelkész a legtöbb lelkipásztori helyzetben ez alapján cselekszik (GEORGIU 2000).

A Biblia mint munkaeszköz: a Biblia az istentiszteleten és a lelkiségben

A lelkigondozás a tapasztalatból indul ki, és segítségül hívja a Bibliát, hogy világítsa meg és mélyítse el ezt a tapasztalatot azáltal, hogy Isten ígéjének a kontextusába helyezi. Az istentiszteleten és a lelkiségben a Biblia közvetlenül a középpontban áll. A keresztyén identitás egyértelmű, a gyülekezet és tagjai tudatosan állnak meg Isten előtt, akivel a Bibliában és a Biblián keresztül találkoznak. Így például a közösségi istentiszteleten az ige liturgiája nagyrészt a Szentírás felolvasásából és magyarázatából áll (lásd OLST 1991; MCKIM 1995). A szentség liturgiája Krisztus halálának és feltámadásának szentírási drámájába vonja be a résztvevőket. Az evangéliumi történet alakítja a keresztyén liturgikus év formáját. Bibliai mondatok és képek hatják át a dicsőítést és az imádságot. A liturgia és az imádságok célja, hogy az istentiszteleti közösségben részt vevőket rendszeresen vezesse végig a Biblián. A személyes áhítat nagyrészt a Szentírás meditatív olvasásból áll, kiegészítő segítséggel vagy anélkül.

A Szentírásnak az istentiszteleten és a lelkiségben való ilyen megkülönböztetett és gyakran formális felhasználása a gyakorlati teológia érdeklődésének részét kell, hogy képezze. Több figyelmet kellene fordítani arra, hogy ezeket integrálja munkájába. Mindezek alapján most három kérdést vizsgáljunk meg.

Először is, az egyház közös istentisztelete az, ahol a Biblia a legnyilvánvalóbban szentírási, kanonizált szöveggént jelenik meg. Mégis furcsa módon ezt a „szentírási elvet” a modern tudományos kutatás nagyrészt elhanyagolja és aláássa (BARTHOLOMEW et al. 2006, 207–235. o.). Ezt a dimenziót helyre kell állítani. Ezt dogmatikusan, a tekintélyre való hivatkozással lehet megtenni, azonban a bibliatudományon belül kétféle megközelítés létezik. Az első a hitvalóságos megközelítés, amely azt tartja, hogy a Biblia, ahogyan azt végső formájában elfogadták és az egyházban használják, a tudományos kutatás számára vizsgálendő anyag. Ez a kiindulópontja például a kánonkritikának, amelynek Brevard S. Childs a vezető képviselője. A második megközelítés pragmatikusabb, és az olvasó szándékából indul ki. A Bibliát lehet egyszerűen irodalomként vagy történelemként olvasni, de a hit közösségében a Bibliát Szentírásként is olvassuk, és felismerjük az egyházat az idők folyamán megtartó erejét (BARTHOLOMEW et al. 2006, 1. rész; OEMING 2006, 65–70. o.).

Másodsor, nagy általánosságban elmondható, hogy a közösségi istentiszteleten a Szentírás formálisan strukturált olvasása és a kontemplatív személyes áhítat általában bibliakritikai kihívások nélkül zajlott a hit kontextusaiban. Ez alkalmanként jelentős feszültséget okozott. Azonban az új hermeneutika érdeklődése az iránt, ami a szöveg „előtt” van, segített feloldani ezt a feszültséget. Ennek eredményeképpen többen elkezdték feltárni és újra alkalmazni a Biblia értelmezésének prekritikai megközelítéseit, így például a klasszikus középkori négyes olvasatot (történeti, allegorikus, analóg, tropológiai), a protestáns krisztológiai értelmezéseket és a biblikus meditáció olyan modelljeit, mint a *lectio divina* vagy a ferences és az ignáci ima. Ez új utakat nyitott a Bibliával való foglalkozásban, nemcsak a lelkipásztori és egyéb közösségi gyakorlatban, hanem a teológiában is (OEMING 2006, 77. o.).

Harmadszor, a keresztény imádság és istentisztelet mindig *ex tempore* jellegű és kontextuális. Még akkor is, ha a kezdeti és irányadó hangsúly a Szentíráson van, az istentisztelet a jelenre irányul. Napjainkban az istentisztelet mind liturgikusan rendezett, mind látszólag szabadabb formájában egyre rugalmasabb, és lehetővé teszi a helyi szokások figyelembevételét, adott szükségletek kifejezését és az aktuális eseményekre való reagálást. Az igehirdetés stílusa is változatosabbá vált, a kontextusra érzékenyebben reagál; olyan fórummá vált, ahol az emberek Isten elé állhatnak gondjaikkal. Számos helyen az istentisztelet és a prédikáció előkészítése például közös tevékenység, amely az emberek munkájából és imádságából fakad.

Ezek a megfontolások azt mutatják, hogy a liturgikus gyakorlat és elmélet, valamint a Biblia áhítatos használata valóban központi helyet foglal el a gyakorlati teológiában – egyszerre a vizsgálat tárgyaként és a teológiai munka forrásaként.

A Biblia mint bölcsesség: a Biblia és a teológiai reflexió

A Biblia harmadik gyakorlati teológiai alkalmazása a teológiai reflexióban zajlik. BEVANS (1992) a kontextuális teológia öt modelljét vázolja fel, amelyek mindegyike megtalálható a gyakorlati teológiában. A teológiai reflexióban kettő vált meghatározóvá. Az első a Paul Tillich és David Tracy rendszeres teológusok által alkalmazott kritikai-korrelációs modell, amelyben a hagyomány követelményei és perspektívái párbeszédbe kerülnek azzal az élő kontextussal, amelyben a hit működik (BALLARD–PRITCHARD 2006, 65–66. o.). A másik modell először a latin-amerikai felszabadítási teológiában jelent meg, és a „bázisközösségek” pasztorális ciklusát használja. A jelen állapotából indul ki, és az elemzésen keresztül jut el a reflexióhoz, majd a cselekvéshez (uo. 82–87. o.). Mindkét modell középpontjában a jelen valósága és a hagyomány közötti kritikai párbeszéd áll. Ez a találkozás egyre inkább „teológiai reflexió” néven vált ismertté, és a gyakorlati teológia módszerének középpontjában áll. A teológiai reflexióról szóló egyre növekvő szakirodalom a teológiai oktatásban is meghatározóvá vált, valamint a szolgálat és a misszió egyik eszközévé is lett. Leginkább a teológiai reflexió lett az a megközelítés, amelyben a Bibliára történő kifejezett hivatkozásokkal találkozhatunk (GRAHAM et al. 2005; 2007; KINAST 2000; THOMPSON 2008; vö. GROOME 1999).

Valójában ez a folyamat alapvető fontosságú minden keresztény tanítvány vagy tanítványi közösség számára. Felteszi a kérdést: hogyan élek/élünk hitünkhöz hűségesen ebben a helyzetben? A teológiai reflexióban mint strukturált tevékenységben azonban egy adott helyzetben hit és gyakorlat integrációjának tudatos és szándékos feltárása történik. Ez lehet egy pillanat a szolgálatban, a gyülekezetben való munka vagy egy személyes életre vonatkozó döntés. A cél a gyakorlati bölcsesség elsajátítása vagy annak a megértése, hogyan kerülhetünk Istenhez közelebb. Ez már nem csupán egy adott életkérdés megértése lesz, hanem annak az elmélyítése, mit jelent Isten jelenlétében élni az életünket. Hogyan alkalmazhatjuk felelősségteljesen a Bibliát ebben a folyamatban?

Először is, elegendő ismerettel kell rendelkezni a bibliatudomány terén ahhoz, hogy a Szentírást hitelesen alkalmazzuk. Meg kell értenünk a kritikus kérdéseket, az értelmezési megközelítéseket és azt, hogy mit kezdünk a „nehéz szövegekkel”, amelyek látszólag bonyolítják az evangélium megértését.

Másodsor, ugyanilyen fontos, hogy a gyakorlati teológus tagja a hitközösségnek, istentiszteletének és tanúságtételének. Tehát nemcsak az egyházat szolgálja, hanem saját lelki életéhez is merít annak spirituális erőforrásaiból. Így a Biblia ismerős része lesz az ima, az elmélkedés és az útmutatás körforgásának, amely a hitéletet formálja. A Bibliát valóban Szentírásként kell elfogadni mindehhez.

Harmadszor, a cél az a fajta bölcsesség, amelyet Paul Ricoeur „második naivitásnak” nevez. Walter Brueggemann bibliatudós így magyarázza ezt a második naivitást: „Ricoeur ezzel a kifejezéssel arra a felkészültségre utal, hogy a Bibliát mint Szentírást – mint hiteles kinyilatkoztatást – komolyan vegyük, miután felhagytunk az első leegyszerűsítő naivitással, és miután komolyan foglalkozunk a kritikával, és a végsőkig feszegettük [...]. Felismeri, hogy az ilyen racionalitás közepette mégis van egy «többlet», amelyet a kritikai gondolkodás nem tud megvívni, de amely továbbra is termékeny, ha a szöveget egyfajta igaz ártatlanságban hallgatjuk.” (BRUEGGEMANN 2009, XX. o.)

Ez a fajta bölcsesség csak abból fakad, ha hagyjuk, hogy a Biblia minden sokféleségével és különlegességével útítársunkká váljon. Vagyis hosszú és gondos gyakorlásból származik. Brueggemann mellett érvel, hogy a modern exegétának részt kell vennie ebben a gyakorlatban. Ehhez a képzelet megmozgatására is szükség van: „A képzelet az a képesség, hogy a valóságról (Istenről és a világról) olyan képeket kapjunk, fogadjunk be, bízunk bennük és reagáljunk rájuk, amelyek túlmutatnak a hagyományos, uralkodó észérveken.” (Uo.; kiemelés az eredetiben.)

A Bibliát tehát úgy olvassuk, mint amelyben igaz az Istenre és Krisztusra vonatkozó világ leírása, és azt tapasztaljuk, hogy – a modern világ visszássága ellenére – ennek van értelme, kihívást jelent a feltételezéseinkre, és választ vár el tőlünk. „Felvetésünk a következő – fejt ki BRUEGGEMANN –: a Szentírás tanulmányozásában, olvasásában és hallgatásában *újra leírjuk a világot*, vagyis másképp építjük fel azt.” (2009, 4. o.; kiemelés az eredetiben.)

A princetoni Center of Theological Inquiry (1998–2002) Szentírás-projektje hasonló modellt javasolt. Bibliatudósok, rendszeres teológusok és lelkészek egy csoportja az Egyesült Államokból és az Egyesült Királyságból együtt tanulmányozta a Bibliát. Ellen Davis és Richard Hays biblikus tudósok így számoltak be a kihívásról:

„A konzultáció során az a meggyőződés erősödött bennünk, hogy a Szentírás olvasása *művészet* – kreatív diszciplína, amely elkötelezettséget és képzelőerőt igényel, szemben a felvilágosodás távolságtartó objektivitásának eszményével. A bibliaolvasás gyakorlatában olyanok vagyunk (vagy olyannak kellene lennünk), mint amilyenek a művészek. Ez a következtetés két tanulsággal jár, az egyik rossz, a másik jó hír. [...] A rossz hír az, hogy a Szentírás olvasását, mint minden más igazi művészeti ágat, nehéz jól csinálni [...], de ebben rejlik a jó hír is. Mint minden más művészeti ágban, a Szentírás olvasásában is megvan a lehetőség arra, hogy valami szépet alkossunk. [...] Olvasásunk pontosan abban a mértékben fog ilyen szépséget létrehozni, amilyen mértékben hűen reagál Isten megelőző képzelhető erejére, amelyről a Biblia tanúságot tesz.” (2003, xv–xvi. o.; kiemelés az eredetiben.)

A teológiai reflexiónak mint tudatos folyamatnak tehát

az a célja, hogy lehetővé tegye számunkra, hogy a jelenben való, hitben hűségeselethez felismerjük Isten bölcsességét a Szentírásban. Ahhoz, hogy ez megvalósulhasson, szükség van a kritikai megértés és a lelki mélység, a türelmes meghallgatás és a reflexió erőforrásaira. A jövőkép új és friss megragadása érdekében ebben a helyzetben és ezekkel a szövegekkel a kritikai folyamatból valamit újra tudunk értelmezni. A szakirodalom számtalan módot kínál a Bibliával való ilyen jellegű foglalkozás ösztönzésére és strukturálására, a kontemplatív ima hagyományos módszereitől kezdve a csoportmunkáig és a drámajátékig (BALLARD–PRITCHARD 2006, 126–144. o.; THOMPSON 2008, 75–96. o.). A kísértés azonban az, hogy megpróbáljuk elkerülni a nehezebb utat, és magát a módszert tekintjük a lényegnek, miközben elfogadjuk a rövidített utat és a könnyű válaszokat. A Biblia a maga sokféleségében, sőt bonyolultságában nem könnyű társ, még akkor sem, ha az Úr örömebe való belépésre hív.

A Biblia felfedezése: a Biblia és az empirikus kutatás

A Biblia nem csupán a gyakorlati teológiában és a gyakorlati teológia számára jelent erőforrást. A gyakorlati teológia maga is erőforrás a Biblia megértéséhez.

A gyakorlati teológiának felelőssége van a teológiai munka és különösen a biblikus tudományok iránt, hogy megvizsgálja, hogyan fogadják és értelmezik a Bibliát az egyházban és a világban. Ez először empirikus, majd kiértékelő feladatot jelent, és hozzájárul a bibliai szövegrecepció történetéhez. E tekintetben sajnos eddig nem sok minden történt. A gyülekezetkutatás szakirodalmában igen kevés utalást találunk a Biblia használatára. Több jelenik meg a valláspedagógiában, ahol a Biblia a tartalom és a folyamat része. A Biblia terjesztésével vagy olvasásával foglalkozó szervezetek, mint például a bibliatársulatok már végeztek némi „piackutatást” arról, hogyan használják a Bibliát a gyülekezetekben, a bibliatanulmányozó csoportokban vagy a személyes hitélet gyakorlatában. A vallási attitűdökről szóló egyes szociológiai tanulmányok alkalmanként tartalmaznak e kérdésre vonatkozó utalásokat. Andrew VILLAGE gyakorlati teológus a laikusok attitűdvizsgálatáról szóló úttörő jelentőségű tanulmányát egy vallomással vezeti be: „...a tudományos közeg továbbra sem igazán tudja, mit kezdenek az emberek a Bibliával.” (2007, 2. o.) Ennek szellemében a következőkben néhány javaslatot teszünk jövőbeli kutatási területekre.

A laikusok és a Szentírás: Sokkal többet kellene megtudnunk arról, hogy az emberek mit hisznek a Bibliáról, hogyan olvassák, milyen hatással van a mindennapi életükre, és hogyan hat a kritikai tudományosság a hétköznapi olvasó tudatára. Érdekes lenne azt is összehasonlítani, hogy laikusok és tudósok különböző csoportjai – például akik a

Scripture Project keretében összegyűltek – hogyan olvassák a Szentírás egyes szakaszait.

A Biblia a gyülekezeti istentiszteleten: A keresztények többsége itt találkozik a Szentírással. Hogyan értelmezik a Biblia olvasását és magyarázatát? Hogyan alakul a Bibliával kapcsolatos ismeretük? Befolyásolja-e a perikóparend használata vagy annak hiánya a Szentírásról alkotott képet? Hogyan lehet a Bibliát egészsként látni és megérteni?

A Biblia a posztmodern kultúrában: A világban végbemű gyors társadalmi, gazdasági és politikai változások azt jelentik, hogy egyre inkább mobilis, plurális társadalomban élünk, amely könnyen elveszítheti kulturális gyökereit és kulturális kohézióját. Nyugaton minden bizonnyal már nem feltételezhető, hogy a keresztény hit és különösen is a Biblia – annak történetei, nyelve és perspektívája –, amely oly sokáig a középpontban állt, még mindig széles körben ismert lenne. Mit jelent egy bibliaismeretben elszegényedett, posztkeresztény kultúrában élni? Mit jelent ez a keresztény gyakorlat, tanúságtétel és szolgálat szempontjából?

A bibliai reflexió elősegítése: Még mindig szakadék tántog az akadémiái és a vallási közösségek, valamint a különböző tudományterületek között. Milyen lehetőségek, struktúrák és források segítenék elő a bibliai tudatosság elmélyítését, nem utolsósorban a gyakorlati teológiában és a gyakorlati teológián keresztül? Hogyan tudnak a gyakorlati teológusok más kollégákkal együtt részt venni a Biblia értelmezésében?

Amint ez a fejezet bemutatja, a gyakorlati teológia négyféleképpen foglalkozik a Bibliával: forrásként, fókuszpontként, a bölcsesség forrásként és a kutatás tárgyaként. A gyakorlatban ezek inkább egymásra épülő, mintsem különálló tevékenységek. Ennél is fontosabb, hogy a Szentírás használata olyan terület, amely még nem kapott kellő figyelmet a gyakorlati teológiában. Ezért feltétlenül szükséges még nagyobb figyelmet fordítani arra, ténylegesen hogyan működik a Biblia, és mit jelent szentírási volta. A Biblia jelentősége megkívánja, hogy ne csak a biblikus és rendszeres teológusok vizsgálják, hanem minden teológiai tudományterület képviselői.

Felhasznált irodalom

- ANDERSON, Herbert 2006. The Bible and Pastoral Care. In: Paul Ballard – Stephen R. Holmes (szerk.): *The Bible in Pastoral Practice. Readings in the Place and Function of Scripture in the Church*. Eerdmans, Grand Rapids. 195–211. o.
- BALLARD, Paul – HOLMES, Stephen R. (szerk.) 2006. *The Bible in Pastoral Practice. Readings in the Place and Function of Scripture in the Church*. Eerdmans, Grand Rapids.
- BALLARD, Paul – PRITCHARD, John 2006. *Practical Theology in Action. Christian Thinking in the Service of Church and Society*. 2. kiad. SPCK, London.
- BARTHOLOMEW, Craig – HAHN, Scott – PERRY, Robin – SEITZ, Christopher – WALTERS, Al (szerk.) 2006. *Canon and Biblical Interpretation*. Paternoster Press – Zondervan; Milton Keynes – Grand Rapids.
- BENNETT MOORE, Zoë 2002. *Introducing Feminist Perspectives on Pastoral Theology*. Sheffield Academic Press, London.
- BEVANS, Stephen B. 1992. *Models of Contextual Theology*. Orbis Books, Maryknoll.
- BRUEGGEMANN, Walter 2009. *Redescribing Reality. What We Do When We Read the Bible*. SCM Press, London.
- DAVIS, Ellen F. – HAYS, Richard B. (szerk.) 2003. *The Art of Reading Scripture*. Eerdmans, Grand Rapids.
- FARLEY, Edward 1983. *Theologia. The Fragmentation and Unity of Theological Education*. Fortress Press, Philadelphia.
- FOWL, Stephen E. 1998. *Engaging Scripture. A Model for Theological Interpretation*. Blackwell, Oxford.
- GEORGIU, George 2000. *The Use of Scripture*. British & Foreign Bible Society, Swindon.
- GRAHAM, Elaine – WALTON, Heather – WARD, Frances (szerk.) 2005. *Theological Reflections. Methods*. SCM Press, London.
- GRAHAM, Elaine – WALTON, Heather – WARD, Frances (szerk.) 2007. *Theological Reflections. Sources*. SCM Press, London.
- GROOME, Thomas 1999. *Christian Religious Education. Sharing Our Story and Mission*. Jossey-Bass, San Francisco.
- HOULDEN, J. L. (szerk.) 1995. *The Interpretation of the Bible in the Church*. SCM Press, London.
- HURDING, Roger F. 2003. *Roots and Shoots. A Guide to Counselling and Therapy*. Hodder & Stoughton, London.
- KINAST, Robert L. 2000. *What Are They Saying about Theological Reflection?* Paulist Press, New York.
- LYALL, David 2001. *Integrity of Pastoral Care*. SPCK, London.
- MCKIM, Donald K. 1995. *The Bible in Theology and Preaching*. Abingdon Press, Nashville.
- OEMING, Manfred 2006. *Contemporary Biblical Hermeneutics. An Introduction*. Ashgate, Aldershot.
- PATTISON, Stephen 1994. *Pastoral Care and Liberation Theology*. Cambridge University Press, Cambridge.
- PATTISON, Stephen 2000. *A Critique of Pastoral Care*. SCM Press, London.
- POLING, James N. 1991. *The Abuse of Power. A Theological Problem*. Abingdon Press, Nashville.
- THOMPSON, Judith 2008. *Theological Reflection*. SCM Press, London.
- TRUEMAN, Carl 2006. The Impact of the Reformation and Emerging Modernism. In: Paul Ballard – Stephen R. Holmes (szerk.): *The Bible in Pastoral Practice. Readings in the Place and Function of Scripture in the Church*. Eerdmans, Grand Rapids. 78–96. o.
- OLST, E. H. van 1991. *The Bible and Liturgy*. Eerdmans, Grand Rapids.
- VILLAGE, Andrew 2007. *The Bible and Lay People*. Ashgate, Aldershot.
- WIMBERLY, E. P. 2006. *African-American Pastoral Care. The Politics of Oppression and Empowerment*. Abingdon Press, Nashville.

Fordította: Pángyánszky Ágnes

A testvéri közösség mint hálózat

Hálózatos gyülekezetfejlesztési modell a Budapest-Angyalföldi Evangélikus Egyházközségben

■ GRENDORF PÉTER – GRENDORF-BALOGH MELINDA – GYÓRI ZSUZSANNA
– CSERMELY PÉTER

A Budapest-Angyalföldi Evangélikus Egyházközség megalakulásának alapjai több mint százhusz évre nyúlnak vissza, amikor 1899 szeptemberétől „isteni tiszteleteket” kezdtek tartani Angyalföldön. Rimár Jenő mint a fasori templom körzetéből Angyalföldre kiküldött hitoktató lelkész (Gizella úti otthonából gyalog vagy kerékpáron átjárva) 1919-ben kezdte el az evangélikusok intenzívebb összegyűjtését. A rendszeres istentiszteleteket először a Váci út 61. sz. alatti iskola tornatermében és az Üteg utcai polgári iskolában tartották. Tizenöt évi gyűjtés után Raffay Sándor püspök 1938. október 30-án szentelte fel a Fóti út (ma Kassák Lajos utca) 22. szám alatt álló, a gyülekezetnek jelenleg is otthont adó templomot (amelynek több mint százezer pengős költségeihez számottevő mértékben, tizenötezer pengővel járult hozzá Petz Lajos hagyatékul hagyott tokaji szőlőbirtokrésze).

Az angyalföldi evangélikus közösség az elmúlt évtizedben egészen kis gyülekezetből több mint százfőssé nőtt. A gyülekezet presbitériuma 2018-ban megfogalmazott tizenkét kérdést, amellyel visszajelzést kívánt kapni arról, hogy mi az, amit a gyülekezet tagjai hasznosnak tartanak a gyülekezet munkájában, mit kifogásolnak, milyen területet szeretnének erősíteni avagy újítani a továbbiakban, a gyülekezet miben segíthet nekik, és ők miben tudják segíteni a gyülekezet további fejlődését (CSERMELY 2019).

A kérdőív eredményeként számos változást vezetünk be gyülekezetünk életében 2019 során (például megindult a csoportszerveződés, megújult a honlap, az *Angyalföldi Örömhír* kiadványunk, a felújítási munkákkal kapcsolatban kivételesen sok, több mint tízmillió forint céladományral segítettek gyülekezetünk tagjai). 2020-ban megújult a gyülekezet vezetése és presbitériuma is. Ahogyan a változások kezdtek volna beérni, 2020 elején a nyakunkba szakadt a koronavírus-járvány, amely 2020-ban és 2021-ben teljesen új fejlődési pályára állított bennünket. Az online alkalmak sok régebbi, ma már akár külföldön élő gyülekezeti tagot is elértek. 2021 nyarán indultak újra a valós jelenléttel megtartott gyülekezeti alkalmaink. 2021 nyarának végén újra megkértük a gyülekezetünk tagjait, hogy töltsék ki a három évvel korábbi kérdőívet. A két válaszsorozat összehasonlításával ritkán dokumentálható képet tudunk kapni a „vírus előtti” és „vírus utáni” helyzetről, a változásokról. Ez nagyban segít bennünket az új fejlődési irány sajátosságainak a megfogalmazásában.

A 2018-as gyülekezetfejlesztési kérdőívre kapott válaszok tanulságai, a hálózatos gyülekezetfejlesztési modell igényének megfogalmazódása

A gyülekezetfejlesztési kérdőívet 2018-ban harmincan töltötték ki. A válaszolók fele egy-öt éve, negyede pedig huszonöt évnél régebben vett részt a gyülekezet munkájában. Noha lett volna mód az anonim kitöltésre is, a válaszolók kivétel nélkül névvel vállalt válaszokat küldtek. A gyülekezet tagjai a gyülekezet munkájában a legnagyobb értéknek az istenközpontúságot, a hitelességet, az igényes igehirdetéseket és lelkészeink munkáját tartották. Szorosan ez után következett az, hogy a gyülekezetet szeretetteljes légkör, család- és gyermekbarátság jellemzi: testvéri közösség vagyunk. Az örömök között említették a testvérek a sok részvételi lehetőséget, a nyitottságot és a 2017-ben hozzánk került és felújított, régebbi budavári Peskó-orgonát, valamint a kántor munkáját is. A „Mit lenne érdemes változtatni?” kérdésre a válaszolók egyharmada azt írta, hogy nincs ilyen kérése. Egy másik harmaduk javasolta, hogy alakuljanak csoportok a gyülekezetben belül, amelyek tehermentesítik a lelkészeinket. Általánosságban is megfogalmazódott, hogy óvnunk, védenünk kell lelkészeinket, azaz semmilyen olyan változtatás nem helyes, amely több feladatot ró rájuk – hiszen már így is nagyon sokat dolgoznak –, csak olyan, ami levesz a vállukról terheket. A válaszokból kiderült, hogy a gyülekezet számos tagja szívesen vállalna további munkát a gyülekezet érdekében, és erre mozgósítaná másokat is (CSERMELY 2019). Ezen felvetések alapján fogalmazódott meg a hálózatos gyülekezetfejlesztési modell.

A modell leírása

A hálózatos gyülekezetfejlesztési modellben a hálózat nodusai a gyülekezet tagjai, a közöttük lévő kapcsolatok pedig ismeretségi viszonyok. A modell lényege az, hogy a gyülekezet nem a lelkészre (illetve esetünkben a lelkész házaspárra) és a presbitériumra „centralizáltan”, hanem különböző, többé-kevésbé öntevékeny csoportok hálózataként működik. A gyülekezeti hálózatot a csoportok átfedései, a csoportok irányításának hierarchiája és a csoportátfedésekből, valamint a gyülekezetet irányítókból szerveződő

hálózatos mag (CSERMELY et al. 2013) mérete jellemzik. Mindhárom tényezőt fontos egyszerre optimalizálni annak megfelelően, hogy a gyülekezetnek alapvetően a megszokott helyzetben, jól ismert feladatokat kell-e megoldania (ekkor a mag lehet kicsi, kb. azonos a presbitériummal, illetve a gyülekezet vezetésével), vagy pedig a gyülekezet életében új helyzetek és feladatok jelentkeznek (ekkor a magnak ki kell terjednie akár a csoportszerkezet felére is; CSERMELY 2018). A növekedő mag-méret nagyobb csoport-átfedéseket és kisebb hierarchiát alakít ki, és igényel. Nyilvánvaló, hogy a hálózatos gyülekezetfejlesztési modell alkalmazása abban az esetben, amikor a gyülekezet olyan kicsiny méretű, hogy a tagjai szinte lefedik a presbitériumot, értelmetlenség. Ezért sem meglepő, hogy bevezetésének igénye Angyalföldön akkor fogalmazódott meg, amikor a gyülekezet már túl nagyra nőtt ahhoz, hogy a korábbi, centralizált modell elegendő lett volna a további fejlődéshez.

A hálózatos gyülekezetfejlesztési modell szakirodalmi háttere

A gyülekezetépítésben a közösség szerepe kiemelkedően fontos (SZABÓ 2004, 28–31., 45–46. o.). A gyülekezetben belüli jó kommunikáció (uo. 77. o.) és a szerepvállalás (uo. 78. o.) a gyülekezetfejlesztés központi eszközei. A hálózatos gyülekezetfejlesztési modell összefügg az „átlátható gyülekezetépítési modellel” (SZABÓ 2011, 100–101. o.), amely „az evangélium örömeivel átjárt emberek” körül kialakuló kis csoportokról beszél. Pontosan ezek az evangélium örömeivel átjárt emberek azok, akik a gyülekezet mint szociális hálózat magját (CSERMELY et al. 2013) alkotják. Hasonló mag kialakulása a „kettős stratégia modellben” is szerepel (SZABÓ 2011, 106. o.).

Számos, az egyházi hálózatokkal foglalkozó írás a hálózatokat meglehetősen divatszóként (buzzword) fogja fel, illetve csak az egyházi szerveződések közötti hálózatokról ír. Sokatmondó, hogy az egyház hálózatos megközelítését a rohamosan növekvő pünkösdi egyházban is megtaláljuk (LORD 2012). A leírás (az egyház jellegéből következően is) főként a pünkösdi egyházi misszió hálózatos jellemzésére koncentrál, és nem a gyülekezet belső hálózatos szerkezetére. A hálózatot a Szentlélek által épített „apostoli hálózatnak” (apostolic networks) írja le, amely nem tűri a túlzottan erős hierarchiát (uo. 89–97. o.). Pál apostolt a könyv „hálózat-alapítóként” mutatja be, ahol a hálózat nódusai nem emberek, hanem gyülekezetek voltak (uo. 97–107. o.).¹ A könyv

további, hálózatokkal foglalkozó részei a pünkösdi egyháznak a katolikus és más egyházakkal kiépített kapcsolatait írják le mint hálózatot (uo. 158–191. o.). EDER az egyházat nyitott és kommunikatív hálózatnak írja le – utalva a jelentős mértékben Pál apostol által kiépített ősegyházi struktúrára is (2012, 144–147. o.). A Szent Egyed Közösséget és a taizéi közösséget mint rugalmas, nyitott hálózatokat mutatja be (uo. 167–171. o.), sőt még a második vatikáni zsinat működését is operatív hálózatként jellemzi (uo. 171–192. o.). A londoni Kings College-ban oktató Pete WARD (2013) az egyház rugalmas („folyékony”) felfogásának kifejtése során (amelyet a merev egyházzal állít szembe) jut el a hálózatos megközelítéshez. Egy baba–mama kör és egy kórus szociális hálózatának bemutatásával illusztrálja, hogy a szociális hálózatok milyen nagy dinamikája szükséges az egyház hatékony működéséhez (WARD 2013, 40–48. o.). Konkrét hálózatos ismereteket a felsoroltakon kívül azonban sem LORD (2012), sem WARD (2013) nem részletez. SCHRAMM a gyülekezetek és az egyházi szerveződések hálózati felépítését foglalja össze (2015, 534–535. o.), de nem részletezi a gyülekezetben belüli hálózatos struktúra finomszerkezetének változásait. Hasonlóképpen a KAMARÁS István OJD által 2020-ban a *Lekipásztor* hasábjain publikált részletes szociológiai felmérés is kiemeli az „egymást átszövő”, gyülekezetben belüli közösségek fontosságát és erejét, de ennek hálózatos okait, illetve segítő eszközeit nem elemzi.

EDER a gyülekezet hálózatát egyszerre rugalmas és operatív tanuló hálózatként mutatja be (2012, 210–214. o.). Eberhard Winklert idézve megkülönböztet népegyházi és szabadegyházi hálózatos formációkat, ahol a népegyházi hálózat territoriális és hierarchikus, a szabadegyházi hálózat pedig személyes és funkcionális (uo. 215. o.). Eder fontos megállapítása, hogy a hálózatos struktúrának kellően rugalmasnak kell lennie ahhoz, hogy a gyülekezeti közösség kreativitása szabadon kibontakozhasson (uo. 218. o.). Ennek kibontásaként felhívja a figyelmet arra, hogy a gyülekezet hálózatát a „szélsőségesen merev” és „rugalmas” állapotok közötti, aktuális optimumra kell beállítani (uo. 247–253. o.), aminek mind a hálózat dinamikájában, mind vezetési stílusában jelentkeznie kell (uo. 261–265. o.). WHITE és CORCORAN (2018, 76. o.) „bennfentesekre” és „kívülállókra” osztja fel azt az amerikai katolikus plébániát, amelynek megújítását jellemzi, amely jól megfelel a hálózatok magra és perifériára való felosztásának (CSERMELY et al. 2013). White és Corcoran kiscsoportok megalakításáról írnak, amelyek átfednek és dinamikusan átalakulnak. A csoportok létszámát tizenkét főben javasolják maximálni. Igen fontos megállapításuk, hogy a kiscsoportok eredeti céljuktól függetlenül a lelkigondozás eszközei és a tanítványság iskolái (WHITE–CORCORAN 2018, 176–188., 231–237. o.). Tim KELLER könyvében a gyülekezet intézményi és mozgalmi jellegét hasonlítja össze, amelyek közül az intézményi jelleg a korábban említett operatív (merev), a mozgalmi

¹ Fontos itt megjegyezni azt, hogy Pál apostol nem hálózatot alapított, hanem a Lélek indíttatását követte, ahogyan azt ezek az igeszakaszok rendre megmutatják: ApCsel 16,6–7; 19,21; 20,22. Mi láthatjuk hálózatnak azt, amit Pál apostol alapított, ami legitím értelmezés, de nagyon más, mint ha ezt belemagyarázzuk Pál apostol tetteibe.

jelleg pedig a rugalmas szerkezettel függ össze (2019, 321., 445. o.). A könyv igen részletesen és bölcsen taglalja, hogy mindkét jelleg előnyeit használni kell, méghozzá a gyülekezet (és környezete) állapotának megfelelő arányban (uo. 445–446. o.). Hasonló, a lelkész irányító szerepe és a gyülekezet spontán kezdeményezései közötti optimumot ír le SZABÓ Lajos (2004, 79–81. o.).

A fentiek összefoglalásaként megállapítható, hogy a hálózatos gyülekezetfejlesztési modell néhány elemét (így különösen a rugalmas és operatív hálózati struktúra egyensúlyát) már konkrét példákkal alátámasztottan többször is említi a szakirodalom. Ugyanakkor a modell számos eleme (így például a csoportok átfedésének, a hálózatos magnak és a hierarchia mértékének az egymással párhuzamos optimalizálása) új elemekkel gazdagítja a korábbi képet.

A hálózatos gyülekezetfejlesztési modell alkalmazásának kezdeti tapasztalatai az angyalföldi gyülekezetben

Nagyon hasznos, ha a hálózatos gyülekezetfejlesztési modell nem valamiféle nagy újításként, „csodaszerként” kerül bevezetésre, hanem a gyülekezet mintegy „belenő” ebbe a modellbe fejlődése során. Ez történt Angyalföldön is, ahol az elmúlt években tevékenységi csoportok egyre gazdagodó formái alakultak. Sok éve magas színvonalú gyermekmunka helye a gyülekezet. Ennek meg is lett az eredménye: a vírusidőszak előtt gyereknyüzgéstől volt zajos az istentiszteletek első része, ahol a hitvallás után „csengettünk”. Ilyenkor vonulhatott el a gyermekereg a több korcsoportban folyó gyermekbiblikörre (és az ifik az ifikörre). A 2020/21-es tanévet záró, az őszi tanévet nyitó, a karácsonyi és az újrainduló családi istentiszteleteken már megint számos gyermeknek örvendezhettünk. A felújított helyiségek is segítettek abban, hogy a vírusjárvány ellenére is folyamatos tudott maradni a gyermekmunka. Nem véletlen tehát, hogy két, nagyobb hagyományra visszatekintő gyülekezeti csoport (baba–mama kör, gyermekbiblikör) is a gyermekfoglalkozások köré szerveződött. Új fejleménye volt ennek a munkának a 2019-ben alakult ificsoport, amely a 2019-ben konfirmált testvéreinket próbálja megtartani a gyülekezet vonzáskörében egyre gyarapodó létszámmal és programokkal. Hagyományos csoportok a két bibliakör (a csütörtök délelőtti biblióra, amely az idős tagság miatt a vírusidőszakban szünetelt, és a szerda esti Magvetés bibliakör, amely viszont az online lehetőséggel kibővült), az imakör (amely 2018-ban megújult, és azóta töretlenül, nyáron is minden vasárnap, jelenleg már „hibrid” személyes és online részvétellel működik), illetve a szeretetvendégséget előkészítő csoport. A gondnoki csoport a nagyméretű templom és parókia körül adódó változatos feladatok (kertrendezés, hókotrás, felújítások stb.) segítségével szerveződött. Újonnan alakult csoport az *Angyalföldi Örömhír* gyülekezeti újság „szerkesztőbizottsága”. Elkezdett

szerveződni az orgonamissziós alkalmak segítésére összeállt csoport és a kórus is. Természetes módon egészíti ki a csoportstruktúrát a 2018-ban újonnan megválasztott, 2020-ban új világi vezetést kapott és két taggal megújult, tizenhét tagú presbitérium, amelyet kilenc korábbi presbiterünk tiszteletbeli presbiterként segít a munkájában.

Hálózatos leírásukban a 2019-ben működött tizenegy gyülekezeti csoport (baba–mama kör, gyermekbiblikör, ifi, biblióra, Magvetés bibliakör, imakör, szeretetvendégség, gondnoki, szerkesztő- és orgonamissziós csoport, presbitérium) átfedésben volt egymással, közöttük az információáramlás hálózatos hidak biztosították. A hálózatos hidak közül természetesen kiemelkedett a lelkész házaspár és a presbitérium számos tagja. Ez a fejlődő gyülekezeti csoportstruktúrát – nagyon egészségesen – összekapcsolta a gyülekezet vezetésével.

Mivel a gyülekezet több mint százfős tagságával is a Dunbar-féle egyre növekvő szociális hálózatos körök (szűk család/baráti kör: 5–25 fő; tágabb baráti kör: 30–50 fő, falu: 100–200 fő, törzs: 500–2500 fő; vö. DUNBAR 1992; WEST et al. 2020) közül még mindig a „falum” kategóriába tartozik, ahol praktikus (legalábbis látásból) szinte mindenki ismer mindenkit, nem meglepő, hogy a hálózatos hidak egymást ismerő emberek közösségét alkotják. Ez a hálózatos hidak közösségét egyben a gyülekezet szociális hálózatának „magjává” teszi. (A hálózatos mag azon központi hálózatos nódusok csoportja, amelyek egymással is szoros kapcsolatban állnak, és amelyekhez a hálózatos periféria egymással közvetlenül össze nem kötött nódusai kapcsolódnak; vö. CSERMELY et al. 2013.) Az angyalföldi gyülekezetben a hálózatos mag létszáma 2019-ben kb. húsz főre volt tehető. Ez ugyan meghaladta a presbitérium tizenhét fős létszámát (és csak kb. tíz fő jelentett átfedést a két csoport között), de nem volt nagyságrendileg több annál. Éppen ezért a hálózatos gyülekezetfejlesztési modell igen fontos eleme, hogy ezt a hálózatos magot a résztvevők fokozatosan bővítsék. Ugyanakkor nagyon sokféle hálózatra jellemző tudományos tény, hogy egy megváltozott helyzetbe kerülő hálózat a magja koncentrációjával reagál (CSERMELY 2018). Pontosan ez következett be a gyülekezetünk csoportstruktúrájában is a vírusjárvány alatt.

A hálózatos gyülekezetfejlesztési modell alkalmazásának tapasztalatai a vírusidőszak alatt és után az angyalföldi gyülekezetben

A vírusidőszak a személyes találkozási alkalmak visszaszorulásával és a maszkviselés okozta részleges „elszemélytelenedésével” az előzőekben részletezett, tudományosan is megjósolható módon átalakította a 2019-re jellemző hálózatos gyülekezeti struktúránkat. A gyülekezet hálózatos

csoportstruktúrájában 2021 tavaszán (a vírus második nagy bezártsági hullámának vége felé) a hálózatos mag szorosabbá vált, a nyugdíjas-bibliakör működése átmenetileg felfüggesztődött, ugyanakkor más csoportok (baba–mama kör, imakör és különösen az online Magvetés bibliakör) jelentősen kiterjedtek.

2021 augusztusának végén és szeptemberének az elején került sor a 2018-as kérdőív újbóli kitöltésére. A kérdőívre kapott harminchét válasz tanulságai a következők voltak. A kérdőívet a vírusjárványból való, éppenhogy megkezdődő éledés ellenére héttel többen töltötték ki, mint három évvel korábban (123%). A válaszolók egyharmada egy-öt éve, ötöde pedig huszonöt évnél régebben vett részt a gyülekezet munkájában. Fontos, hogy az öt-tíz éve részt vevők aránya több mint a duplájára növekedett (17%-ról 38%-ra), azaz a válaszolók között a már három éve is aktívak nagyrészt megmaradtak, a közösség e metszete stabilizálódott. Noha lett volna mód az anonim kitöltésre is, a válaszolók szinte kivétel nélkül névvel vállalt válaszokat küldtek (GYŐRI–CSERMELY 2021).

A gyülekezet tagjai a gyülekezet munkájában a legnagyobb értéknek az istenközpontúságot, a hitelességet, az igényes igehirdetéseket és a lelkesek munkáját tartották. Ezek után következett az, hogy a gyülekezetet szeretetteljes légkör, a család- és gyermekbarátság jellemzi: testvéri közösség vagyunk. A kérdőívet kitöltők az örömeik között említették a sok részvételi lehetőséget, a nyitottságot, valamint a kántor munkáját is. Mindezek megegyeztek a három évvel ezelőtti értékekkel – azzal a két fontos különbséggel, hogy sokkal nagyobb hangsúlyt kapott az evangélium tiszta hirdetése és a nagyszerű gyermekmunka. Az újonnan kiemelt örömeik között volt a gyülekezet tagjainak sokoldalú segítőkészsége a rászorulókat iránt, az istentiszteletek ciklikus rendje feletti érzett öröm, az online lehetőségek (és az igehirdetések visszahallgathatósága) feletti öröm, valamint a felújítási munkálatok feletti öröm. Mindezt összegezve azt mutatja, hogy a gyülekezet korábbi legfontosabb értékeit megőrizve és helyes arányban megerősítve, valamint új értékekkel gyarapodva került ki a vírusjárványból (GYŐRI–CSERMELY 2021).

Testvéreink változatlanul megértő támogatással fogadták azokat a gondolatokat, hogy a gyülekezetünk olyan, mint egy háztartás: igen jelentős részben mi magunk adjuk össze azt az összeget, amelyből gazdálkodhatunk. Ezt a három évvel ezelőtti kérdőív óta az egyházfenntartói járulékoknak még a vírusidőszak alatti növekedésével, valamint a felújításra adott jelentős céladományokkal is bizonyították. Az adakozási kedv változatlan, a „szívesen adnék rá” lehetőségek között említették a gyülekezet tagjai a hangosítást, a berendezési tárgyakat, a felújítás folytatását, a kertrendezést és – kiemelten – a gyerekmunkát. A „Mit lenne érdemes változtatni?” kérdésre a válaszolók változatlanul egyharmada azt írta, hogy nincs ilyen kérése, mert elégedett a

gyülekezet munkájával. Többen javasolták, hogy alakuljanak csoportok a gyülekezetben belül, amelyek tehermentesítik a lelkeszeinket. A vírusjárvány miatti elszigeteltség miatt számos olyan válasz érkezett, amely közös programokat javasolt (köztük például csendesnapot, hitmélyítő alkalmat). Volt válasz, amelyik a közben megszületett ifikör folytatását kérte. Volt, aki a kórus újjáélesztését tartotta fontosnak (ez azóta el is indult). A gyülekezet fejlesztési terveinek középpontjában a megújult gyülekezeti helyiségek adta lehetőségek kihasználása áll. A felújítás időszaka megmutatta, hogy még egy vírusos, illetve nyári szüneti időszak alatt is mennyire hiányoztak a már addig is meglévő helyiségek a gyülekezet mindennapi életében. Az új adottságok (kibővült, megújult gyermekmunka-helyiségek, kielégítő mellékhelyiség-infrastruktúra, fűthető alagsori nagy gyülekezeti helyiség) számos új lehetőséget kínálnak a gyermek-, illetve más csoportmunkának (bibliakörök, ifi, imakör stb.), mind pedig a téli időszakban a „fagyoskodásmentes” istentiszteletek és más gyülekezeti közösségi alkalmak megtartásának. A közösség fejlesztését számos más megmozdulás (például szentföldi úti beszámoló, a közeli, újonnan épült házakban is hirdetett orgonamissziós alkalmak, kertszépités) szervezésével, valamint a csoportstruktúra kibővítésével is tervezzük (GYŐRI–CSERMELY 2021).

Jó alapokkal indulunk. Kondor Péter püspök úr 2021. október 24-én szentelte fel a csaknem ötven év után újra istentiszteleteknek is otthont adó, fűtött alagsori gyülekezeti nagytermünket. Még a nyári nagy meleg időszakában és a vírus hullámaiban is az istentiszteletek személyes látogatottsága egészen nagy volt (harminc-ötven fő hetente). Az állandó gyülekezeti csoportok stabilizálták a gyülekezet magját. 2021 szeptemberében asszonykörünk indult az újonnan tanult módszereket alkalmazva online módon. Mind a hálózattudomány általános tapasztalatai, mind a gyülekezeti tagok válaszaiból (és anyagi felelősségvállalásából) is látszó saját elszántságunk és terveink alapján várható, hogy a 2019-ben megfogalmazott cél, a hálózatos mag növekedése 2022-ben már tapasztalható lesz (ennek jele, hogy új, igen aktív tagok kapcsolódtak be gyülekezetünk szolgálataiba). Úgy érezzük, az elmúlt időszak a hitünket erősítő időszak volt. Csak Urunk kegyelme az, ami megtart minket – a megtartáshoz persze kellő elszántságot és tetteket is sugallva.

Összefoglalás: a hálózatos gyülekezetfejlesztési modell általánosítható tanulságai

A hálózatos gyülekezetfejlesztési modell legfontosabb előnyei

1. A lelkesek és a presbitérium tehermentesítése egy (rohamosan) növekvő gyülekezetben.

2. A gyülekezet újonnan csatlakozott tagjainak mozgósítása a közös gyülekezeti életben való intenzívebb részvételre: segítség a gyülekezeti identitás kialakításában.
3. Könnyebb újjászervezhetőség egy tartós (például vírus okozta) leállás után.
4. Missziós munka gyülekezeten belül – és kívül.

A hálózatos gyülekezetfejlesztési modell alkalmazásának legfontosabb feltételei

1. A gyülekezet minimálisan húsz-negyven fős kell, hogy legyen.
2. Kezdeti csoportszerkezetnek kell lennie a gyülekezetben.
3. A gyülekezet tagjaiban az összetartás (kohézió, engedelmesség, alázat) és az önállóság elemeinek egyaránt meg kell lennie.

A hálózatos gyülekezetfejlesztési modell alkalmazásának legfontosabb, egymással párhuzamos lépései

1. A gyülekezeti csoportok átfedésének optimalizálása: a csoportok legalább negyede, de legfeljebb fele átfedésben kell, hogy legyen más csoportokkal – beleértve ebbe a presbitériumot is.
2. A gyülekezetben mint szociális hálózatban tapasztalható hierarchia optimalizálása: a csoportok kellő önállóságának kifejlesztése, ugyanakkor a gyülekezet lelkesének/lelkészeinek, illetve vezetésének segítő, ellenőrző funkciójának kellő megtartása.
3. A gyülekezet mint szociális hálózat magja méretének optimalizálása: amennyiben a gyülekezet mint közösség nem kerül alapvetően új feladatok elé, akkor a mag lehet kicsi, kb. azonos a presbitériummal, illetve a gyülekezet vezetésével. Amennyiben azonban a gyülekezet életében új helyzetek és feladatok jelentkeznek, akkor a magnak ki kell terjednie akár a csoportszerkezet felére is: ez nagyobb csoportátfedéseket és kisebb hierarchiát feltételez (vö. CSERMELY 2018).

Összefoglalva: a hálózatos gyülekezetfejlesztési modellben a tudatos figyelemnek a kialakuló hálózat optimalizálásának az elősegítésére és – ez nagyon fontos! – nem gátlására kell irányulnia. Azaz fel kell ismernünk és segíteni kell tudnunk, ha a gyülekezet hálózata éppen nagyobb csoportátfedéseket, nagyobb gyülekezeti magot és kisebb hierarchiát, avagy éppen fordítva, kisebb csoportátfedéseket, kisebb magot és nagyobb hierarchiát igényel. (Hasonló gyülekezhierarchiai és csoportátfedési optimumot ír le SZABÓ 2004, 79–82. o.) Kimondható, hogy az „arany közepút” ókori bölcséleti elve (Arisztotelész) itt is érvényes. Azaz igencsak figyelni kell a hierarchia akár tudatos növe-

lésére (átfedés, mag csökkentése) akkor, amikor a gyülekezet éppen „szétszalad”, avagy fontos, egyértelmű, nagy feladat elé állítódik, illetve a hierarchia csökkentésére (átfedés, mag növelése) akkor, amikor a gyülekezet mérete megnő, feladatrendszere sokrétűbbé válik, és a korábbi, egyértelmű megoldások helyett újakra is szükség lesz (CSERMELY 2018). Ezekre jó példa volt a vírusjárvány adta „vészhelyzet”, illetve az intenzív felújítási munkák, amelyek lényegmegtartó „karcsúsodást”, illetve a jelenleg remélt kibontakozás, amely nagyobb átfedéseket generál. A hálózatkutatás is figyelmeztet arra bennünket, hogy egyik hálózatos állapot sem hiba vagy gyengeség. És fordítva: egyik sem ok a céltalan dicsekedésre. Az a fő kérdés, hogy a gyülekezet aktuális csoportstruktúrája megfelel-e az adott helyzetnek. Úgy érezzük, hogy a vírusidőszak bizonyította, hogy az angyalföldi gyülekezet reziliens, azaz képes kiállni a próbatételeket.

Mindezeket leírva nagyon fontos szem előtt tartani, hogy „a gyülekezetépítés nem a létszámnövekedési vagy az erőszakos gyarapítási elmélet megalapozása, hanem Isten elhívott közösségének életét az egyházban vizsgáló tudományág” (SZABÓ 2011, 82 o.). Azaz a hálózatos gyülekezetépítési modell lényege sem a hálózat fejlesztése, hanem a Szentlélek elhívása és ereje, az ige tiszta hirdetése és a szentségek helyes kiszolgáltatása – amely természetesen fejleszti a gyülekezet testvéri közösségét mint hálózatot is. Erre kérjük Urunk áldását – egész egyházunkban és az angyalföldi gyülekezetben is.

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük a Budapest-Angyalföldi Evangélikus Egyházközség presbitériumának és egész gyülekezeti közösségének a közös hitbéli gyarapodást és munkát. Köszönjük a Bajor Evangélikus Egyháznak és egyházunknak az LKA-1032/19-es, a Bethlen Gábor Alapnak és Magyarország Kormányának az EGYH-EOR-20-P-101 és 102-es támogatásokat, amelyek lehetővé tették gyülekezetünk alagsori helyiségeinek és parókiájának felújítását.

Hivatkozott művek

- CSERMELY Péter 2018. A demokrácia mint a túlélés többmilliárd éves eszköze. *Magyar Tudomány*, 179. évf. 5. sz. 615–623. o.
- CSERMELY Péter 2019. Gyülekezetfejlesztési kérdőív. *Angyalföldi Örömhír*, 1. sz. 7–9. o. Web: https://angyalfold.lutheran.hu/wp-content/uploads/2019/02/AO_19_1.pdf. (Letöltés: 2022. február 17.)
- CSERMELY Péter – LONDON András – WU, Ling-Yun – UZZI, Brian 2013. Structure and dynamics of core-periphery networks. *Journal of Complex Networks*, 1. évf. 2. sz. 93–123. o. DOI: <https://doi.org/10.1093/comnet/cnt016>.

- GYÖRI Zsuzsanna – CSERMELY Péter 2021. Budapest-Angyalföldi Evangélikus Egyházközség, gyülekezetfejlesztési kérdőív 2018–2021. *Angyalföldi Örömhír*, 3. sz. 10–11. o. Web: https://angyalfold.lutheran.hu/wp-content/uploads/2021/12/AO_21_3.pdf. (Letöltés: 2022. február 17.)
- DUNBAR, Robin I. M. 1992. Neocortex size as a constraint on group size in primates. *Journal of Human Evolution*, 22. évf. 6. sz. 469–493. o. DOI: [https://doi.org/10.1016/0047-2484\(92\)90081-J](https://doi.org/10.1016/0047-2484(92)90081-J).
- EDER, Helmut 2012. *Kirche als pastorales Netzwerk. Chancen und Konsequenzen einer operativen Kirchenkonzeption*. LIT Verlag, Münster.
- KAMARÁS István OJD 2020. Egyházközségek mint alternatív közösségek. 1. rész. Evangélikus egyházközségek vallásközi öszszvetésben. *Lelekipásztor*, 95. évf. 248–254. o.
- KELLER, Tim 2019. *Gyülekezet a központban*. Harmat Kiadó, Budapest.
- LORD, Andrew M. 2012. *Network church. A pentecostal ecclesiology shaped by mission*. Koninklijke Brill, Leiden.
- SCHRAMM, Steffen 2015. *Kirche als Organisation gestalten. Kybernetische Analysen und Konzepte zu Struktur und Leitung evangelischer Landeskirchen*. LIT Verlag, Berlin.
- SZABÓ Lajos 2004. *Alapozó ismeretek a gyakorlati teológiában*. Luther Kiadó, Budapest.
- SZABÓ Lajos 2011. *Élet a gyülekezetekben*. Luther Kiadó, Budapest.
- TUBÁN József 2020. Az ige által elrendezett konfliktus. Igetanulmány ApCsel 6,1–7 alapján. *Keresztény Igazság*, 126. sz. 17–28. o. Web: http://ordass.hu/docs/KI_126_2020II.pdf. (Letöltés: 2022. február 17.)
- WARD, Pete 2013. *Liquid Church*. Wipf and Stock, Eugene.
- WEST, Bruce J. et al. 2020. Relating size and functionality in human social networks through complexity. *Proc. Natl. Acad. Sci. USA*, 117. évf. 31. sz. 18355–18358. o. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.2006875117>.
- WHITE, Michael – CORCORAN, Tom 2018. *Újraépítve. Egy katolikus plébánia története*. Család, Ifjúság és Bioetika Intézet Alapítvány, Budapest.

Beszédes hallgatás

Zsoltárok traumat(e)ológiai perspektívából*

■ MÓRICZ NIKOLETT

Bevezetés

Az egyházon belüli szexuális visszaélések hatására meg-némul az ember, az elhallgatott trauma pedig úgy az érintettek, mint a társadalom életében mintegy „fekete lyuk-ként” kezd hatni (FUCHS 2004, 156–158. o.). A traumatizált emberek gyakran sokáig vagy akár örökké hallgatnak. Az átélt bizalomvesztés olyan tapasztalat, amelyet nem lehet sajjá tenni, szimbolizálni vagy bármiféle értelemhori-zonton elhelyezni: a határtalan fájdalom, szégyen és gyász elnémítja, magányossá teszi az embereket, és izolációhoz vezet. Az érintettek először nem képesek megfogalmazni azt, amit átéltek és elszenvedtek, és csak megkésve tudnak reagálni az eseményekre (WALDENFELS 2002, 174. o.). Amennyiben egy idő után mégis áttörik a hallgatás falát, sokszor azt tapasztalják, hogy az őket ért igazságtalanságot nem veszik komolyan, nem ismerik el, nem vizsgálják ki (WIRTH–NOTH–SCHROER 2021; vö. NOTH–AFFOLTER 2015). Ennek következtében az átélt bizalomvesztésre nem lehet emlékezni, de elfelejteni sem lehet, így *idegen testként* kezd

hatni az érintettnek mind a lelkében, mind pedig a mások-kal folytatott kommunikációjában (FREUD 1969).

Ahol a beszéd képessége nehézségekbe ütközik, ott át-veszi a szót a test, mégpedig a tünetek nyelvén (például fáj-dalmak, szomatizáció formájában). A traumát okozó ese-mény a test emlékezetében lép működésbe. Az emlékezet ezen formája az *ismétlés*: a traumatikus emléknymokat el-sősorban képek, testi érzetek és érzelmi állapotok formájá-ban éli át újra az áldozat. Az érintettek gyakran tapasztal-ják, hogy nehézségbe ütköznek, amikor megpróbálják kohe-rens történetként elmesélni nyomasztó élményeiket. Ezáltal a traumatikus élmény nem válhat múltbeli tapasztalattá, ha-nem újra meg újra betör az itt és mostba: rémálmok, flash-backek vagy nehezen megfogható testi tünetek formájában.

Így áll össze az elkövetők, az áldozatok és a tétlen szem-lélők (bystanders) körül a hallgatás atmoszférája. Egy olyan tabu, amely összeköti őket egymással, és amely gyakran ah-hoz vezet, hogy az áldozat az elkövetővel azonosul. Az egy-házi struktúrákon belüli határsértések és erőszaktapasza-latok legjobb melegágya a hallgatás (STAHL 2019, 297–311. o.; vö. AUGST 2012, 156–164. o.).

Az izoláció és elhagyatottság állapotából a traumati-zált emberek minden korban kreatív módokon keresték a kiutat, felfedezve ezzel maguknak az önkifejezés kü-lönböző lehetőségeit. A panaszkiáltások az emberi be-

* Eredetileg megjelent: MÓRICZ Nikolett 2022. Beredtes Schweigen. Psalmen in traumat(he)ologischer Perspektive. In: Johann H. Claussen (szerk.): *Sexualisierte Gewalt in der evangelischen Kirche: Wie Theologie und Spiritualität sich verändern müssen*. Herder, Freiburg. 161–176. o.

széd legősibb költői formái közé tartoznak, és a mai napig mindenütt jelen vannak a hétköznapi nyelvhasználatban is. A panasz célja szavakat találni a kimondhatatlannak, és hogy általa meghallgatásra vagy legalább empatikus hozzáállásra leljünk. A Zsoltárok könyvében olyan emberekkel találkozunk, akik Istennek öntik ki a szívüket (Zsolt 38,9), és az ő figyelmének reményében gondolkodnak sérülékeny életükről (Zsolt 27,3). Egyéni és közösségi életüket – annak minden mélységével és magasságával – öntik szavakba Isten előtt. A panasz nyelvére jellemző az elnémulás és a megváltó kimondás dialektikája. Az imádkozók újra meg újra nekifeszülnek a hallgatás falának, és megpróbálják áttörni azt. Számos zsolttárban megfigyelhető, ahogy megszakad, majd újraindul a beszéd (pl. Zsolt 38,12–16). A panasz kommunikációs aktusában a költői én a saját traumatikus élményét írja le, és ezáltal talál nyelvi formát a saját szenvedésére és az átélt igazságtalanságra (MÓRICZ 2021). Ezért az érintettek számára a zsolttárok az erőszak-tapasztalatok irodalmi kifejezőeszközeként és egyszersmind kötött imaformaként segítséget jelenthetnek abban, hogy kulcsot nyerjenek a saját élettörténetükhöz. „Az egyéni panaszének olyan kifejezőmód, amely úgy formálja nyelvvé az eseményeket, hogy közben teret nyit a kimondhatatlan számára is. Szavakba önti egyrészt azt a tapasztalatot, amikor az események mintegy elárasztják az áldozatot, amikor elveszti a bizalmat az őt körülvevő szociális térben. Ám ugyanennyire azt is, hogy az ember képes a rettenet közepén is felépíteni egy képzelt ellenvilágot, és újra szilárd talajon megállni.” (BIELER 2017, 220. o.)

Azok tehát, akik életük korábbi szakaszában kapcsolatban álltak a kereszténységgel, vagy hívőként gondoltak magukra, talán épp az ősi zsolttárok ismert szavainak kimondásával találják meg a megfelelő nyelvet az elszenvedett élmény kimondására. Amikor nehéz megtalálni a saját szavainkat, gyakran segítenek az irodalmi megfogalmazások abban, hogy a saját tapasztalatunktól eltávolodva új szemmel figyelhessük meg azt, és szimbolikus formában fejezhessük ki. Egyrészt az egyéni szenvedés feldolgozása szempontjából hihetetlenül nagy jelentőséggel bírhat, ha az egyéni sorsot el tudjuk helyezni egy közös – ráadásul generációkon átívelő –, másokkal megosztott emlék- és üdvtörténetben. Miközben a mai áldozatok a zsolttárok nyelvét használják a saját panaszuk megfogalmazására, azt is felismerhetik, hogy az embereknek már a bibliai korban is voltak hasonló tapasztalataik. Azzal együtt is, hogy a különböző korban és közegben átélt erőszak-tapasztalatok nem tekinthetők egyformának. Ebből kifolyólag csak nagyon óvatosan beszélhetünk egyéni sorsokról a kollektív emlékezet terében. Így utóbbi csak részben feleltethető meg az egyéni élmény- és tapasztalatvilágnak, ahogy ezt a zsolttárok példáján is megfigyelhetjük. Ha ebből a szempontból vizsgáljuk a zsolttárok, leginkább abban áll a teológiai értékük, hogy ezekben az imaszövegek-

ben magas irodalmi nyelven szólalnak meg az elnyomottak, az elhagyottak, a szegények, a segítségre szorulóknak és a tehetetlenek, mindazok tehát, akik minden történelmi korban a nyilvános diskurzus perifériájára szorulnak.

Ha valaki traumatikus bizalomvesztést szenved el, alapjaiban kérdőjelezi meg saját ember-, világ- és istenképét. Miért történhetett ez meg? Ki a hibás? Mit mond el rólam az, ami történt? Hibás vagyok? Megbízhatok még másokban? Biztos talajon állok? Van élet a traumán túl? Mit jelent ez a jövőmre nézve? Milyen tanulságokat vonhatok le?

Az alábbiakban azt szeretném megmutatni, miként vonhatók be zsolttárszövegek a lelkigondozói gyakorlatba. A 22. zsolttár példája bátoríthatja az áldozatokat a saját hangjuk megtalálására és arra, hogy teret engedjenek az önmagukkal, az ellenféllel és Istennel való megküzdésnek. Ezzel egyidejűleg arra szólítja fel a gyülekezeteket, hogy vegyék komolyan a segélykérők hangját, vonják be őket lelkigondozói és liturgikus gyakorlatukba, nevezzék néven az átélt igazságtalanságot, és kísérik az érintettek feldolgozási folyamatait érzékenyen és empatikusan.

A zsolttárok nyelve és a feldolgozási kísérletek

A kérdés, hogy miről beszél a hallgatás, a maga ellentmondásosságában azt mutatja meg, hogy a hallgatás a kommunikáció egy formája. A „beszédés hallgatás” ismert oximoron. Adja magát tehát a felhívás a hallgatás értelmezésére. Ez különösen akkor érvényes, ha elhallgattatták azokat, akik ellentmondtak, vagy akiknek – éppen társadalmi helyzetük miatt – eleve nem is lehetett saját hangjuk. Az ilyen helyzetekben mutathatnak utat a Biblia szavai azoknak, akik (még) tudnak beszélni: „Nyisd meg szádát a némaért, a mulandó emberek ügyéért!” (Péld 31,8) A száj megnyitása jelentheti azt is, hogy mindazok, akik kényszerűen elnémultak, mégis szót kapnak, mégpedig irodalmi és liturgiai formában.¹ A szenvedésnek nyelvet kell találni és azt meg kell nevezni, ráadásul ebben a folyamatban a szenvedő nem pusztán saját magát képviseli, de sok más sorstársát is.

A zsidó-keresztény hagyomány egész tárháznyi zsolttárimát és éneket ismer, amelyek különböző szükséghelyzetek tapasztalatait foglalják szavakba. Ebben az esetben a panaszjelenségek értelmezhetők mind az egyéni, mind pedig a kollektív tapasztalati térben. A panaszszövegek azt a felismerést tükrözik, hogy a beszélő az őt körülvevő társadalmi teret, valamint az egyéni helyzetét nem olyannak éli meg, amilyenek Isten ígéretéből szerinte következnie kellene (Zsolt 22,2). A panaszszövegek központi helyet töltenek be úgy a Héber Bibliában, mint az Újszövetségben.

¹ Ez a megfogalmazás az ókori egyiptomi „szájmegnyitás szertartására” emlékeztet, amelynek segítségével a szobrok „életre kelnek”. Ehhez lásd EBACH 2014.

Ennek megfelelően számtalan tanulmány és könyv próbálja jobban megérteni az üzenetüket: „konfliktuskezelés Istennel” (JANOWSKI 2003) vagy „a teológia kezdete” (SCHÜLE 2017) csak két lehetséges megközelítés az elmúlt néhány évtized szakirodalmából. Alapvetően három fontos aspektusa van ezeknek a zsoltároknak: megszólíthatják Istent („Isten-panasz”), a többi embert („ellenség-panasz”) és a panaszdal szerzőjét/szerzőit is („én-panasz/mi-panasz”). Ez a háromsztatúság olyan világ- és emberképet tükröz, amely az embereket egy hálózat tagjaként látja. Ez a hálózat kapcsolatokból áll: az ember önmagával (testi-lelki szféra), az őt körülvevő társadalommal és a kultusz világával (vallási közösség) való kapcsolataiból. A hálózat képe azt is megmutatja, hogy minden esetben az egész kapcsolatrendszer érintetté válik, amikor a háló valamely ponton megsérül.

Döntő kérdés, hogy a zsoltárok milyen mértékben képesek a traumatikus élmények közvetítésére. Az alábbiakban a zsoltároknak felsejülő egyéni és kollektív traumák lehetséges ismertetőjeleit mutatom meg.

1. A zsoltárok sokszor mintegy *vallomásként*, *memoárként*, *visszaemlékezés*ként épülnek fel. Az írók, szerkesztők a megterhelő eseményeket – mint az élet és a test fenyegetettsége (Zsolt 18,5), erőszak (Zsolt 11,2), szexuális erőszak (Zsolt 22,19), háborús élmények (Zsolt 144,1), üldöztetés (Zsolt 7,2) és kínzás (Zsolt 79,1) – egy élettörténeten belül helyezik el. Ezáltal létrejön egy olyan kapocs a trauma és az élettörténet között, amelynek segítségével a széthullott darabkák egy elmesélhető történet részeivé állnak össze.

2. Az eseményeket gyakran a *túlélők perspektívájából*, illetve egy későbbi generáció szemszögéből ábrázolják (Zsolt 78; 105; 106; 107, 135, 137).

3. Traumáról árulkodik a valamilyen formában *erőszakot tartalmazó kijelentések* és a *bosszúgondolatok* tömege, ahogy az is, ahogy mindezek irodalmi alakot öltenek. Jól példázza ezt az úgynevezett átokzsoltárok (pl. Zsolt 58), illetve bizonyos zsoltárok egyes részeinek (Zsolt 137,7) megformálása és Isten színe elé helyezése. Az erőszaktevőkről szóló agresszív kijelentéseket a keresztény hagyomány – különösen a liturgikus használat során – gyakran ignorálja, kihúzza, de legalábbis megkérdőjelezi, hogy legitim részét képezhetik-e egy zsoltárimádságnak. Traumapszichológiai szempontból azonban pont az ellenkezője a kérdés: elképzelhető-e, hogy ezeket az imarészeket éppen azért, mert az elkeseredést juttatják kifejezésre, tolerálja és beépítse a keresztény (liturgiai) hagyomány? Hiszen olvashatjuk őket a segítség és igazság utáni kiáltásként.

4. Mindenképp meg kell itt említeni a *szégyenérzetet* (Zsolt 44), valamint ezzel párhuzamosan a bűntudatot (Zsolt 31,69), amellyel a zsoltárok költői éneje küzd az erőszakos események összefüggésében.

5. Végül meg kell emlékeznünk azokról a traumatikus tapasztalatokról – például Jeruzsálem ostroma, elfoglalása

és elpusztítása (Kr. e. 587/586), valamint a babiloni fogságba hurcolás –, amelyek számos zsoltár (pl. Zsolt 102) történeti kontextusát képezik.

A zsoltároknak nem találunk olyan személyes névmásokat, amelyek nemspecifikus olvasási módra utalnának: ennek megfelelően ezek az imaszövegek olvashatók szexuális erőszakot elszenvedett nők szemszögéből is (BAIL 2013; vö. SEIFERT 1997). Az ókori keleti kultúrában elterjedt irodalmi toposz volt, hogy a városokat nőkként személyesítették meg. A prófétai beszédekben és Jeremiás siralmiban gyakran jelenik meg Jeruzsálem női alakban: lányként (JSir 2,15), anyaként vagy elhagyott özvegyként, uralkodónőként, királynőként (JSir 1,1). Ezek a metaforák egyszerre fejezik ki a női test és a város testének sebezhetőségét, ahogy rámutatnak a specifikus áldozatszerepre is, amely a nőknek jut a háborúk során.

Ezek a szövegek nyitva hagyják a voltaképpen baj kérését, hiszen a panaszdalok és a zsoltárok nyelve nem képezi le részletekbe menően és fotografikus pontossággal az eseményeket. A szöveg köztes helyei tág értelmezési horizontot nyitnak meg, ezáltal nagy azonosulási felületet nyújtanak a hasonló erőszakot átélt mai olvasóknak. Az imaszövegeknek olyan nyitott, dinamikus struktúrája és képi nyelve van, amelyet az érintettek könnyen magukévá tehetnek, miközben egy eltávolodott pozícióból a saját tapasztalataikra is vonatkoztathatnak. E tekintetben a zsoltárok jó vonatkoztatási pontot jelenthetnek a kreatív sajátta tétel és a spirituális elmélyítés felé vezető úton: a saját nyelv és a zsoltárok nyelvének összekapcsolása jól megragadhatóvá és kifejezhetővé teheti a traumafeldolgozás során felmerülő ellentmondásos kérdéseket és érzéseket.

Elfogadni a szenvedést és ellenállni

Az alábbiakban a 22. zsoltárt egy trauma kontextusában olvasom és értelmezem.² Ezt követően egy lelkipáter interpretációja és az imában rejlő ellenállási potenciál teológiai reflexiója zárja a tanulmányt.

1a A karmesternek: „A hajnalpír szarvasa” alapján,

b Ének Dávid vonatkozásában.

2a Én Istenem, én Istenem, mi célból hagytál el engem?

b Távol vagy szabadulásomtól – üvöltésem szavaitól.

3a Istenem, hívlak nappal,

b de nem válaszolsz,

c és éjszaka,

d de nincs nyugalom számomra.

4a Pedig te szent vagy,

b trónolván Izráel magasztaló énekein.

5a Benned bíztak atyáink,

² A 22. zsoltár magyar fordítása Móricz Nikolett munkája.

b bíztak, és megmentették őket.
 6a Hozzád kiáltottak,
 b és megmenekültek,
 c benned bíztak,
 d és nem szégyenültek meg.
 7a De én féreg vagyok,
 b és nem ember,
 c az emberek gúnyablája,
 d és megvet a nép.
 8a Mindazok, akik látnak, gúnyolódnak rajtam,
 b ajkukat biggyeszítik
 d és fejüket csóválják:
 9a „Bízta az Úrra,
 b ő megmenti,
 c kiragadja,
 d hisz kedvét lelte benne.”
 10a Mert te vagy az, aki anyám méhéből kihoztál,
 b bizalmat plántálván belém anyám emlőin.
 11a Rád hagyatkozom az anyaméhtől fogva,
 b anyám méhétől kezdve Istenem vagy te.
 12a Ne légy távol tőlem,
 b mert baj közeleg,
 c és nincs, aki segítsen.
 13a Sok bivaly vesz körül,
 b a básáni bivalyok zárnak körbe.
 14a Feltátják ellenem szájukat,
 b (mint) egy marcangoló, ordító oroszlán.
 15a Mint víz öntetem el,
 b és szétmállnak csontjaim/tagjaim,
 c szívem, mint a viasz,
 d megolvad a bensőmben.
 16a Kiszáradt, mint a cserépdarab, az erőm,
 b és nyelvem az ínyemhez tapadt,
 c és a halál porába fektetsz le engem.
 17a Mert körülvesznek a kutyák,
 b a gonosztevők hordája kerít be,
 c mint egy oroszlán – karjaim és lábaim.
 18a Meg tudom számlálni valamennyi csontomat,
 b ide néznek, rám néznek.
 19a Felosztják ruháimat egymás között,
 b és felsőruházatomra sorsot vetnek.
 20a Ó, URAM, ne légy távol,
 b erősségem, siess segítségemre!
 21a Mentsd meg a kardtól életemet,
 b egyetlenemet a kutyák mancsától.
 22a Szabadíts meg az oroszlán szájából
 b és a bivalyok szarvai közül engem – válaszoltál nekem.
 23a Hirdetni akarom nevedet testvéreimnek,
 b a gyülekezet közepén akarlak dicsőíteni.
 24a Kik az Urat féltitek, dicséritek őt!
 b Jákób utódai, mind magasztaljátok őt!
 25a Mert nem vetette meg
 b és nem utálta az elesett nyomorúságát,

c és nem rejtette el orcáját előle,
 d és hozzá intézett segélykiáltását meghallgatta.
 26a Tőled (fakad) magasztalásom a nagy gyülekezetben,
 b fogadalmimat teljesítem mindazok előtt, akik félik őt.
 27a Ehetnek az alázatosak,
 b és jóllakhatnak,
 c magasztalhatják az Urat, akik őt keresik,
 d elevenedjen meg szívetek mindenkor!
 28a Emlékeznek rá,
 b és az Úrhoz térnek a föld minden végéről,
 c és leborul orcád előtt a föld népeinek valamennyi nemzetsége.
 29a Mert az Úr é a királyi hatalom,
 b ő uralkodik a népeken.
 30a Evett
 b és hódolva leborult a föld valamennyi hatalmasa,
 c színe előtt térdre hullanak mindazok, akik a porba tartanak,
 d és aki életét nem tartotta meg.
 31a Az utódoknak szolgálniuk kell őt,
 b beszélniük kell az Úrról a nemzedéknek.
 32a Jönnek,
 b és hirdetik igazságát a születendő népnek,
 c mert cselekedett.

A zsoltár mind a zsidó purim ünnep liturgiájában, mind a keresztény passióhagyományban fontos szerepet játszik. Ez az Újszövetségben legtöbbet idézett zsoltár. A passió-történetek az evangéliumokban elsősorban a panaszrészről visszahangozzák (Zsolt 22,1–22), míg a későbbi szövegek inkább a dicsőítést veszik át (Zsid 2,12). A zsoltárból kölcsönzött erőszakjelenetek meghatározóak a keresztre feszítés eseményeinek irodalmi ábrázolásában (Lk 23,34–39; vö. Mt 27,35). Az evangélista a keresztre feszített Jézus szájába adja a 22. zsoltár kezdőszavait (Mk 15,34): „*Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?*” A zsoltár éppen ezért kulcsfontosságú szöveg Jézus halálának megértése szempontjából.

A 22. zsoltár azért is különleges, mert három beszédaktus segítségével (2–12.; 13–22.; 23–32. vers) végigmegy a panasz, a kérés és a kinyilvánított bizalom különböző lehetőségein. Az így megformálódó imaút segítségével viszont működésbe hozza az elszenvedett erőszakélmény és a hit transzformatív dimenzióját: „*Én Istenem, én Istenem, mi célból hagytál el engem? / Távol vagy szabadulásomtól – üvöltésem szavaitól.*”

A panaszkiáltás nem próbál vigasztalni, nem szépít semmit, mégis hangot ad a változásba vetett hitnek. Az a bizalom az alapja, hogy létezik Valaki, aki a kiáltóval szemben áll, megszólítható, és meg is hallgat. A panasz és a bizalom megvallása ebben a beszédaktusban egymásra támaszkodik. Ez pedig olyan imafolyamatot indít el, amelyben a vesztélyhelyzet elviselése és alakulása hallható és megtapasztalható.

talható formát ölt. Ez a folyamat az isteni válasz elmaradásától (3. vers) a válasz megszületéséig (22. vers) tart.

Embértársai kirekesztik az imádkozó ént: emberi gúny tárgyává vált (8. vers), és már magát sem mint embert, hanem mint férget látja (7. vers). A társadalmi kirekesztés itt társadalmi halálhoz vezet.

Erős képekkel, sötét ábrázolásokkal, oroszlán, vadbika és kutya formájában jelenik meg előttünk a közelebből le nem írt ellenfél fenyegető hatalma (13–22. vers). Ennek a szakasznak nagyon sűrű, gazdag a nyelvezete, egyszerűen nyitott a legkülönbözőbb erőszak-tapasztalatok számára. A középpontjában egy én-panasz áll, amely a teljes kiszolgáltatottság állapotát önti szavakba: az ellenség megsztozik egymás közt az imádkozó ruháin, sorsot vetnek a köpenyére. A hajlék mellett a ruha is az ember alapvető szükségleteihez tartozik. Nem pusztán a hőségtől, a hidegtől vagy a nedvességtől véd, de „társadalmi bőrként” szolgál, amely lehetővé teszi az emberek számára a közösségben való megjelenést.

A háttérben az egyéni (4–6. vers) és közösségi (10–12. vers) bizalom kijelentései húzódnak. A bizalom alapját Isten teremtő és történelmet formáló hatalma jelenti. Ezen az alapon állva tud bátorítást nyújtani a reménytelennek tűnő jelenben. Az átmenetet a panaszról a dicsőítésbe az abból fakadó bizalomra lehet alapozni, hogy Isten korábban már válaszolt (22. vers). Az újonnan elnyert bizonyosság a visszanyert beszédképességből táplálkozik, amelynek segítségével az imádkozó én képes megnevezni és egymással kapcsolatba hozni az őt szorongató szükséghelyzet különböző aspektusait.

A beszéd újra megszerzett képessége a maga teljességében bontakozik ki aztán a záró hálaénekben (23–27. vers). Az imádkozó én beszélni akar a közösségben élete történetéről és a visszanyert bizalom tapasztalatáról, hogy a közösség tagjaival is megoszthassa ezt az élményt. Ez a tanúbizonyság társadalmi rehabilitációként is szolgál azáltal, hogy a nyilvánosság elé tárja az egyéni szenvedés perspektíváját. Ezzel a közösség számára is hozzáférést biztosít a saját történetéhez és ezáltal Isten gyógyító odafordulásához. Végül a közös étkezés képe utal arra, hogy megtapasztalható az élet teljességében való részesedés, amely Istentől származik (GÄRTNER 2016, 80. o.).

Teológiai és lelkipozítói következtetések

A zsoltárok tudatosan hagynak teret a traumatikus élmények megfogalmazásának, anélkül, hogy teljes mértékben elsüllyednének bennük. Ezek a költemények olyan imaginatív képek és erőforrás-orientált (reziliens) feldolgozási kísérletek széles skáláját mutatják fel, amelyek a modern traumaterápiákban is megtalálhatók. A panaszkiáltás az elmagányosodás és izoláció helyzetében esélyt jelenthet arra,

hogy az ember megkapaszkodhasson Istenben, kapcsolatban maradhasson vele, sőt akár erősítse ezt a kapcsolatot. A panaszimák alapja az abba vetett bizalom, hogy Isten képes változtatni a helyzeten. A bibliai panaszok nem ragadnak meg tehetetlenül a szenvedés szintjén, ehelyett egy belső folyamatot indítanak el, és így mozdítanak el a változás felé. A panasz mint „elfelejtett imaformula” (FUCHS 1987) közösséget teremt, és egy nagyobb egésszé köti össze az izolált egyéneket.

Az Istenbe vetett bizalom által a 22. zsoltárban a trauma nyelvi képeivel szemben egyfajta ellentér jön létre, amely visszaadja a beszédhez való hozzáférést az erőszakos események áldozatainak. A mai traumaterápiák első lépése a stabilizálás, a kommunikáció és a biztonság (REDDEMANN 2001, 20. o.; vö. SPRINGHART 2022).

A zsoltárok a bizalom kijelentéseinek széles skáláját vonultatják fel, és a vigasztalan jelenen túlmutató identifikációs felületet nyújtanak. Az *ősbizalom* jelenségét, a fizikai és érzelmi biztonság állapotát, amely az újszülöttnél élete első hónapjaiban alakul ki, a 22. zsoltárban egy dinamikus költői kép írja le (10–11. vers):

„Mert te vagy az, aki anyám méhéből kihoztál,
bizalmat plántálván belém anyám emlőin.
Rád hagyatkozom az anyaméhtől fogva,
anyám méhétől kezdve Istenem vagy te.”

A *születés* képe (ARENDR 1985) a traumaterápiákban a „biztonságos belső helyet” szimbolizálja, és egy életre meghatározza az embert. A fenti költői képben megmutatkozik az érdeklődés a test és annak rejtett képességei iránt, amely a születés által jelenik meg a maga egyediségében. Ahogy minden ember megszületése mindig új lehetőség, új kezdet a világ számára, úgy az egyes emberek életük során bármikor visszatérhetnek a kezdethez, elindítva ezzel valami újat. Ez az újrakezdés azonban nem kiszámítható, éppen ezért ott húzódik a mélyén a sebezhetőség és a veszély lehetősége is. A születésre való emlékezés, illetve az újrakezdés képességének lehetősége mégis olyan bizalmi alapot adhat az embernek, amelyről elrugaszkodva el tud mozdulni valami új felé. A születés költői képe megnyitja a zsoltár beszédfolyamában a reziliencia potenciálját: azáltal, hogy valaki vissza tud emlékezni erre a „belső, biztonságos helyre”, belül ki tud lépni az izolációból és az elhagyatottságból. Ez megnyithatja a képzelet tereit a traumatikus emlékképekkel szemben.

A szenvedéssel együtt járó fontos tapasztalat a korábban érvényesnek és tartósnak gondolt kötések, kötődések meglazulása, feloldása. Amikor Dorothee Sölle ebből a tapasztalatból keresett nyelvi kiutat, a zsoltárokban találta meg azt. Ami több mint negyven évvel ezelőtt érvényes volt, az a mai napig jelentéssel bír a tehetetlenséggel és szenvedéssel való szembenézés egyházi gyakorlatai tekintetében: elfogadni és ellenállni (SÖLLE 2018).

A trauma utáni élet és a teljességben megélt élethez való visszatérés sikeressége attól is függ, hogy mer-e az ember újrakezdeni. Ez hosszan tartó folyamat, amelynek során az érintettek megnevezik azt, ami történt, és konfrontálódnak a saját sérüléseikkel és érzéseikkel. Mások életük végéig hallgatnak. Mindig fennáll az újratraumatizálódás veszélye. A zsolttárok erőszakkal átítatott jeleneteinek tömege hathat akár ellentétes módon, felerősítve a traumát. Erre mindenképpen ügyelni kell egy traumára érzékeny lelkipozítási folyamatban, és nagyon óvatosan szabad csak a problémákra reflektálni. A zsolttárok lehetőséget mutatnak arra, hogy miként közelítsünk a saját traumatikus tapasztalatainkhoz, és hogyan találjunk nyelvet a megfogalmazásukhoz. Időközben az önségitő irodalomon belül megszületett a traumaélményekkel foglalkozó irány, amely útmutatást nyújt a tekintetben, hogy mely zsolttárok lehetnek ebben a folyamatban a segítségünkre.³ Alapvető fontosságú természetesen, hogy tekintettel legyünk az érintettek hátterére: van-e például élettrajzi kapcsolódási pontjuk a keresztény hithez, a zsolttárokhoz. A zsolttárokat olvashatják az érintettek önállóan, kis csoportokban, végig lehet meditatálni és spirituálisan elmélyíteni őket, de akár lelkipozítói impulzusként is szolgálhatnak egy-egy beszélgetésben. Első megközelítésként lehet egy-egy mondatdal kezdeni, hiszen egy zsolttárból kiragadott mondat vagy kép inkább indíthat megszólalásra, míg egy teljes zsolttár gyakran megnémít (BALDERMANN 1986, 145. o.; vö. uő 1990). A formálódó nyelv és új életút sorról sorra bontakozik ki. Ennek segítségével talán felsejlik és lépésről lépésre kialakul a gyógyulás útja. Az elszenvedett visszaélés azonban soha nem tehető meg nem történetté.

Hivatkozott művek

- ARENDE, Hannah 1985. *Vita activa oder Vom tätigen Leben*. 4. kiad. Piper, München.
- AUGST, Kristina 2012. *Auf dem Weg zu einer traumagerechten Theologie. Religiöse Aspekte in der Traumatherapie – Elemente heilsamer religiöser Praxis*. Kohlhammer, Stuttgart.
- BAIL, Ulrike 2013. On Gendering Laments. Eine genderorientierte Lektüre der Klagepsalmen. In: Christl Maier – Nuria Calduch-Benages (szerk.): *Schriften und spätere Weisheitsbücher*. Kohlhammer, Stuttgart. (Die Bibel und die Frauen. Eine exegetisch-kulturgeschichtliche Enzyklopädie, AT 1/3.) 169–184. o.
- BALDERMANN, Ingo 1986. *Wer hört mein Weinen? Kinder entdecken sich selbst in den Psalmen*. 2. kiad. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn. 145. o.
- BALDERMANN, Ingo 1990. *Ich werde nicht sterben sondern leben. Psalmen als Gebrauchstexte*. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn.

- BIELER, Andrea 2017. *Verletzliches Leben. Horizonte einer Theologie der Seelsorge*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- EBACH, Jürgen 2014. *Beredtes Schweigen. Exegetisch-literarische Beobachtungen zu einer Kommunikationsform in biblischen Texten*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- FREUD, Sigmund 1969. Die Fixierung an das Trauma, das Unbewusste. In: uő: *Gesammelte Werke*. 11. köt. *Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse [1916–1917]*. 5. kiad. Szerk. Anna Freud et al. S. Fischer, Frankfurt am Main. 282–296. o.
- FUCHS, Ottmar 1987. Klage. Eine vergessene Gebetsform. In: Hansjakob Becker – Bernhard Einig – Peter O. Ullrich (szerk.): *Im Angesichts des Todes. Ein interdisziplinäres Kompendium*. 2. köt. EOS Verlag, St. Ottilien. (Pietas Liturgica 3.) 939–1024. o.
- FUCHS, Thomas 2004. Zur Phänomenologie des Schweigens. *Phänomenologische Forschungen*, 151–167. o.
- GÄRTNER, Judith 2016. Lebensstark aus der Klage. Traditionen der Hebräischen Bibel in der Perspektive von Resilienz am Beispiel von Ps 22. *Praktische Theologie*, 51. évf. 2. sz. 75–81. o.
- JANOWSKI, Bernd 2003. *Konfliktgespräche mit Gott. Eine Anthropologie der Psalmen*. 3. kiad. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn.
- MÓRICZ, Nikolett 2021. *Wie die Verwundeten – derer du nicht mehr gedenkst. Zur Phänomenologie des Traumas in den Psalmen 22, 88, 107 und 137*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments 282.)
- NOTH, Isabelle – AFFOLTER, Ueli (szerk.) 2015. *Schaut hin! Missbrauchsprävention in Seelsorge, Beratung und Kirchen*. Theologischer Verlag, Zürich.
- REDDEMANN, Luise 2001. *Imagination als heilsame Kraft. Zur Behandlung von Traumafolgen mit ressourcenorientierten Verfahren*. Klett-Cotta, Stuttgart.
- SCHÜLE, Andreas 2017. Klage als Anfang der Theologie. In: Heike Springhart – Günter Thomas (szerk.): *Risiko und Vertrauen. Festschrift für Michael Welker zum 70. Geburtstag*. Leipzig. 37–55. o.
- SEIFERT, Elke 1997. *Tochter und Vater im Alten Testament. Eine ideologiekritische Untersuchung zur Verfügungsgewalt von Vätern über ihre Töchter*. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn.
- SÖLLE, Dorothee 2018. *Leiden. Annehmen und widerstehen*. 2. kiad. Kreuz Verlag, Hamburg.
- SPRINGHART, Heike 2022. Gespürte Wunden, vergängliches Leid, verjagte Angst vor den Ängsten. Aspekte einer Theologie der Vulnerabilität als Beitrag zu einer traumasensiblen Theologie. In: Dorothea Erbele-Küster – Nikolett Móricz – Manfred Oeming (szerk.): *„Gewaltig wie das Meer ist dein Zusammenbruch“ (Klgl 2,13). Theologische, psychologische und literarische Zugänge der Traumaforschung*. Mohr Siebeck, Tübingen. 309–329. o.
- STAHL, Andreas 2019. *Traumatasensible Seelsorge. Grundlinien für die Arbeit mit Gewaltbetroffenen*. Kohlhammer, Stuttgart.
- WALDENFELS, Bernhard 2002. *Bruchlinien der Erfahrung. Phänomenologie, Psychoanalyse, Phänomenotechnik*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.
- WIRTH, Mathias – NOTH, Isabelle – SCHROER, Silvia (szerk.) 2021. *Sexualisierte Gewalt in kirchlichen Kontexten. Neue interdisziplinäre Perspektiven. Sexual Violence in the Context of the Church. New Interdisciplinary Perspectives*. De Gruyter, Berlin–Boston.

³ A traumaorientált önségitő irodalomhoz lásd STAHL 2019, 331–338. o.

Pécseli Király Imre kátéja

*Az egyház egységének teológiai alapjai a 17. században**

■ ANGYAL-CSEKE CSABA

Pécseli Érsekújvárra kerülése, működésének körülményei

A bemutatni kívánt káté szerzője, az evangélikus körökben talán kevésbé ismert Pécseli Király Imre református esperes-lelkész, iskolarektor, a 17. századi prédikátorlira legjelentősebb képviselője. 1585 vagy 1590 körül született Nagypécselyen (KÁLMÁN 1883, 247–248. o.; THURY 1897, 666–667. o.). Alsófokú tanulmányait szülővárosában, középfokú tanulmányait Pápán, később Somorján végezte (MIL 2: 458. o.), majd 1609 és 1612 között a Heidelbergi Egyetemen tanult (TOEPKE 1885, 245. o.), ahol Szenci Molnár Albert pártfogásában bekapcsolódott a város protestáns szellemi életébe is (KECSKEMÉTI 2007; 2013). Még egyetemi évei előtt (1608 végén) a komáromiak teljes egyetértésben iskolájuk rektorává választották. Heidelbergből való hazatérése után Komáromban 1615-ig mint iskolarektor, 1620-ig mint prédikátor teljesített szolgálatot, és az alesperesi tisztséget is betöltötte (KÚR 1936, 127. o.).

Bethlen Gábor a Habsburg-elynyomás és a sokszor erőszakot sem nélkülöző rekatolizációs mozgalom által okozott sérelmeket megelőzve 1619 augusztusában hadjáratot indított. Amikor a Komárom város lakossága, illetve a várban állomásozó katonai állomány hírére vette, hogy a fejedelem a városhoz közeledik, azonnal átálltak Bethlen oldalára. A komáromiak elsősorban elpusztult templomuk és iskolájuk felvirágoztatását várták a fejedelemtől (KLANICZAY 1962, 254. o.). Bethlen meglegedett a város körülzárásával, megkülönböztetett figyelemmel kísérte a város lakosságának és a vármegye nemességének az életét, oltalma alatt tartotta őket, katonáinak pedig szigorúan megtiltotta Komárom lakosságának zaklatását (KECSKÉS 1984, 121–122. o.). A komáromiak kérésére Bethlen 1620. július 29-én még menlevelet is állított ki (TAKÁTS 1886, 93–94. o.). Élve a fejedelem menlevele biztosította lehetőséggel, a város két református prédikátora, Pécseli Király Imre, Magyar Ágh Jakab és velük együtt néhány diák Érsekújvárra menekült Szenci Csene Péter felsődunai szuperintendenshez a Bethlen sikertelen ostroma és az újabb tűzvész következtében romokban álló Komárom városából (MÁRKUS – MAYERNÉ PÁTKAI 2019, 41. o.; KLANICZAY 1962, 254. o.)

A politikailag igencsak terhelt helyzeten túl Pécseli sze-

mélyes életében is komoly megpróbáltatásokat jelentettek ezek az idők. Érsekújvári működésének kezdeti szakaszában átélt lelki vívódásai szépen visszakövethetők Kanizsai Pálfi Jánoshoz címzett hat latin nyelvű leveléből, amelyek ebből az időből maradtak fenn. A levélváltást az 1612-től pápai prédikátorként, majd 1617-től egyházkerületi főjegyzőként működő Kanizsai Pálfi János Pécseli édesanyjának érdeklődésére kezdeményezte. Pálfi 1621. szeptember 8-án kelt levelében (MPEA 3: 46–47. o.) beszámol Pécselinek arról, hogy a pápai vásáron édesanyjával találkozott,¹ és ennek alkalmával a Redneki Jánostól kapott információk szerint tájékoztatta arról, hogy Pécseli Érsekújváron tartózkodik, gyermekeit elvesztette, és felesége is majdnem belehalt egy súlyos betegségbe:² „Német-újárótt vagy száműzve, gyermekeidet (szomorú száműzetésed legszebb vigaszát s egész életed örömét), kiket a halál [...] dárdája sújtott le, a mennyei életbe előrebocsátotta s kevés híja volt, hogy őket viszontagságaidnak fájdalmas betegség által felettébb zaklatott társnője nagy szomorúsággal nem követte.”³ Pécseli tíz nappal később, szeptember 18-án kelt válaszlevelében megerősítette az őt ért csapások hírére, szemléletesen így fogalmazott: „Nunc nunc in schola Jobi versamur, nunc nunc poenas peccatorum eluimus.”⁴ Soraiban béke utáni vágyát is megfogalmazza, de levele szép tanúsága Kanizsai Pálfi Jánossal való barátságának is (RMKT 2: 256–257. o.).

A következő levél 1622. január 5-én kelt, amelyben Pécseli utal arra, hogy velük van Érsekújváron Matheus nyomdász is, az a Bernhard Máté, aki később Pápán kinyomtat-

¹ A levél magyar fordítása is elérhető a *Protestáns Egyház és Iskolai Lapok* 1874-es 17. évfolyamában, az 52. szám 313–314. oldalán.

² Pécseli édesanyja Kanizsai levele szerint azért kereste fel őt Pápán, hogy általa érdeklődjön, hogy mi fia szándéka az atyai örökséggel: „Tudd meg tehát, Imre uram, hogy anyád [...] levedre sovárog, melyben tudósítani óhajt, mit határozottál a pecői és vászolyi szőlőhegyeken levő atyai örökségedről, el akarod-e azt adni, vagy saját használatodra megtartani?” Ennek nyomán feltételezik azt, hogy édesapja is 1621 telén, tavaszán vagy legkésőbb nyarán hunyt el (VERESS D. 1992, 65. o.), erre azonban a levél közvetlenül nem, csak közvetetten utal, a részvétkívánások csak Pécseli gyermekeivel történt dolgokra reflektálnak.

³ Az események pontos idejéről nincsen adat, azt feltételezhetjük, hogy mindez 1621 nyarán történt (KLANICZAY 1962, 254. o.). Az események pontos helyét illetően sem adható konkrét válasz, nem tudjuk, hogy Pécseli gyermekei még a komáromi ostrom viszontagságaiban, az Érsekújvár felé vezető úton (HELTAI 1987, 226. o.), vagy éppen Érsekújváron veszítették életüket.

⁴ „Most Jób iskolájában járunk, most lemoszuk bűneink büntetését.”

* *Első Lelkipásztor* folyóiratban megjelenő tanulmányomat F. M. egykori heidelbergi ösztöndíjas barátomnak ajánlom szeretettel.

ja Pécseli műveit (RMKT 2: 257–258. o.; V. ECESEDY–PAVERCSIK 1999, 105–106. o.): „A mi nyomdászunk, Máté úr, most ebben a helységben van, és jó alkalmat vár, hogy mindent elintézzon. Várja azt az időt, amikor a béke kezdetének okmányai közzétételnek, ahogy azt mi reméljük.” (V. ECESEDY 1981, 316–317. o.). Kanizsai Pécselivel párhuzamosan az érsekújvári tudós püspökkel, Szenczi Csene Péterrel⁵ is levelezésben volt.⁶ Ezekből a levelekből nyilvánvalóan látszik, hogy az Érsekújváron töltött kényszerű visszahúzódás hónapjaiban a jelenlévők között tudományos, teológiai és irodalmi kérdésekről is szó esett, így a magas műveltségű lelkipásztorok valóságos szellemi műhelyt működtek ebben az időben. Csene Péter 1622. február 25-én kelt levelében arról írt Kanizsai Pálfi Jánosnak, hogy szükséges lenne egy könyvet összeállítani a pápák életéből, és ennek összeállításán maga is fáradozik: híres tudósok könyveiből készít kivonatokat, amelyeket elküldött „Imre úrnak”, aki tetszését fejezte ki a szövegekkel kapcsolatban. Ez az „Imre úr” nyilvánvalóan Pécseli Király Imre volt.⁷

A következő Pécselitől származó levél 1622. február 15-én kelt, szintén Érsekújváron (MPEA 3: 52–53. o.; RMKT 2: 258–259. o.).⁸ Ebben Pécseli az 1621. december 31-én megkötött nikolsburgi béke feletti örömét fejezi ki bibliai és mitológiai elemeket sem nélkülöző fennkölt stílusban, illetve a komáromiak lehetőségeit tárgyalja: „Magyari Ágh Jakab tisztelendő úr, nekem tiszteletre méltó keresztapám a családjával és én a magam háznépével együtt addig tartózkodunk ebben a várban, amíg megfelelőbb alkalom nem nyílik, hogy visszamenjünk a mieinkhez, akik közül néhányan már visszatérhettek lakóhelyükre. Sokan, és pedig a jelesebbek közül, arra kényszerülnek, hogy itt időzzenek, részint mivel házuk romokban és hamuban elpusztulva hever, részint pedig mivel azokat, akik visszatértek, sem tudja befogadni házaik szorongató szűkössége.” Jól mutatja, mennyire átmenetinek tekintette Pécseli Érsekújváron való tartózkodását, hogy levelét mint komáromi lelkipásztor írta alá: *pastor ecclesiae Comaromiensis* (MPEA 3: 53. o.).

Pécseliék Komáromba való visszatérésére azonban sem esély, sem lehetőség nem adódott. A nikolsburgi béke révén ugyanis Komárom újra Ferdinándé lett, így a vár kapitánya ismét a nyíltan ellenreformáció-párti Reiffenberg lett, aki tovább folytatta a komáromiak sanyargatását (KECSKÉS 1984, 122. o.; SZÁMADÓ 2017, 15. o.). A másik esemény, amely Érsekújváron tartotta Pécselit, Szenczi Csene Péter püspök

⁵ Szenczi Csene Péter a *Helvét hitvallás* fordítója volt, 1616-ban maga Pécseli is írt magyar nyelven üdvözlő disztichonokat a fordítás elé (RMK I: 466; RMNY 1115).

⁶ Az első levél 1622. január 5-én kelt, ebben Szenczi Csene Péter többek között az Érsekújváron uralkodó zavaros állapotokról tájékoztatja Kanizsai Pálfi Jánost (MPEA 3: 49–50. o.).

⁷ MPEA 3: 51–52. o.; KLANICZAY 1962, 254–255. o.; THURY 1998, 425. o.

⁸ Pécselinek ez a levele Heltai János fordításában megjelent: *Régi magyar levelestár XVI–XVII. század. A levél szövegét ebből a kiadásból idézem.*

1622. június 14-i halála volt (MPEL 589. o.), ugyanis helyébe Pécselit választották lelkipásztornak (KÖBLÖS 2009, 154. o.).

Pécseli Király Imre 1622-től az érsekújvári gyülekezet prédikátora, illetve a komjáti egyházmegye alesperese volt (KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009, 175. o.). Érsekújvári lelkészi működése azonban korántsem annyira részletesen dokumentált, mint a kezdeti, átmenetinek hitt évek eseményei. Ennek oka talán az lehet, hogy Szenczi Csene Péter halála után a korábban működő színvonalas szellemi élet már nem vette körül Pécselit. Helyzetét nagyban nehezítette az is, hogy Pázmány Péter Érsekújvárat az ellenreformáció egyik központjává akarta tenni, kihasználva, hogy a terület érseki birtok lévén, földesúri joghatósága volt felette. A városban Pázmány ferences kolostort is alapított, ennek felszentelésére 1631. május 24-én került sor; ezzel együtt arról is rendelkezett, hogy a német várórség papja a továbbiakban a ferencesek közül kerüljön ki (HAICZL 1932, 102–103. o.). Ennek ellenére megállapítható, hogy a városban a helvét hitvallású protestantizmus bázisa a magyar végvári katonaság volt, Pécseli közöttük végzett szolgálatának minden kétséget kizáróan legjelentősebb emléke a nekik ajánlott, 1624-ben Lőcsén megjelent magyar nyelvű katekizmusa (RMK I. 542a; RMNY 1317). Pécseli utolsó műve pedig egy latin–magyar ábécéskönyv, amely 1630-ban Pápán jelent meg (RMK II. 466; RMNY 1484; MÉSZÁROS 1981, 390. o.).

A kutatás egészen az elmúlt évekig egyöntetűen állította források hiányában azt a hipotézist, hogy Pécseli Király Imre élete végéig az érsekújváriak lelkésze volt, illetve azt, hogy 1639–1641 körül hunyt el Érsekújváron,⁹ ugyanakkor egy 2017-ben publikált érsekújvári gyülekezeti forrás némileg árnyalhatja a szakirodalomból kirajzolódó homályos képet Pécseli utolsó éveit illetően. Az 1637–1638. évi országgyűlésre készült, protestánsok vallási sérelmeit bemutató jegyzék szerint az 1630-as évekre felerősödött a magyarországi reformátusok üldözése, többek között Komárom vármegyében Literáti Tamás érseki provizor több református prédikátort is elűzött a gyülekezet akarata ellenére, közöttük név nélkül említetten szerepel egy érsekújvári is (ZSILINSZKY 1885, 23–24. o.; THURY 1998, 496. o.). Ennek ismeretében különösen felértékelődik az érsekújvári gyülekezet 1640 decemberében kelt segélykérő levele, amely szerint a nagymúltú gyülekezet komoly anyagi gondokkal küzdött, és egykori tudós lelkipásztoruk, Pécseli Király Imre nem szolgált már közöttük: „... ennek előtte tudós fő Academicus [értsd: egyetemet vagy főiskolát végzett] Praedicator tartottunk. [...] vagy két esztendeje mialta [mióta] fő tudós Praedicatorunktol [feltehetően tollhiba: Praedicatorunktól] prival-

⁹ Vö. VÁSÁRY 1905, 11. o.; KLANICZAY 1962, 255. o.; HELTAI 1982, 311. o.; VERESS D. 1992, 65. o.; CSILLAG 2009, 88. o.; VERESS D. 2012, 62. o. MÁRKUS Mihály és MAYERNÉ PÁTKAI Tünde 2019-ben megjelent összefoglaló tanulmánya nem foglal egyértelműen állást Pécseli érsekújvári halálát illetően (42–43. o.).

tattunk [*privo* latin ige: 'megfosztattunk']...' Bár a szöveg ezen részlete konkrétan nem nevezi meg Pécselit, tartalmilag mégis illik rá a leírás. Ha a szövegben említett tudós, akadémikus prédikátort Pécseli Király Imrével azonosítjuk, és az 1630-as éveket jellemző, egyre erősödő protestánsüldözés tényével összevetjük, akkor azt mondhatjuk, hogy közvetett módon Pécseli Király Imre érsekújvári gyülekezetből történő elűzéséről tudósít ez a forrás.¹⁰ Pécseli után az érsekújvári prédikátori állást csak évekkel később, 1642-ben töltötte be Nyíkos János (OLÁH 2017, 131–132. o.).

Pécseli kátéjának teológiai és eszmetörténeti háttere

A kutatás KLANICZAY Tibor 1962-ben publikált, máig alapvetőnek számító Pécseli-életrajza óta egyértelműen beszél arról, hogy Pécseli Király Imre már „komáromi papsága alatt mind a presbiteriális, mind az unionista törekvéseket igyekezett elősegíteni” (254. o.), és ezt a hozzáállását arra vezeti vissza, hogy a Heidelbergi Egyetem professzorai közül „a legnagyobb hatást a protestáns vallások uniójának létrehozásán fáradozó Pareus gyakorolta rá” (uo. 251. o.). Pécseli teológiai, ekkleziológiai gondolkodásának ezen árnyalatai Heltai János átfogó elemző kutatása nyomán két művében, a már korábban is említett, 1621-ben, Kassán kiadott *Consilium Ecclesiae Catholicae Doctorum* című értekezésében (RMK II. 416; RMNY 1247),¹¹ illetve a következőkben bemutatni kívánt, 1624-es kátéjában (RMK I. 542a; RMNY 1317) jelennek meg (HELTAI 1987; 2008).

Az úgynevezett irénizmus a protestáns felekezetek hitbeli egységét hirdető és szervezeti egyesülését szorgalmazó eszmerendszer, egyházpolitikai mozgalom, amely a német protestantizmus teológiai fejlődéséből eredeztethető. Az újabb egyháztörténeti kutatások kimutatták, hogy az irénizmus a teológiai ortodoxia merevségével szembehelyezkedő, annak szárazságát oldani kívánó, rugalmasabb teológiai gondolkodást szorgalmazó mozgalom, amely a vallási türelem első elemeit hordja magában. Az irénikus gondolat

¹⁰ A „privaltattunk” szó passzív alakja, illetve a szövegkörnyezet is erősíti ezt a tényt, hogy itt Pécseli gyülekezetből való 1638-as elűzéséről és nem haláláról van szó.

¹¹ Pécseli ebben a művében megállapítja, hogy a kereszténység minden problémája abból ered, hogy egy valláson belül különböző elnevezésű felekezetekben különböző tanítókat követnek a hívek. Úgy látja, hogy ebben a helyzetben az egyetlen lehetőség az általa is áhított megbékélés, mivel a keresztény üzenet nem a különböző teológusok vagy tanítók gondolatain, hanem Jézus Krisztus tanításán alapul (RMNY 328. o.). Ennek nyomán javasolja, hogy mivel a keresztény ember egyedül Krisztustól veheti nevét is, így egységesen *Christianus* (keresztény) elnevezést kell(ene) használni a felekezeti megjelölés helyett. Különös részlet, hogy a címlap hátoldalán, ahol Pécseli felsorolja azokat az atyákat, „akik ebben a tanácskozásban javaslatot vagy véleményt tettek”, Kálvin nem, de Luther szerepel a teológusok között (MÁRKUS – MAYERNÉ PÁTKAI 2019, 33. o.).

Pécseli egykori heidelbergi tanárára, David Pareusra vezethető vissza, aki 1592-től mint ó- és újszövetségi professzor működött az egyetemen (HELTAI 1994, 50–51. o.).

Az irénikus mozgalom eszmei gyökerei minden bizonnyal az 1555. évi augsburgi vallásbéke teremtette valláspolitikai helyzetben keresendők. Ugyanakkor fontos látni, hogy az irénikus gondolkodás megalapozása már korábban, tulajdonképpen a reformáció kezdetén megkezdődött, hiszen a békességeteremtésre törekvés indulata a megújulási mozgalomban a vezető személyiségek között jelentkező kisebb-nagyobb véleménykülönbségek ellenére is igen erősen megfogalmazódott. A reformációs mozgalom teológiai egysége és az ebből fakadó szervezeti egység azonban az 1550-es évekre, a Luthert és Melanchthont követő, illetve a Kálvin és más svájci teológusok hatása alatt álló irányzatok között jelentkező és egyre elmélyülni látszó ellentétek kieleződése miatt bomlani látszott, mi több, elkerülhetetlenné tette a szakadást. Ezeknek a teológiai vitáknak a horizontjában, mint ismeretes, elsősorban a predestináció és az úrvacsora kérdése állt (uo. 53–54. o.).

Az augsburgi vallásbéke a protestantizmus egységét volt hivatott megőrizni, ezért tekintette egységnek az újhitűek oldalát, ám mivel ez egyoldalúan az *Agostai hitvallás* híveire vonatkozott, újabb ellentéteket eredményezett, hiszen a más hitvalláson lévő protestánsok magukra nézve nem tekintették kötelező érvényűnek a megfogalmazottakat. Ettől kezdve a reformáció politikai színterein is a protestantizmus egységének megőrzése vált központi kérdéssé. Ebbe a teológiai és egyben valláspolitikai folyamatba illeszthető a *Formula Concordiae* is, amely azonban – bár az evangélikusok körében egységet teremtett – a helvét reformáció híveinek egységben elfoglalt helyét és szerepét végképpen bizonytalanná tette, amely egészen odáig súlyosbodott, hogy az *Egyességi irat* ellen vívott harc a kálvinisták számára valódi, létért folytatott harccá erősödött, éppen ezért a szoros értelemben vett irénikus mozgalom kezdetét erre az időre datálhatjuk (uo. 53–58. o.).

Az 1570-es éveket követően hatalmas számban özönlöttek el Európa protestáns könyvpiacát a különböző irénikus eszmeiségű művek, békességszerző iratok. Ugyanakkor ezekkel kapcsolatban fontos látnunk, hogy e gazdag, felvirágozni látszó teológiai irodalmat egyre kevésbé jellemezte az eredetiség. Az irénikus művek érvbázisa egyre zártabbá vált, az újabb művek ugyanazt a teológiai tartalmat igyekeztek a legkülönbözőbb formában ismételtetni. Az irénikus teológiai gondolkodás legjellemzőbb elemeit elsősorban ekkleziológiai tételek jelentették. Az irénikus eszmében szorgalmazott egység végső teológiai alapját az egyház egyetemességének gondolata adta. A keresztény egyház Jézus Krisztus egyháza, és ez csupán egyetlen egyház lehet, amelynek mint egyetlen testnek, Krisztus testének a tagjai a helyi egyházak; azonban e partikuláris egyházak közt felépő kisebb-nagyobb teológiai különbségek nem törhetik

meg az egész egyháztest egységét. Az egyház egységének ebből az értelmezéséből eredt az irénizmus azon gondolata, miszerint a reformáció a protestánsok közös ügyének tekintendő. A reformációra szoruló római katolikus egyház megújítását csak egy, az ige által megtisztított egyház kezdeményezheti és viheti véghez. Ugyanakkor ezek a teológiai gondolatok nem semlegesítették azt a tényt, hogy a reformáció egyházai között a 16. század második felére igen komoly nézetbeli különbségek alakultak ki, és ezzel az irénikus mozgalomnak is szembe kellett néznie (uo. 58–60. o.).

Az irénikus teológia legkiemelkedőbb alakja, teoretikusa a heidelbergi biblikus professzor David Pareus (1548–1622) volt. Pareus irénikus teológiájának jellemző elvei már korai műveiben is egyértelműen kimutathatók, de rendszeres összefoglalásukat az 1615-ben kiadott *Irenicum* című műben adta, a mozgalom maga is e könyvről kapta a nevét (URAY 1987, 187. o.). E mű tartalma a már a 16. század második felében fellépő komoly nézetkülönbségekre reagáló, közös teológiai minimumot kereső tendenciák sodrába illeszkedik. Pareus szerint mindenki Krisztus egyházának tagja, aki elfogadja az üdvösséghez szükséges hitcikelyeket vagy hitágazatokat, amelyeket az irénikus teológia fundamentáliáknak nevezett. Ezek két csoportba sorolhatók: közönséges hitágazatokra (*articuli catholici*), valamint teológiai hitágazatokra (*articuli theologici*). Az üdvösséghez a közönséges hitágazatok ismerete és elfogadása szükséges. A legtagabb megfogalmazás szerint az üdvösséghez egyedül a megfeszített és feltámadott Jézus Krisztusba vetett hit, valamint az isteni törvény és evangélium summájának, vagyis a Tízparancsolatnak, az Apostoli hitvallásnak, a Miatyánknak és a szentségekről szóló tanításnak az ismerete és elfogadása szükséges, amelynek elvi alapját a Szentírás tekintélyének elismerése teremti meg. E megfogalmazás szerint az egység lényege a Jézus Krisztusba vetett hitből fakad, és ez a hit teremti meg az egyetértést a fundamentáliákról szóló tanításban, valamint a tiszteletet a felekezetek eltérő gondolkodását illető, nem fundamentális kérdésekben. Ez a teológiai alapelv nyilvánvalóan nem az egyházon belüli uniformizált gondolkodást célozza, hanem a tolerancia és a vélemények sokszínűségének egységét. Pareus megközelítésében a különböző felekezetek közötti vitákban felmerülő teológiai kérdések (még az úrvacsoráé is¹²) valójában lényegtelen részletkérdések (LUKÁCS 2018, 108–109. o.).

David Pareus magyarországi hatása aligha becsülhető túl. Közkeletű szóhasználatlalt úgy is fogalmazhatunk, hogy a hazai irénizmus teológusai mind Pareus professzori talárjából bújtak elő. Tanári működése alatt százhetvenhárom magyar peregrinus fordult meg a Heidelbergi Egyetemen,

¹² David Pareus a reformáció wittenbergi és helvét iránya közt zajló úrvacsorai vitában szinkretikus úrvacsorai formulával szándékozott ki egyenlítani a véleménykülönbségeket.

akik a hazai protestantizmus, kiváltképp a Felső-Dunamé-lék és a Dunántúl életében egészen az 1630-es évekig meghatározó szerepet játszottak nemcsak teológiai, hanem egyházvezetői működésükkel is. E kör meghatározó tagja volt Pécseli Király Imre mellett Kanizsai Pálfi János és Samarjai János (HELTAI 1982, 243–247. o.). Ám ez a mozgalom, bármennyire is a magyarországi protestáns unió megvalósítására törekedett, csak az irénizmus, vagyis a békességre törekvés szintjén marad (CSEPREGI 2011, 16–17. o.).

A káté megírásának indítéka és datálása

Bár Pécseli Érsekújváron, irénikus szellemben, magyar nyelven írt kátéja a témában komoly kutatásokat végző Heltai János szerint egyedülálló szerepet tölt be a helvét kátéirodalom alapszövege, a *Heidelbergi káté* magyarországi történetében (HELTAI 2008, 198. o.), a hazai református kátékutatásban mégis szinte teljesen ismeretlen. Sem ENYEDI Andor magyar református kátéirodalmat bemutató, nagyívű áttekintése (1928), sem NAGY Barna specifikusan a *Heidelbergi káté* hazai recepcióját vizsgáló tanulmánya (1965) nem beszél Pécseli kátéjáról, még az említés szintjén sem. Mint majd később látni fogjuk, elvi alapon nem lenne elvetendő egy pillantást vetni az evangélikus *Kis káté* hatástörténetét vizsgáló irodalomra is, ám itt is hasonló eredményekkel találkozunk. Ugyanakkor HELTAI János irodalom- és eszmetörténeti, valamint intertextuális súlypontokat vizsgáló kutatása rendkívül jó alapot biztosít a káté anyagának feldolgozásához, vizsgálatához (1987).

Az előszó tanúsága szerint Pécseli e művével senkinek sem szándékozott ártani. Ez a megállapítása azonban nem a káté irénikus, teológiai konfliktusokat kerülő felfogására utal, hanem arra, hogy művével nem szándékozik más katekizmusokkal versenyre kelni, hanem az aktuális helyhez, korhoz, hallgatósághoz, vagyis a gyülekezeti kontextushoz alkalmazkodva készítette el saját kátéjának anyagát. Azaz Pécseli művét nem az összegző, teljességre törekvő szándék, hanem a gyakorlati szükség hívta életre, és formálta azzá, amivé lett. Tette ezt vállaltan lelkipásztori szándékkal, hiszen – mint írja – az érsekújváriak keresztény ismeretben való szűkösségét látva törvény szerinti lelkipásztorként feladatának érezte, hogy Istentől kapott tehetségét a gyülekezet javára fordítva e kátéban foglalt tanításával a hitben és ismeretben való elmélyülést segítse, amely – megítélése szerint – „fölötte szükséges e mostani gonosz időben”. Pécseli kátéja így válik részévé annak a több évszázad óta még ma is tartó küzdelemnek, amely a hit útjára, az élő, élni segítő hitre vezetni, segíteni törekszik a megkeresztelt fiatalokat (MÁRKUS – MAYERNÉ PÁTKAI 2019, 40. o.).

A káté datálásának kérdésében is az előszó ad támpontokat: „...írásm ez kisded kettős Catechismust [...] az akkorbeli ruth háborúban, mint az Halcyon madárnak üressé-

gem adattatva.” Pécseli e sorokban nyilvánvalóan Bethlen hadjárataiban megélt családi viszonyaira utal, így a korábban bemutatott életrajzi keretek ismeretében megállapíthatjuk, hogy a kátét Pécseli Bethlennek az 1623. évi augusztusi, második magyarországi támadása után és az 1624. évi második bécsi béke előtt, feltehetően 1623. október–november folyamán írhatta (HELTAI 1987, 217. o.).

A káté szerkezeti felépítése és forrásai

Az előszóban továbbá Pécseli a káté megírásának munkamódszereiről is tájékoztatja olvasóit, amelyből egyértelműen kiténik, hogy művének anyaga lényegében kompiláció: „...kis munkámban pók módjára semmit ujjomból nem szoptam: hanem az méheket, amint lehetett, követtem, kik tehetségek szerént sok virágokról szedegetik és gyűjtögetik édes eséseket, mellyel télnék idején táplálják ómagokat: így én is őket s nem az heréket követvén, egyéb tudós szent könyveknek virágos kertekből szedegettem Isten által és e kis könyvecskémnek méh-kosárjában mint valami prófont – vagy élésházban bérekesztettem imez rövid, de idvösséges tudománynak mézecsckéjét, mellyel a gyenge juhok éljenek, hízzanak; hogy a szemfényvesztő késértetnek, mint valami nehéz télnék idején meg ne fogyatkozzanak és el ne tévelyedjenek az igaz ösvényről.”

Mik lehetnek Pécseli forrásai, amelyek mintegy hetven százalékban adják a káté szövegének anyagát? Pécseli nem nevezi meg az általa használt katekizmusokat, pedig a latin nyelv hitvitázó művében, a *Consiliumban* nemcsak felsorolja a forrásul felhasznált művek szerzőit a bevezető részek végén, hanem lapszéli jegyzetekben idézeteinek pontos helyét is feltünteti (RMNY 328. o.). Heltai János Pécseli kátéjának alapos összehasonító szövegvizsgálatát elvégezve kimutatta, hogy a legfontosabb forrásszöveg a református kátéirodalom legjelentősebb darabja, a *Heidelbergi káté* volt, azonban az elemzés azt is feltárta, hogy Bornemisza Péter és Heltai Gáspár Luther nyomán készített kátéi, valamint a református Szikszai Hellopoeus Bálint, Félegyházi Tamás, Beythe István és Siderius János katekizmusai is hatottak Pécselire. Különös, hogy az Apostoli hitvallás magyarázatában egy római katolikus szerző, a jezsuita Petrus Canisius *Catechismus parvus* című művének mondanivalója is érvényesülni látszik (HELTAI 2008, 196–197. o.; FÖLDESI 2015, 62. o.).

Érdeemes a források használatának módszerét is vizsgálni, mert bár Pécseli műve saját előszavának bevallása szerint is kompilatív anyag, nem feledkezhetünk meg arról, hogy a szerzőt munkája elkészítése közben az irénikus teológiai látás nagyban meghatározta. Ennek fényében nemcsak az érdekes, hogy forrásaiból mit emel át, hanem az is, hogy mit hallgat el a kátékérdésekre adott válaszaiban. Különösen meghatározó ebben a tekintetben, hogy Pécselinek a *Heidelbergi káté* alapszövegén végzett rövidítései a *Kis ká-*

téhoz közelítik a szöveget, míg elhallgatásai, kihagyásai a római katolikus tanítás elítélésének mérséklésére hivatottak. Pécseli szövegalkotásának ezen, a katolikus tanítással való mindennemű konfrontációt kerülő tendenciája azonban, amely ily módon az egység megteremtésének a gondolatát a római katolikusokra is kiterjeszti, már túlmutat az irénikus teológia egységre törekvő szándékain is. Szép példa erre, hogy az első parancsolatról szóló 17. kérdésben Pécseli a *Heidelbergi káté* szövegét idézve elhagyja abból a szentek segítségül hívását elítélő mondatot. Szemléletes a 24. kérdés is, amelyben Pécseli – Félegyházi nyomán – a képekről szóló tanítást fogalmazza meg, forrásával ellentétben azonban nem azonosítja a bálványozó képeket a szentek képeivel. Ennél azonban – kis híján a protestáns tanítás rovására – tovább is megy Pécseli, amikor a harmadik hitágazatban éppen hogy csak ki nem mondja a katolikus Canisius-kátéval párhuzamosan, hogy az örök élet a jó cselekedetek jutalma: „Azt hiszem, hogy minden embereknek holt testek az Úristennek mindenható erejéből az utolsó napon a pórból feltámadnak, és az Ur Christusnak ítélő széki elejiben állanak: hogy ott a' hívek az örök életet elvegyék, a hitetlenek pedig az örök tűzre vettessenek.”¹³ (HELTAI 1987, 216–227. o.)

A római katolikus tanítás elítélésének hiánya különösen figyelemreméltóvá válik, ha arra gondolunk, hogy Érsekújvár ferences kolostorával Pázmány Péter szándéka szerint az ellenreformációs mozgalom egyik központja volt. A források használatának tekintetében tehát összefoglalva elmondható, hogy Pécseli irénikus látása abban nyilvánul meg, hogy a kátékérdések kifejtésében kerülni igyekszik minden vitás kérdést, például a szentek segítségül hívásának, a predesztinációnak vagy – mint a későbbiekben látni fogjuk – az úrvacsorának a részletekre is kiterjedő tárgyalását.

Pécseli kátéjában azonban személyes hangja és isten- és élettapasztalata is helyet kap. A Miatyánk „Legyen meg a te akaratod” kérésének *Heidelbergi káté*ből származó magyarázatát a korábban említett, 1620 folyamán átélt családi tragédiájának teológiai reflexiójával egészíti ki a bővebb kátében: „A' te jó akaratodból reánk bocsáttatott nyavalyákat is adjad Uram, hogy békével el-szenvedhessük: elhívén azt, hogy oly kegyes Atyánk vagy te minékünk, ki csak ollyat akarsz felőlünk, a' mi idvösséges a' mi lelkünknek.” (HELTAI 2007, 197. o.)

Pécseli kátéja az érsekújvári végvár lovas és gyalogseregének, azok vezetőinek szóló üdvözlő vagy dedikáló verssel kezdődik (RMKT 2: 15–17. o.). E bibliai utalásokkal¹⁴ gazda-

¹³ A *Heidelbergi káté* a párhuzamos helyen a testben történő feltámadásra helyezi a hangsúlyt, nincs szó a hívőkről és hitetlenekről; e kettősség a katolikus Canisius-káté szövegében mint a jót vagy rosszat cselekvők kettőssége jelenik meg.

¹⁴ Az üdvözlővers szövegét a káté mindkét kiadásában a lapok közepén elhelyezett bibliai utalások szakítják meg. Ezek azonban valójában nem a szövegben megénekeltek hivatkozásai, hanem a megénekeltek tartalom bibliai forrásaira utalnak.

gon átszótt költemény betekintést enged Pécseli pedagógiai gondolkodásába is:

„Fiatalból jó gyümöls-fa ugy léssen,
Ha az kertész jó munkát rayta téssen:
Igy a' gyermek szép nevelkedést véssen,
Ha tanítás intés lesz rayta szépen.

Az uy edént valamivel meg-töltik,
Annak illattya ő rayta meg-érzik:
A' gyermek-is a' miként neveltetik,
Eöreg-korában belöle ki-tetzik.” (RMKT 2: 16. o.)

Pécseli pedagógiai felfogásában tehát egyszerre, szintetizáltan kap helyet a humanista pedagógia, illetve a keresztény gyermekfelfogás, hiszen értelmezésében az Isten tisztelete ad alapot a gyermekek nevelésének (VÁSÁRY 1907, 16–17. o.). Az üdvözlő vers azonban nemcsak pedagógiai tartalmában, hanem stilisztikai szempontból is különleges alkotás. A vers archaizáló szövege ugyanis Tinódi Lantos Sebestyén hagyományos stílusát, a 16. század közepének históriás énekeit és verses prédikációit tudatosan vagy tudattalanul is megidézi. A kora legjobb műköltőinek színvonalán író prédikátor lírikus fiatakori verseinek formai igényessége¹⁵ után vissza kellett hogy térjen az igényesebb irodalomból már teljesen kiszorult primitív formákhoz is, hogy a korszerű verselési technikáról lemondva elmaradottabb ízlésű, egyszerű híveire is hatni tudjon (PIRNÁT 1964, 87. o.).

Pécseli kátéjának anyagát Luther *Kis káté*jának tartalmi váza és szerkezete szerint rendezi el, így magyarázza a Tízparancsolatot, az Apostoli hitvallást, a Miatyánkot és a szentségeket mint „az idvözítő mennyei tudománynak tiszta magvait”. Az anyag kiválasztásában azonban nyilvánvalóan az a David Pareustól származtatható irénikus szempont is vezette Pécselit, amely e 16. század óta letisztult és megszilárdult négy kátétémát (REUSS 2019, 363. o.) mint fundamentáliákat, azaz az üdvösség eléréséhez szükséges közsőséges hitágazatokat (articuli catholici) határozta meg.

Pécseli kátéja úgynevezett kettős katekizmus, amely egy kisebb, ötvenegy kérdésből és feleletből álló, valamint egy háromszor terjedelmesebb, százötven kérdés-felelet párt tartalmazó kátét foglal magában. A második, terjedelmesebb rész az elsőben mondottak bővebb kifejtését adja. Az anyag ilyen kettős elrendezése nyilvánvalóan emlékeztet Luther *Kis* és *Nagy káté*jának kettősségére, azonban ez utóbbi esetben fontos megjegyezni, hogy a *Kis káté* nem rövidítése a *Nagy káténak*, és a *Nagy káté* nem kibővítése a *Kis káté*

ténak. A *Nagy káté* nem a mai értelemben vett tankönyvekhez, hanem inkább a tanári kézikönyvekhez hasonlítható, tehát nem a tanulók számára ad további „feladatokat”, hanem a lelkészeket és családfőket, azaz a tanítás feladatát végzőket kívánja feladatuk teljesítésében segíteni (REUSS 2019, 378. o.) Luther kátéitól abban is különbözik mutat Pécseli kettős munkája, hogy a bővebb kifejtés során is fenntartja a kérdés-felelet formát, míg Luther *Nagy káté*jában nem találkozunk ezzel a formával. A kettős katekizmus írására Pécselit véleményem szerint az a kettős szándék indította, hogy munkájával mind a gyermekek hitben való nevelését, az első úrvacsorára való felkészítését, mind a felnőtt gyülekezeti tagok hitben való megmaradását segítse, hiszen míg a mű előszavában kifejti, hogy művével „csak az Újvári kisdedeknek” igyekezett szolgálni, addig az üdvözlő vers címzésében leszögezi, hogy a katekizmust „mind az egész gyülekezeti keresztyéneknek” szánja.

A káté függelékében egy hat darabból álló énekgyűjtemény kapott helyet, amelyet KLANICZAY Tibor szerint a nyomdász állított össze kiadványának nagyobb terjedelme és kelendőse érdekében (1962, 267. o.). Ezen énekek közül számos beazonosítható, ám találunk köztük egy 23. zsolnárból készült parafrázist, amely kimutathatóan ugyanaból az idegen nyelvű mintából készült, mint Szenci Molnár Albert zsolnárfordítása, terjedelmében és versformájában is azonosságot mutat azzal, ám láthatóan attól függetlenül készült. Szerzősége való utalás hiányában semmi konkrét nem állapítható meg e szöveg eredete kapcsán, de a genfi zsolnárral való rokonság miatt érdemes a Szenci Molnár körüli értelmiségi körben keresni a fordítót (RMKT 17: 978. o.). Ennek nyomán akár maga Pécseli is lehetett a szerző (VÁSÁRY 1907, 33. o.).

A káté stílusa, kiadásai és hatása

Pécseli nemcsak latin nyelven, hanem anyanyelvén is kiváló stilisztika volt, a kátékérdésekre adott válaszokban a *Heidelbergi káté* anyagához képest tömörít, de fordítása nem kevésbé erőteljes, mint egykori németországi párfogójáé, Szenci Molnár Alberté. Pécseli lírai munkásságát az irodalomtörténet a hazai manierista költészet rétegeibe helyezi (BÁN 1987, 171. o.), ugyanakkor a káté szépen szerkesztett előszavának manierista jellegét Nemeskürty István is méltatta:

„Íme, milyen fölényes biztonsággal mozog egy magyar író 1624-ben a körmondatok cifra labirintusában, el nem tévedve és meg nem akadva sehol; nyugodtan és a fonalat el nem veszítve vezeti olvasóját a pont és egyben a terjedelmes és tudálékos hasonlat vége felé, úgy tűzve egyetlen korszorúba a szóvirágokat, mint a manierista festők virág-girlandjait; olyan mesterségbeli tudással, amihez az előző században csak egy Bornemisza értett – milyen döcögösen bajlódott körmondataival Melius Juhász Péter –, és amit e

¹⁵ Pécselinek öt latin nyelvű időmértékes költeménye ismert (RMKT 2: 268–271. o.), de a tizenöt magyar nyelvű verse közül is kettő a szapphói strófa úgynevezett kiegyenlített, nyugat-európai zenéhez igazított formájában íródott. Ezek az *Evangélikus énekeskönyv* anyagában is megtalálhatóak: EÉ 158; 365 (BENCE 2017, 409. o.).

században, a tizenhetedikben, Pázmány Péter fog utolérhetetlen tökélyre vinni.” (NEMESKÜRTY 1975, 315. o.)

Az előszó manierista összetettségével szép ellenpontot képez a kátéválaszok már említett klasszikus tömörsége, ami különösen a Tízparancsolat magyarázatában jellemző. Ám ez a tömörség a rövidebb, ötvenegy kérdéses anyagra jellemző, a bővített, százötven kérdéses kátében időnként egész- vagy akár többoldalas válaszokat is találunk (MÁRKUS – MAYERNÉ PÁTKAI 2019, 39–40. o.).

Pécseli kátéjának első kiadása 1624-ben Pápán, Bernhard Máté nyomdájában jelent meg (RMNY 1317), a mű e kiadásából csak töredékes példány maradt fenn. A káté második kiadása 1635-ben Lőcsén jelent meg (RMNY 1630). A két kiadás főszövege lényegében megegyezik egymással (KLANICZAY 1962, 267. o.). Pécseli kátéja hatott a magyarországi evangélikusságra is: az 1629-ben, Lőcsén kiadott evangélikus katekizmus¹⁶ egyik legfontosabb forrása éppen Pécseli munkája volt (HELTAI 1987, 227. o.).

Mit üzen ma Pécseli kátéjának teológiai szemlélete?

Pécseli Király Imre kátéja, a hazai irénikus teológiai irodalom e darabja a békességre törekvés és az ortodoxia sajátos egyensúlyát igyekezett megteremteni. Krisztus egyházának egysége e káté és a mögötte lévő eszmeiség szerint nem az uniformizált teológiai gondolkodásban, hanem Jézus Krisztusban, az élő Úrban, a benne való hitben gyökerezik. Eből fakadhat az a szeretet, amely a sokszínűség elviselését lehetővé téve teremti meg Krisztus egyházának egységét, amely arra hivatott, hogy ebben az egységre törekvő sokszínűségben az egy evangéliumot tisztán és igazán hirdesse és a szentségeket helyesen szolgáltassa ki. Így vallhatjuk ma is Pécseli Király Imrével együtt: „Hiszem, hogy a’ keresztyének Krisztus javaiban nagy egységek és lelki társaságok vagyon: mert ő nekik egy Istenek, egy hitök, egy reménységek, és szeretetek vagyon, kik egymást úgymint egy testnek tagjai jó kedvel látják és szükségekben segítik.”

Bibliográfia

Rövidítések

EÉ = *Evangélikus énekeskönyv*. 20. kiad. Luther Kiadó, Budapest, 2017.

MIL 2 = Benedek Marcell (szerk.): *Magyar irodalmi lexikon*. 2. köt. L–R. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965.

¹⁶ Luther Márton kisebb katekizmusa, mely kis formába öntetett, hogy az ifjúság gyenge elméje ne munkálkodnék. Megigazítottatott Madarász Mártontól. RMK I. 582; RMNY 1440.

MPEA 3 = Stromp László (szerk.): *Magyar protestáns egyháztörténeti adattár*. 3. köt. Magyar Protestáns Irodalmi Társaság, Budapest, 1904.

MPEL = Zoványi Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*. Magyarországi Református Egyház Zsinatának Sajtóosztálya, Budapest, 1977.

RMK = *Régi Magyar Könyvtár*. <https://rmk.hungaricana.hu/hu/>.

RMKT 17 = H. HUBERT Gabriella – VADAI István – ECSEDI Zsuzsanna (szerk.): *Régi magyar költők tára, XVII. század*. 17. köt. *Evangélikus és református gyülekezeti énekek 1601–1700*. Balassi Kiadó, Budapest, 2016.

RMKT 2 = JENEI Ferenc – KLANICZAY Tibor – KOVÁCS József – STOLL Béla (kiad.). *Régi magyar költők tára, XVII. század*. 2. köt. *Pécseli Király Imre, Miskolczi Csulyak István és Nyéki Vörös Mátyás versei*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.

RMNY = BORSA Gedeon – HERVAY Ferenc – HOLL Béla (szerk.): *Régi magyarországi nyomtatványok*. 2. köt. 1601–1635. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.

Szövegkiadások

Hatodik rész: Az „Istenes énekek” függelékében közölt énekek. In: Dézsi Lajos (szerk.): *Balassa Bálint minden munkái*. 2. köt. Genius Kiadás, Budapest, 1924. 283–364. o.

IMRE Mihály (szerk.) 2003. *Retorikák a reformáció korából*. Kosuth Egyetemi Kiadó – Debreceni Egyetem, Debrecen.

Kanizsai Pálfi János levele Pécseli Király Imréhez. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok*, XVIII. évf. 52. sz. 313–314. o.

KOVÁCS Sándor Iván (szerk.) 2003. *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalomból*. 1. köt. *Késő-renaisszánsz manierizmus és kora-barokk*. Osiris Kiadó, Budapest.

Magyar Nemzeti Bibliográfia. <https://mnbs.oszk.hu/>.

PÉCSELI KIRÁLY Imre 1635. *Catechismus, az az a keresztyeni tudománnak fundamentomiról és ágairól való rövid tanítás*. Lőcse.

PÉCSELI KIRÁLY Imre 2017. *Bevezetés a retorikába. Két könyvben*. Ford. Constantinovitsné Vladár Zsuzsa. Anyanyelvpolók Szövetsége – Trezor Kiadó, Budapest.

Pécseli Király Imre. In: Komolovszki Tibor (szerk.) 1990. *Magyar költők 17. század. A kuruc kor költészete*. 1. köt. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. 264–266. o.

Pécseli Király Imre. In: Orlovsky Géza (szerk.) 2017. *Ó szelence. Magyar barokk költészet*. Készült az ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszékén. <http://szelence.elte.hu/pecsely/index.html>.

Pécseli Király Imre Kanizsai Pálfi Jánosnak. In: Hargittay Emil (szerk.) 2002. *Régi magyar levelestár XVI–XVII. század*. 1. köt. Magvető Kiadó, Budapest. 529–532. o.

Szakirodalom

BÁN Imre 1976. *Eszmék és stílusok. Irodalmi tanulmányok*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

BENCE Gábor 2017. A Dicsérjük Istent (EÉ 52) és a szapphói strófa. In: Ecsedi Zsuzsa (szerk.): *Énekkincstár. Evangélikus énekeink kézikönyve*. Luther Kiadó, Budapest. 408–409. o.

- CSEPREGI Zoltán 2011. Négy nyelvű reformáció a Kárpát-medencében. *Keresztyén Igazság*, új folyam 92. sz. 9–19. o.
- CSILLAG István 2009. Pécseli Király Imre. In: Kőszeghy Péter (szerk.): *Magyar művelődéstörténeti lexikon. Középkor és kora újkor*. 9. köt. Pálffy – rénes forint. Balassi Kiadó, Budapest. 88. o.
- ENYEDI Andor 1928. Magyar református káteirodalom. *Theologiai Szemle*, IV. évf. 3–4. sz. 115–167. o.
- FÖLDESI Ferenc 2015. Ad RMNY 3170. In: Zsupán Edina (szerk.): *Interpretációk interpretációja – Tudós bibliothecariusok, tudós elődök – Bibliotheca scientiae & artis*. Gondolat Kiadó, Budapest. 58–60. o.
- GYULAI Rudolf 1894. *Törökvilág Komárom megyében*. Stark Jenő (ezelőtt Ziegler K.) könyvnyomdája, Komárom.
- HAICZL Kálmán 1932. *Érsekújvár multjából*. Winter Zsigmond Fia, Érsekújvár.
- HELTAI János 1982. Adattár a heidelbergi egyetemen 1595–1621 között tanult magyarországi diákokról és pártfogóikról. In: Németh Mária (szerk.): *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1980*. OSZK, Budapest. 243–347. o.
- HELTAI János 1987. Irénikus eszmék és vonások Pécseli Király Imre műveiben. In: Varjas Béla (szerk.): *Irodalom és ideológia a 16–17. században*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 209–230. o.
- HELTAI János 1994. *Alvinczi Péter és a heidelbergi peregrinusok*. Balassi Kiadó, Budapest.
- HELTAI János 2008. *Műfajok és művek a XVII. század magyarországi könyvkiadásában (1601–1655)*. Országos Széchényi Könyvtár – Universitas Kiadó, Budapest.
- KÁLMÁN Farkas 1883. Pécseli-e vagy Péczeli? *Debreczeni Protestáns Lap*, III. évf. 22. sz. 247–248. o.
- KECSKEMÉTI Gábor 2007. Pécseli Király Imre retorikája és Szenci Molnár Albert. In: Jankovics József (szerk.): *„Nem súlyed az emberiség!” Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára*. MTA Irodalomtudományi Intézet, Budapest. 451–474. o.
- KECSKEMÉTI Gábor 2013. Pécseli Király Imre ismeretlen művei: új kontextusok 17. századi irodalom- és eszmetörténetünkhöz. *Irodalomtörténeti Közlemények*, CXVII. évf. 1. sz. 88–108. o.
- KECSKÉS László 1984. *Komárom az erődök városa*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest.
- KLANICZAY Tibor 1962. Pécseli Király Imre. In: RMKT 2: 250–280. o.
- KÖBLÖS József – KRÁNITZ Zsolt 2009. „Schola Papensis olim satis illustris fuit...” A Pápai Református Kollégium tagolódása és oktatási színvonal a XVII. században. Prédikatori és lelkesítő adattár. In: *Acta Papensia. A Pápai Református Gyűjtemények Közleményei*, IX. évf. 1–4. sz. 1–266. o.
- KÖBLÖS József 2009. *A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai*. 1. köt. 1526–1760. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa.
- KÜR Géza 1936. *A Komáromi Református Egyházmegye*. 1. köt. Komáromi Református Egyházmegye, Komárom.
- LUKÁCS Olga 2018. David Pareus irénikus hatása a magyar protestáns egyházakra. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Reformata Transylvanica*, 63. évf. 2. sz. 106–119. o.
- MÁRKUS Mihály – MAYERNÉ PÁTKAI Tünde 2019. *Pécselyi Király Imre élete, munkássága és költészete*. Dunántúli Református Egyházkerület, Pápa.
- MÉSZÁROS István 1981. *Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- NAGY Barna 1965. A Heidelbergi Káté jelentkezése, története és kiadásai Magyarországon a XVI. és XVII. században. In: Bartha Tibor (szerk.): *A Heidelbergi Káté története Magyarországon*. A Magyarországi Református Egyház Zsinatának Sajtóosztálya, Budapest. 15–91. o.
- NEMESKÜRTY István 1975. *A magyar népek, ki ezt olvassa. Az anyanyelvű magyar reneszánsz és barokk irodalom története 1523–1712*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- OLÁH Tamás 2017. Egy érsekújvári református gyülekezeti forrás 1640-ből. *Egyháztörténeti Szemle*, XVIII. évf. 4. sz. 129–137. o.
- PIRNÁT Antal 1967. A protestáns vallásos ének. In: Klaniczay Tibor (szerk.): *A magyar irodalom története 1600-tól 1772-ig*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 86–90. o.
- REUSS András 2019. A keresztény hit és élet alapismeretei. Luther Kis és Nagy Kátéja. In: uő (szerk.): *Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai*. 4. köt. Luther Kiadó, Budapest. 361–385. o.
- SZÁMADÓ Emese (szerk.) 2017. „Soli Deo Gloria”. *A protestáns egyházak története Komáromban, a Duna két partján*. Komáromi Klapka György Múzeum, Komárom.
- TAKÁTS Sándor 1886. *Lapok egy kis város multjából*. Ziegler Károly Könyvnyomdája, Komárom.
- THURY Etele 1897. Péczeli-e, vagy Pécselyi? *Dunántúli Protestáns Lap*, VIII. évf. 42. sz. 666–667. o.
- THURY Etele 1998. *A Dunántúli Református Egyházkerület története*. 1. köt. 1523–1674. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.
- TOEPKE, Gustav 1886. *Die Matrikel der Universität Heidelberg*. 2. köt. 1554–1662. Heidelberg.
- URAY Piroska 1987. Az irénizmus Magyarországon a 16–17. század fordulóján. In: Varjas Béla (szerk.): *Irodalom és ideológia a 16–17. században*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 187–207. o.
- V. ECSÉDY Judit – PAVERCsik Ilona 1999. *A könyvnyomtatás Magyarországon a kéziszajtó korában 1473–1800*. Balassi Kiadó, Budapest.
- V. ECSÉDY Judit 1981. Egy dunántúli református nyomda sorsa. In: Németh Mária (szerk.): *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1979*. OSZK, Budapest.
- VÁSÁRY Dániel 1907. *Péczeli Király Imre élete és énekei*. Nyomtatott Laiszky János Könyvnyomdájában, Esztergom.
- VERESS D. Csaba 1992. *A három Pécsely története. A község története a magyar honfoglalástól napjainkig*. Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém.
- VERESS D. Csaba 2012. A két szomszédvár. Veszprém és Usztoni Belgrád 1609–1699. *Veszprémi Szemle*, XIV. évf. 4. sz. 50–67. o.
- ZSILINSZKY Mihály 1885. *Az 1637/8-ki pozsonyi országgyűlés történetéhez*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

Emlékezés Fejér Sándor István evangélikus lelkész szolgálatára

1954–2022

■ LÁZÁRNÉ SKORKA KATALIN

Fejér Sándor István 1954. április 4-én született Brassóban. Szülei Pürkerecről származtak, ő is hétfalusi csángónak vallotta magát. Kilencéves volt, amikor elhunyt az édesapja, így édesanyja egyedül nevelte fel őt és nála két évvel idősebb nővérét. Sokszor nélkülöztek, de annál nagyobb volt családjukban a szeretet.

Zenei tagozatos általános iskolába járt, ott tanult meg hegedülni. A sport is vonzotta, s bár először édesanyja tudta nélkül vett részt a bokszedzéseken, néhány év leforgása alatt kiváló eredményeket ért el, nehézsúlyban Románia junior országos bajnoka lett. Közép- és felsőfokú tanulmányai is Brassóhoz kötődtek; a képzés nyelve román volt, emellett tanult latint, franciát, angolt és németet, sőt önszorgalmából olaszt is. 1974-ben szerezte meg tanítói végzettségét.

Szegény fiúként nagyot álmódott: tengerész szeretett volna lenni, hogy hajóval bejárhassa a világot. Constantzába ment, s beiratkozott a tengerészeti főiskolára, mivel azonban özvegy édesanyja nem tudta nélkülözni egyedüli támaszát, felnőtt fiát, végül Brassóban maradt.

Gyermekkorától minden vasárnap ott volt a templomban, családjának természetes közege volt a gyülekezet közössége és a kórus. Jó ismerősük volt Rab Károly, a kolozsvári protestáns teológia rektora, akinek személyes megszólítása indította Fejér Sándor Istvánt a lelkészi hivatás felé. A kötelező katonai szolgálat után kezdte meg teológiai tanulmányait. Az első két évet magyar nyelven Kolozsvárott, a második kettőt németül Nagyszébenben végezte. Püspöke már ekkor tervezte, hogy felszentelése után Temesvárra küldi.

Felvételi vizsgája előtt ismerkedett meg későbbi feleségével, Nika Zitával, akivel a lelkészszé felszentelése előtti hónapban esküdtek egymásnak örök hűséget. Házasságukat Isten 1982-ben leánygyermekkel, Zsuzsanna Zitával áldot-

ta meg. Az édesapa következetes szeretettel nevelte lányát, akiért bármilyen áldozatot meghozott. Büszke volt arra, hogy zenei képzettsége és előadóművészi tehetsége révén sokakat megszólított igényes fellépéseivel.

Fejér Sándor Istvánt 1979. szeptember 1-jén ordinálta dr. Szedressy Pál püspök. Első szolgálati helye Bukarest lett, amelyet évtizedek múltán is mintagyülekezetként említett az ottaniak komoly bibliaismerete miatt. 1980. október 1-jén került Temesvárra. Az egyházközség szórványai-ba – Orsovára és Lugosra – csak vonattal tudott eljutni, ez mégsem gátolta az odaadó szolgálatvégzésben. Az 1989-es romániai forradalom idején a Tőkés László vezette református gyülekezetben is vállalt helyettesítést.

A kitelepülések miatt lecsökkent létszámú evangélikus gyülekezetből azonban nemsokára ő is kényszerű búcsút vett. 1992. április 1-jén érkeztek Mezőberénybe. Új otthon találtak, új gyülekezetet, új barátokra tettek szert. A Mezőberényi II. Kerületi Evangélikus Egyházközség lelkészeként újabb kihívásnak nézett elébe: a szlovák nyelvel is meg kellett ismerkednie. A főbb liturgiai elemeket, imádságokat, az áldást és az énekeket jó szívvel tanulta meg gyülekezte javára. Még ebben az évben megalapították a Mezőberényi Erdélyi Kört, amelynek mindvégig emblematikus alakja volt.

1996-tól a mezőberényi kick-boksztálya edzőjeként részt vett az utánpótlás-nevelésben. Időközben az egyházközség régi magtárát többfunkciós közösségi térre alakították, amelyben egy új ring is helyet kapott. Fejér Sándor István tevékenysége nagyban hozzájárult a kétezres évek sikereihez: országos versenyekről, Európa- és világbajnokságról is szép számban hoztak el dobogós helyezéseket a fiatal sportolók.

Igyekezett minden korosztályt megszólítani, különféle

alkalmakat nyújtva számukra. Nagyon szerette a gyermekeket, amit ők hálás szívvel viszonztak „Sanyi bácsinak”. Nemcsak a hitoktatást végezte – óvodásoknak, általános iskolásoknak és gimnazistáknak –, hanem farsangi mulatságot, ifjúsági napot és tábor szervezett, ahol flekkent vagy micset sütött a kedvükre.

Sok időt töltött az egyházközség fenntartásában működő idős klubjában: áhítatokat tartott, beszélgetett. Ugyanitt nagy létszámú szeretetvendégségekre és Pál-napi vacsorákra került sor; művész barátai gyakran kaptak meghívást hozzá előadásokra, orgonakoncertet adni. Jó kapcsolatot tartott fenn lelkésztársaival, a testvéregyházakkal, a település önkormányzatával, a Mezőberényi Szlovákok Szervezetével. Tisztelet és megbecsülés övezte, határon innen és túl komoly barátságokat ápolt.

2016 szeptemberében életmentő műtétet hajtottak vég-

re rajta, és csak négy hónap múltán térhetett haza a kórházból. Még két éven át – de már mozgáskorlátozottan – végezte szolgálatait a Mezőberényi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnáziumban, az állami iskolában, az egyházközségben. Mindvégig biztos háttere maradt hitvesének és gyermekének, akikre ekkor már inkább neki kellett támaszkodnia.

Fejér Sándor István egyenes jellem, őszinte és tiszta szívű ember volt, aki huszónhét éven át, nyugdíjba vonulásáig hűséggel szolgálta Istent, és hűséges pásztor volt egyházközségének. 2019-től nyugdíjasként is örömmel helyettesítette aktív lelkésztársait, óraadóként gimnazistákat és kisközségeket tanított Isten igéjének komolyan vételére, imádságra, Krisztus szeretetére.

Január 17-én, hatvanhét éves korában hívta haza Ura és Megváltója. Az irgalmas Isten részeltesse abban az üdvöslésben, amelyet életével és szolgálatával hirdetett!

Hittel élt és hűséggel szolgált

Igehirdetés Fejér Sándor lelkész temetésén (Zsolt 126,3)

■ KONDOR PÉTER

„Hatalmas dolgot tett velünk az Úr...” (Zsolt 126,3)

Kedves testvérek!

Első hallásra talán úgy tűnik, mintha az az ige, amelyet most felolvastam, nem volna ide való. Hiszen ma délelőtt tíz órára temetésre hívtok bennünket a második kerületi evangélikus templom harangja, hogy utolsó földi útján kísérje Fejér Sándor István lelkésztestvérünk hamvait, és visszaadjuk azt, ami benne földből való volt, annak a földnek, amelyért és amelyen az elmúlt harminc évben szívvel és lélekkel oly sokat tett.

Mi pedig most búcsúzzunk Sándortól, Sanyi bácsitól, gyülekezetünk nyugalmazott lelkésztől. Hogy lehet hát azt az ígét érteni, különösen, ha hozzávesszük a mondat befejező részét: „Hatalmas dolgot tett velünk az Úr, ezért örvendezünk” – mondja a zsoltáríró. Kimondhatjuk-e ezt a gyász fájdalomával a szívünkben? Szeretett testvéreim, akik Sándor lelkész testvérünket jól ismertétek, az előbb életútját is végighallgathattuk, tudjátok, tudjuk, hogy rá emlékezve minden okunk megvan arra, hogy hálát adjunk, igazi, szívünk mélyéről fakadó hálával mondassuk mi is a zsoltáríróval együtt: „Hatalmas dolgot tett velünk az Úr, ezért örvendezünk.”

* Elhangzott Budapesten, a Farkasréti temetőben tartott búcsúztatón 2021. május 11-én.

Igen, hatalmas dolgot tett velünk az Úr. Azzal, hogy őt nekünk adta. Ajándék volt ez a drága élet. Isten ajándéka feleségének, Zitának, akivel negyvenkét esztendő töltöttek együtt, s megosztották egymással a több mint négy évtized minden örömét és bánatát. Ajándék volt lányának, Zsuzsának, akit féltő szeretettel kísért közelben-távolban, büszkeséggel és imádságos szeretettel. És ajándék volt mindnyájunknak, rokonoknak, barátoknak, ismerősöknek, akik mind-mind tisztelettel, szeretettel néztünk fel rá.

Igen, „hatalmas dolgot tett velünk az Úr” – mondhatjuk az ige szavaival, mert olyan hitet adott neki, amellyel szinte belenőtt az Isten kegyelmébe. Rendületlenül meg volt győződve arról, hogy Isten az ő egyszülött Fiát érte is odaáldozta, hogy el ne vesszen, hanem örök élete legyen. És ezt a józan hitet nemcsak hirdette, hanem élte. Boldog hitének bizonyágtételét nemcsak hallottuk tőle, hanem láttuk is, és erőt meríthettünk belőle. Láttuk, hogy milyen Istenbe vetett hittel élte egész életét. Láttuk, hogy milyen bizalommal kezdte újra életét, amikor a történelem viharai közt megérkezett az anyaországba, Mezőberénybe. Láttuk, hogy milyen alázatosan hajolt meg a lelke Istene előtt, amikor új utakon indította őt. Hitét hitelesítő pecsét volt az a mód, ahogyan tudott bővölködni és tudott szűkölködni. Örülni és szomorkodni. A természet szépségeit élvezni és szolgálatát betölteni. Vidámságában is mindig volt valami

a menny komolyságából, de a komolyságán is mindig átütött valami felülről való derű.

„*Hatalmas dolgot tett velünk az Úr*”, amikor olyan reménységet adott neki, ami soha nem szégyenül meg. Amikor mások elcsüggedve panaszkodtak körülötte, olykor még magunk, lelkész kollégák is egy-egy lelkészi munkaközöségi ülésen, az ő reménysége, szívből jövő, őszinte, utat mutató, talán így is mondható: időnként kijózanító szava tudott új fénysugarat vetíteni az életünkre. Olyan ember volt, aki tudta: sohasem kifelé megy az életből, hanem mindig jobban befelé megy az életbe. Minél többet megélt ebből az életből, annál inkább remélte, hogy az igazi élet nem mögötte, hanem mindig, még mindig előtte van. Nem volt az a kilátástalanság, amiből ne ezzel a hittel segített volna tovább bármelyikünket, rábízottakat. Így állt mellettetek, családjá mellett, barátok, ismerősök, gyülekezeti tagok, mezőberényi családok és a korábbi gyülekezetekben is megismertek mellett, akiket mindig szíven hordozott. Aztán betegsége, súlyos betegségében, műtétek között, a hosszú kórházi hónapok alatt maga is meg kellett hogy vívja hitének harcát. És erőt meríthetett szerettei, barátai, lelkész barátai felé nyúló, őszinte, Isten színe előtt hordozó szeretetéből. És Isten kegyelméből még öt évig újra velünk, közöttünk lehetett.

„*Hatalmas dolgot tett velünk az Úr*”, amikor olyan szeretetet adott a szívébe, amely soha el nem fogyott. Lehetett pazarolni, és ő pazarolta. Családtagra, idegenre, jó barátokra, mindenkire. Nem volt az a fagyos környezet, amelyet fel ne oldott volna szeretetének lángja. A karja mindig kész volt az ölelésre, keze a feledhetetlen kézfogásra, ajka egy-egy biztató szóra. Olyan ember volt, akire visszasugárzott mindaz a szeretet és megbecsülés, amelyet ő adott másoknak: időseknek, fiataloknak, hittanosoknak, sportolóknak. Ajándék volt az a hatvanhét esztendő, amelyet itt, e földi pályán közöttünk tölthetett, ezért örvendezünk. Isten drága ajándékát hálás szívvel és örvendzéssel köszönjük.

„*Hatalmas dolgot tett velünk az Úr*”, amikor őt nekünk, az evangélikus egyháznak, a bukaresti, temesvári, orsovai, lugosi, mezőberényi, békési gyülekezeteknek adta. Negyvenévi lelkészi szolgálatából az utolsó huszonhét évet szeretett mezőberényi gyülekezetének szentelte. Fejér Sándor István, a hétfalusi csángó mintha egyenesen azért vődött volna távoli szülőföldjéről ide, Mezőberénybe, hogy

gyülekezetünk életének megújítója, új motorja legyen. Hiszen tudjátok jól, a hagyományos gyülekezeti lelkészi szolgálat mellett hogyan töltötte meg sportérettel a magtárat, ahol célt és tartást kaptak a rábízott gyerekek. A gyülekezet idősklubjában nemcsak időseknek, de minden érdeklődőnek alkalmakat, előadásokat, vacsorákat szervezett, a templomba művészeket hívott koncertezni. Ha kellett, tette ezt konok szívóssággal, nagy akaraterevel. Ha kellett, akkor türelemmel. De végbe vitte, amit eltervezett. Fáradhatatlanul dolgozott azért, hogy az egyházi álmokból, tervekből – például az evangélikus oktatás terén is – valóság legyen. Amikor kellett, beállította szívét, mint egy motort, a templom- és parókiafelújítás sodrába. Mert kezét állandóan rajta tartotta a gyülekezet érverésén. Megtette, amit rábízott Isten.

„*Hatalmas dolgot tett velünk az Úr*.” Akkor is, amikor elvette. Mert ő vette el. Mi hittel mondhatjuk: nem a betegség ragadta ki közülünk, hanem Jézus, az élet Fejedelme jött el az ő hűséges szolgájáért, az a Jézus, akiről két hatalmas kijelentés hangzik kétezer év óta az egész világon. Az egyik az, hogy meghalt, a másik az, hogy feltámadt. Az, hogy meghalt, azt jelenti, hogy van bűnbocsánat. Az pedig, hogy feltámadt, azt jelenti, hogy megnyílt az örök élet. Az a Jézus vitte el, aki azt mondta: „*Aki hisz énbennem, ha meghal is, él.*” Akkor a halál nem az életnek a vége, csak a mulandóságnak a vége, maga az élet megy tovább, sőt, ott bontakozik ki a maga teljes pompájában, ahol földi szemeink elől eltűnni látszik. Azzal a diadalmas reménységgel tekintünk Sándor testvérünk távozó alakja után, hogy ő is él. Nemcsak az emléke él közöttünk, hanem ő maga él. Diadalmasan, boldogan, dicsőségesen. Úgy gondoljatok rá, mint arra a példázatbeli szolgára, akit Ura, amikor számadásra elé állt, így fogadott: „*Jól van, jó és hű szolgám, kevésen voltál hű, sokra bízlak ezután. Menj be a te Urad örömébe!*” Cselekedhet-e valakivel hatalmasabban az Úr, mint hogy beöleli az ő dicsőségébe?

Íme, szegényen is gazdag örökséget hagyott ránk: Krisztusba vetett, töretlen hitét és evangélikus egyházunkhoz való hűségét. Éljétek tovább a hitét és töltsétek be üresen maradt helyét! Ugye, mennyire minden okunk megvan arra, hogy együtt zengjük Isten dicséretét a zsoltárróval, még fájó szívvel is: „*Hatalmas dolgot tett velünk az Úr, ezért örvendezünk.*” Ámen.

Húsvét ünnepe után 1. vasárnap – Fehérvasárnap (Quasi modo geniti)

►► Jn 5,24–25

Igehirdetési előkészítő

Üdvösséged van most és mindörökké!

A vasárnap jellege

A vasárnap jellege a feltámadás ünnepének folytatása a szentségek függvényében. Közismert Jánossy Lajos leírása: „...húsvét nyolcadának, fehérvasárnapnak, kis húsvétnek is nevezik.” Az ún. húsvéti hétnek rendkívüli jelentősége volt eleinte, de az egyháztörténet későbbi időszakában változások mentek végbe. Ám a legkorábbi időszak szellemi töltése meghatározó maradt a továbbiakban is. A feltámadás ünnepe utáni hét jelentőségét az úrvacsora és a keresztség szentsége határozta meg. A feltámadás ünnepét megelőző hosszabb időszakig készültek fel a keresztségre és az úrvacsorára az új megtérők, akik a feltámadás ünnepe alkalmával részesülhettek először a szentségekben. A vasárnap jellegét kiegészíti a latin elnevezés 1Pt 2,2 alapján (vö. *Útmutató*).

A szertartást követő héten az újonnan megkereszteltek távol tartották magukat a (szent) fürdőtől, és a kereszteskor kapott albájukat a húsvét utáni vasárnapig viselték. Ezért ezt a húsvéti hetet *fehér hétnak* is nevezték (a hét fehér ruhában = hebdomada in albis). A húsvét utáni vasárnapon végleg letették a fehér albát, s így alakult ki ennek a vasárnap a neve: fehér vasárnap (dominica in albis). Történetileg érdekes, teológiai értelemben nem lényeges, hogy ezt a fehér albát szombat előtt, szombaton vagy vasárnap tették-e le, de attól kezdve teljes jogú tagjai lettek a gyülekezetnek.

A 17–18. század után alakult ki ezzel a fehér héttel és fe-

hér (számozás nélküli) vasárnapkal kapcsolatos evangélikus konfirmációs szokásrend. Ezt az időszakot felkészülési idő előzte meg. Hazánkban ez a szokás kiment a divatból. Gyakorlati és történelmi okai nem itt tárgyalandók.

A textusról

Az evangélium 5. fejezetéről elsősorban mindenkinek a Bethesda-tavi beteg esete jut az eszébe. Lényege: a teremtő Isten tömör beszédére emlékeztető istenfiúi teremtő szó hangzik el („*Kelj fel, és járj*”): és úgy lesz... Ezután Jézus a konok zsidók miatt egy hosszabb, kinyilatkoztatás-értékű előadást tart isteni jogköréről (5,16–47): a Fiú feltámaszt és ítél. A Fiú ÚR a halál és a bűn felett az örök üdvösség érdekében.

A kijelölt szakaszunk (5,24–25) ebben a keretben olyan, mint egy vaku villanása. Első pillanatban elvakít, de utána idézzük fel, mi is maradt meg a lelki képernyőnkön.

Nézzük és lássuk a szöveg kulcsfogalmait. A 24. vers kettős „ámennel” kezdődik, aminek a transzcendens jelentőségét egyetlen lelkész számára sem kell megmagyarázni. Nem árt azonban, ha a gyülekezet hallja, hogy isteni bizonyosságról van szó. S következik az evangélium legfontosabbnak tartandó istenfiúi szava, a „logosz” (ami az idő nélküli kezdetben is volt, Jn 1,1). Ebből ki kell éreznünk, hogy az ezután következő istenfiúi szó (ige, beszéd) „különösképpen nagy hatalommal” rendelkezik (Gyököcssy), amely már ránk, emberekre vonatkozik. Azokra, akik folyamatosan aktív hallói és meghallói (ἀκούων) Jézus beszédének, és folyamatosan, aktívan hisznek (ἐὶ πῶς πιστεύων) az ő Elküldőjében. S ennek a logosz-beszédnek hatalmas isteni következménye van: a mentesség bizonyossága az ítélet (κρίσις) alól és az elkövetkező mennyei örök státusz valós állapota, az üdvösség (ζωή). Az újra kettős ámennel kezdődő 25. vers különleges játékot érzékeltet velünk az időkategóriák jelenségével kapcsolatban: a jövendő és a jelen szerves egységét, amikor arról van szó, hogy „*eljön*

az óra, és az most van”, amikor a jelen idő eljön (ἔρχομαι, ragozva ἔρχεται), de az igealak azt fejezi ki, hogy azt hozza valaki (ezt nevezik álszenvedőnek). S amíg valaki ezt a jézusi beszédet nem hallja meg, addig halottnak számít. De akik meghallották Isten Fiának a hangját, azok (jövendő) élőknek számítanak most (ζήσουςιν – élni fognak).

A perikópa teológiai összefüggése

Két pontban vizsgálандó a textusunk, először a teljes keretben (5,16–47), másodsor önmagában (5,24–25).

A teljes keret estében szintén kettős megközelítés javallott, először dogmatikai viszonylatban, vagyis ahogy Jézus, a Fiú kinyilatkoztatásszerű előadásában megvilágítja a hitünk (értelmünkön át a szívünkig) számára a Fiú és az Atya különleges kapcsolatát. Főleg a 19. versből kezdődően világítja meg Jézus az Atya és a Fiú egységét a közös cselekvésben. A Fiú önmagától nem tehet semmit, vagyis amit a Fiú tesz, olyan, mintha az Atya tenné. S ez jele annak, hogy az Atya és a Fiú között tökéletes speciális (agapé) szeretet működik együtt.

Másodikként javallott a nagyobb keret eszkatológiai tudatosítása. Am elegendő annak az elmélyült átgondolása, ami a kiemelt perikópára vonatkozik, aminek ezt a címet is adhatnánk: Jézus eszkatológiai működése. A 24. versben jelen idejű eszkatológia jelenik meg, vagyis máris megtörtént az utolsó döntés. Azaz a hívő ember már most rendelkezik az örök élettel (már az exegézis is erre utal). A 25. versben viszont a hagyományos eszkatológiai elképzelés szorosan kapcsolódik össze a jelen idejű szemlélettel. Látnunk kell a 25. vers kettős értelműségét.

Igehirdetési vázlat

Most mindez személy szerint neked szól

Eddig szó volt a bevonuló Jézusról, az úrvacsora szentségét elrendelő Úrról, a poklot negligáló és a bűnt eltörlő Úr Szolgájáról (Ebed Jahve), valamint az Atya által feltámasztott Úr dicsőségéről. Ehhez kapcsolhatjuk a választott tanítványok alapos megzavarodásáról szóló sorozatot a bevonulás reményteljes örömetől a nagycsütörtöki értetlenségen át a nagypénteki iszonyatig. És a váratlan, hihetetlen tapasztalást: hogy még a zárt ajtók ellenére is közéjük lép, vagy úton levőket lep meg a Feltámadott, szorongásból örömmre juttatva őket. Zavaruk a mi zavarodottságunk is, amelyet mi leplezünk.

Út az örömhírig

Érdemes a két nagyon furcsa hét eseményeit sorra venni, hogy eljussunk a saját örömhírig, hogy mindez értünk és nekünk történt. Ennek a két hétnek a segítségével kellene eljutni a szívünket, lelkünket átjáró örömhírig. Nevezük ezt tudatosításnak: nekem is örök életem van Isten országá-

ban, mert Jézus nekem is helyet készített. Tudjunk ennek a szent tudatosításával kimenni a templomból a hétköznapiok malmába, de ne engedjük ledarálni ezt az örömhírt, ápoljuk azt napi igeolvasással, énekekkel és imádsággal.

– *Pálmák és hervadásuk.* Ragadjon magával a pálmát lengető tömeg ujjongása, és higgasszon le, hogy mi már tudjuk, hogy milyen fájdalmas szenvedés vár Jézusra miattunk és értünk. Ne csak a virágokat lássuk (vagy a pálmát), hanem azok szükségszerű elhervadását is. Talán feltűnhet az ujjongó, hozsannázó tömeg között hallgatag Jézusunk. De lélekben ott akarunk lenni, hogy kezdettől fogva részesedjünk az események mély értelmében. Hogy eljussunk a felismerésre: értem, nekem.

– *Titkok vacsorája.* Ha nem is hallgattuk végig Jézus minden beszédét a bevonulás után, de oda tudunk-e ülni lélekben az első úrvacsorai asztal közelébe, ahol elhangzanak a csodálatos ígék Jézus testéről és vérééről? Merjük alázattal bevallani, hogy nemcsak az első tanítványok nem értették ott és akkor a titkot, hanem még mi is majdnem süketek vagyunk az igazi lelki táplálék értelmének és szükségességének a tényére. De maradunk (illetve jövünk majd az oltárasztalhoz), mert egyre jobban pislákol bennünk a hitnek a csodája, hogy megerősödünk és megtisztulunk általa, s átéljük a békességes hála élményét. (Érdemes Scholz László *A hálaadás kelyhe* című könyvecskéjét forgatni készülés közben.)

– *Töviskorona értünk és helyettünk.* Ennek a megrendült hálának kell folytatódnia másnap, a hajnal óta zajló események hatására, amit csak könnyes szemmel lehet szemlélünk, mert van bennünk együttérzés és büntudat. Nem magunkat siratjuk, hanem hogy mindez miattunk történik. Különösen a fejünkhöz kapunk, amikor a korbács után Jézus fejére kerül a töviskorona, s mi is végigvonszoljuk magunkat a Kálvárián, s nekünk talán még segítők sincs. S a szögekről, a kereszten függésről már ne is szóljunk, az meghaladja a képességeinket. Am csatlakozhatunk a római centurióhoz, aki elsőként ismeri fel, hogy ki volt ez a Jézus. Nekünk pedig itt ennél is többet kell megsejtenünk, de már a térdünkön: hogy mindez helyettünk történt.

– *Útjára indul a szent történet.* És láss csodát... vagyis a Feltámadott Urat! Lélegzetelállító, ahogy megjelenik zavart tanítványainak, akiknek orcája pirulhat (a miénkkel együtt) a sok értetlenkedés, okoskodás, kételkedés miatt. Am az ünnep húsvéti ragyogása a világ világosságának a megjelenése. Láthatjuk az első tanítványok hitetlenkedését, s hogy Péterék csak asszonyi fecsegésnek tartják a hajnali beszámolójukat (Lk 24,11). Nem így lennénk mi is? Vagy vagyunk is? S az emmausi úton nem lenne-e a mi szívünk is rest (Lk 24,25k) befogadni Jézus szavait? És végül azon a bizonyos hegyen (Mt 28,17) vajon melyik csoporthoz tartoznánk: akik leborultak előtte, vagy akik kételkedtek a Feltámadott láttán? A legszebb látás Jánosé: „látott és hitt” (Jn 20,8).

Minden emberi nehézség ellenére megindul a szent történet.

Fehér hét és fehérvasárnap

Következett legelőször a fehér hét, és lezárja a fehérvasárnap, a kis húsvét. A felkészülés ideje és a részvétel története. Igaz, más a mi történelmi realitásunk, de őrizzük a szellemiségét annak az első időnek, egzisztenciális valóságunk a külső életformák ellenére is beleszövődik a Jézus-történetbe.

Ezek után még inkább Jézus Urunk aktuális szavaira kell figyelniünk: 5,24–25 Mert már nemcsak emlékeznünk kell, hanem vállalni az élő Úr Jézus követését, aki istenfiúi rangban szól ma hozzánk. Nagyon figyeljünk a szavaira. Mert most már az ünneplés a gyakorlatba fordul.

Ezt a gyakorlatot segíti elő János evangéliumában Jézus néhány szava, azaz nagy hatalmú igéje. S igéjének értékét a *négyszeres amen* radikálisan aláhúzza. Amit ő mond, kopogtasson a szívünk ajtaján, mi pedig tárjuk ki azt az ajtót, hogy vele vacsorálhassunk.

Kérlek, ebben a pillanatban éld át, hogy ha igéjét (szavát, beszédét) hallgatjuk és meghallgatjuk, és az ő Küldőjében hiszünk, ez kettős állapot: 1. örök üdvösségünk van, és 2. kikerültük az ítéletet. Ha ez a csoda bekövetkezett a szívünkben, lényünkben, azután másképpen forgolódunk a világban, a családi mikrovilágunkban és a társadalmi közegünkben – még a sokféle halálos veszedelmet magában hordozó vírusos időben is.

S ezt ebben a pillanatban kell átélned! Itt és most. Mint ha csak most és neked mondaná az Úr: jöjj, kövess engem! Múlik a halálfélelmed, az életszorogásod, mert mindaz, amiről eddig volt szó, tartást ad neked, mert lelked tartalma életed erőforrása. S mindezt nem elemezni kell, hanem gyönyörködni benne. Intellektuálisan nincs is sok feladatunk, elég lenne ennyit memorizálnunk: rendszeresen hallgatjuk Jézus beszédét, és hiszünk abban, aki őt küldte, és örök életünk van, ítéletünk nincs. Amikor mindezt meghalljuk, feltámadtunk, és örökké élni fogunk. Lépj ki így a templomajtón: örök életem van, ez bizony, bizony így lesz.

Illusztráció

TÖRTÉNET

Várj három napot!

Szép tavaszi nap volt. A fiatalasszonyt békesség töltötte el, miközben Jézus haláláról és feltámadásáról elmélkedett.

Megállt egy pillanatra a lépcsőnél, amely a főutcára vezetett, és amely már tele volt munkába siető emberekkel.

A régi helyén, az átjáró elején ült az idős virágáros néni. A lába előtt egy újságpapíron sorakoztak friss virágokból készített csokrai.

A néni mosolygott; idős, ráncos arca valamilyen benső örömtől sugárzott.

A fiatalasszony nem sokat gondolkodva lehajolt, kiválasztott egy csokrot, és közben megkérdezte a nénitől:

– Ahogy nézem, ma boldog, ugye?

– Miért ne lennék? – válaszolta. – Minden rendben van, hát nem?

Toprongyos volt és nagyon öreg. A fiatalasszony ezért meglepődött a matróna válaszában.

– Maga már évek óta itt ül. És mindég mosolyog. Úgy látszik, jól viseli a bajokat!

– Aki ilyen magas életkort megélt, az nem kerülheti el a bajokat. Tudja, kedvesem, olyan ez, mint Jézus és a nagypéntek...

S akkor elhallgatott.

– Mint micsoda? – kérdezte a fiatalasszony.

– Mondom, mint Jézus és a nagypéntek... Amikor Jézus pénteken meghalt a kereszten, az volt az emberiség legrosszabb napja. S amikor jönnek a bajok, nekem mindig ez jut az eszembe. Mert ilyenkor az is eszembe jut, mi történt harmadnap, húsvétkor. Jézus feltámadt a halálból. Amikor a dolgok rosszul mennek, már megszoktam, hogy várok három napot, mert akkor valahogy minden jóra fordul.

A fiatalasszony búcsúzásul a néni mosolygott, majd továbbment. Azóta amikor csak gondjai támadnak, mindig eszébe jutnak a néni szavai: „Adj alkalmat Istennek, hogy segítsen. Várj három napot!”

Felhasznált irodalom

BIERITZ, Karl-Heinrich 1986. *Das Kirchenjahr*. Union Verlag, Berlin.

GÁL Ferenc 1987. *János evangéliuma*. Szent István Társulat, Budapest.

GYÖKÖSSY Endre 2011. *Életet adó örömhír*. Szent Gellért Kiadó, Budapest.

HAMMAN Adalbert 1987. *Így éltek az első keresztények*. Szent István Társulat, Budapest.

JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. 2., jav. kiad. Fraternitas, Veszprém.

SCHNEIDER, Johannes 1978. *Das Evangelium nach Johannes*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin.

■ RIBÁR JÁNOS

Húsvét ünnepe után 2. vasárnap (Misericordia Domini)

▶ Ez 34,1–10

Igehirdetési előkészítő

Számadó juhász a pásztorok Pásztora előtt

A vasárnap jellege

Misericordia Domini. Ez a latin elnevezése a húsvét utáni második vasárnapnak. *Misericordia Domini*: az Úr kegyelme. A bevezető zsoltár 33,5b verséből kapta nevét. Az óegyházi evangélium Jn 10,11–16. Ez alapján nevezzük ezt a napot a jó Pásztor vasárnapjának is.

Mi a különbség a juhász és a pásztor között? A juhász csak a juhokért felel, a juhokért tartozik számadással (számadó juhász). A pásztor szavunkat utótagként is használhatjuk. Ismert a libapásztor kifejezés, disznópásztor, erdőpásztor, lelkipásztor... A pásztor szónak is van számadó jelentése. Mindenkinek számot kell adnia a rábízottakról. A szülő/családfő pásztor, számadója családjának. A munkáltató az irányítása alatt dolgozó munkaközösségnek. Az osztályfőnök az osztálya közösségének. A miniszterelnök a kormányának, az államelnök az országa népének (nemzetének). És igen. A lelkész, a lelkipásztor a gyülekezetének. A püspök számadója lelkészei közösségének és egyháza népének. Valamennyien számadással tartozunk valakiért/valakikért a Gazdának, valamennyiünk Gazdájának.

„Hiszen alig lehetne jobban, szemléletesebben és mélyebb értelemmel kifejezni mindazt, amit az egyház húsvét üdvényében kapott, mint ezzel az evangéliummal, amelyben szeretetének teljességével öleli körül nyáját Krisztus Urunk, akinek tulajdon igéje – »én vagyok a jó pásztor, a jó pásztor életét adja a juhokért« – ma a gótgotai áldozat és a húsvéti diadal tényében, valamint állandó kegyelmi jelenlétében mutatja meg hozzánk való irgalmát.” (JÁNOSSY 2008, 35. o.)

Éppen ezért tehetjük fel a kérdést: 2022. május 1-jén a húsvét utáni második vasárnap igehirdetési alapigéjének miért csak Ez 34,1–10 van kijelölve? „Ítélet a hűtlen pásztorok fölött” – ezt a címet viseli az 1991-es új fordítású Bibliában ez a tízversnyi szakasz. A Pröhle-agendában a vasárnap vezérgondolata: „A pásztorolt gyülekezet”. A *Liturgikus könyv* a nap témáját így fogalmazza meg: „Jó pásztoroként a halálból örök életre vezet”. Ezékiel 34,1–10 a kihagyott 11–16. versek nélkül nem hordozza ezt az evangéliumi üzenetet. Csúpan időspórolás miatt nem érdemes elhagyni az alapige felolvasásából a 11–16. verseket, de legalább a 16. verset, mert az örömezenetet a gyülekezet felé csak a nyájáért, ugyanakkor külön-külön minden egyes juháért életét feláldozó és halált legyőző Krisztus felől, a pásztorok Pásztor felől szemlélhetjük és közvetíthetjük. Így a prédikáció címe lehetne: *A pásztorolt pásztor*.

Amit a textusról tudni kell

Ezékiel nevének jelentése: Isten megerősít, esetleg Isten mindig erősnek bizonyul. Jeruzsálemi papi családból származott. Belülről ismerte a kultuszért felelős réteg életét. Babilonban kapja prófétai elhívását, a Kébar csatorna mellett, ahol háza is állt. Kr. e. 587-ben a Jeruzsálem ellen indított második ostrommal véglegesen elpusztul a város. Ezékiel, aki az első, 597-es hadjárat alkalmával került Babilonba, a foglyok között kapja a hírt a végleges pusztulásról (Ez 33). A hír vétele után elmondott első prédikációja indokolja az

összeomlást: nem volt elég a nép bűne, hibásak voltak a pásztorok is, Izrael pásztorai (róé Jiszráél).

A perikópa megértése

1–6. vers: A pásztor fogalma jól ismert volt a választott nép előtt. Első helyen magát Istent tekintette nemcsak királyának, aki teljes hatalommal uralkodik felette, hanem pásztorának is, aki teljes hűséggel, odaadással és szeretettel őrzi és vezeti népét. Legszebben talán a 23. zsoltár sorai tükrözik ezt a pásztort hűséget és a pásztor iránti feltétlen bizalmat. Isten már Jákóbnak is pásztor volt. Kik voltak Izrael pásztorai, akik hűtlennek bizonyultak, akiket a felelősség terhel? Izrael királyai (Dávid kivételével, akit „szolgám”-nak nevez, mert Isten akaratát teljesítette – többnyire); Izrael papsága a hozzá tartozó rendekkel; és a hamis próféták, akik az Istentől elhívott próféták mellett jelentek meg a nép félrevezetésének szándékával, nemegyszer királyoktól és papoktól is támogatva. A hűtlenség vádja, amelyet a próféta történeti ítéletként hirdet meg Izrael házában hűtlen pásztoraival szemben, félelmetes, döbbenetes, szinte kétségbeejtő, és minden időkre intő jel a hűtlen pásztorok számára.

Az ókori keleti pásztorról tudott, hogy általában gondoskodással, hűséges odaadással, sőt szeretettel vette körül nyáját. Legelőt keresett és biztosított számára; felkutatta az ivóvizet, ami azon a vidéken (Palesztina mészköves sziklái között) nem volt egyszerű feladat; egyenként számon tartotta őket, néven szólította valamennyit. Vadállatoktól óvta, ellenségtől védte őket, a gyengéket ölében hordozta, a betegeket gyógyította, az eltévelyedetteket megkereste.

Izrael hűtlen pásztorai zsákmánynak tekintették a nyáját, a rájuk bízott népet. Nem a megőrzés, nem a gondoskodás, a tanácsolás, a szeretettel való vezetés volt a fő gondjuk, hanem a haszonlesés, a harácsolás, az önző egyéni érdekek. A tejet megitták, a gyapjúval ruházkodtak, a hizottakat pedig levágták. Erőszakosan és kegyetlenül uralkodtak rajtuk (4. vers). A szövetséges Isten nevében a szövetséges nép őreinek jelleme így torzult el. Megfeledkeztek a szív tisztaságáról, a lélek felelősségéről, a szolgálat kötelezettségéről, mindenről, ami a szövetség rendjében embert emberhez köt. Nem Ezékiel az egyetlen próféta, aki felemeli szavát a hűtlen pásztorok ellen. Minden próféta így járt el, közöttük Jeremiás, Ezékiel kortársa is (Jer 23). Bátor szókimon-dásáért életével fizetett.

7–10. vers: A felelősségre vonás a hűtlen pásztorokat is eléri. Mivel nem őrizték a nyáját kellő gondnal és féltő szeretettel, az szétszóródott, elpusztult. Ezért nem lesznek többé pásztorok. Ez az ítélet a pásztorokon be is teljesedett. A királyság intézménye végleg megszűnt a fogsággal. A fogság után sem került sor a királyság visszaállítására. A papság helyzete és szerepe is lényegesen átalakult. Ba-

bilonban nem volt templom, nem volt kultusz, nem voltak áldozatok. Nem volt lehetőség a nép fosztogatására. Eltűntek a hamis próféták is, akiket éppen a királyok és papok alkalmaztak, hogy az igaz próféták beszédeiről eltereljék a nép figyelmét. Prófécia és végrehajtott ítélet. Ennek az ítéletnek mélyreható üdvtörténeti vonatkozásai is voltak (vannak).

11–16. vers: „Majd én magam keresem meg juhaimat, és én viselem gondjukat.” Az egyik legjellegzetesebb ezékieli prófécia ez. A hűtlen földi pásztorok után maga Isten, a mindig hűséges, a jó pásztor veszi át a nyáj gondozását, vezetését. Olyan korszak kibontakozását jelzi ez, amikor nincs király, nincs papság, nincs lehetőség a hamis próféták ügyködésére, mert maga Isten közvetlenül lesz szövetséges népével. Hogy hogyan fog ez történni, erre vonatkozóan Ezékiel nem ad részletes leírást, csak a fejezet 23–31. szakaszában utal arra, hogy egyetlen szolgáját, Dávidot állítja mindenek fölé. Ezzel meg is érkezünk az óegyházi evangéliumhoz, Jn 10,11–16-hoz.

Az igehirdetés felé

Az Úr által megszólított és elhívott próféta megbízójától kapja a hirdetni valót. Ezékiel tudja már (a 33. fejezetben világosan tudtára adja az Úr), hogy őrálló szerepe is van. Felelősséggel tartozik népéért. Nem teheti meg, hogy elhallgatja a figyelmeztető, ítéletes igéket. „*Prófétálg Izrael pásztorairól!*” Ellentmondást nem tűrő felszólítás ez. Nem lehet finomkodni. Olyan prófécia ez, amely nélkülöz mindenféle idillikus képet, és ott, Babilonban mindaz, amit a prófétának hirdetni kell (1–10. vers), tulajdonképpen már megtörtént. Szétszórattak, nincs pásztorok (királyuk), nincs, aki gondot viselne rájuk. Jeruzsálem elestével odavan minden. Nincs király, nincs egységes nemzet (még ha kettészakadt országban is élt a fogságba vitelig), nincsenek papok, nincs áldozás, nincs templom. Mintha az idősíkok egymásra csúsznának. Jövendülés, amely már beteljesedett és be fog teljesedni. Így lehet Isten igéje örök. Így van üzenete a ma embere számára is.

Mindazt, ami Isten haragját és ítéletét „kivívta”, Ezékiel tételesen fel kell hogy sorolja. A nyáj legeltetése helyett Izrael pásztorai önző módon csak magukra gondoltak (3–4. vers). Ennek az önző magatartásnak lett a következménye a szétszórás. Nem csak fizikai vagy földrajzi értelemben. De úgy is, hogy a nyáj, a nép prédájává vált istenidegen ideológiáknak, babonáknak, bálványoknak. „*Tévelygett nyájam minden hegyen és minden magas halmon...*” (6. vers)

„...ezért ti, pásztorok...” – Isten ellenetek fordul, számonkér, és véget vet az önző pásztorkodásnak. És nem mondhatja senki, hogy a rossz pásztor is jobb a semminél, vagy ilyet érdemel ez a nyáj... Mert Isten maga ve-

szi kézbe az ügyeket: „...*úgy legeltetem őket, ahogy kell.*” (16. vers)

Az Ezékiel szájába adott igék mellbe vágnak. Lelkipásztorként számtalan mulasztásomra, önző, szeretetlen megnyilvánulásomra emlékeztetnek. Nemrég készítettünk statisztikai kimutatást a ránk bízott gyülekezetek múlt évi életéről. Egyfajta számadás volt ez is. A járványhelyzetben sokan kikerültek látókörünkől. Közben alakult egy virtuális „gyülekezet”, amely a „maradj otthon!” felszólításra interneten keresett magának egy „szimpatikusabb” pásztor, de reményeink szerint Krisztus nyájának tagjai maradtak. Mások hozzánk csatlakoztak, de arctalanok.

Hogyan számolok el a családommal? Vajon ott voltam/vagyok-e az életükben, amikor tőlem szeretnének kérdezni? Vagy már „megkérdezték” a Google-keresőt, és ki tudja, hogy az milyen hegyekre és halmokra csalogatta őket?

Amikor ezeket a sorokat írom, választási kampány zajlik az országban, és ami ennél is rettenetesebb: tőlünk alig néhány száz kilométerre bombák hullanak ártatlan civilekre is. Országok felelős „pásztorai”, állam- és kormányfői hatalmi törekvésektől fűtve kockára teszik milliók életét. „*Hát nem a nyáját kell legeltetniük a pásztoroknak?*”

A pásztorokkal jelképezett királyok és hivatalnokok saját hasznukat előbbre valónak tartják a nép javánál. Ennek felismerését elég részletes „lelki tükör” összeállításával könnyíti meg számunkra a próféta. Méltán éri utol őket megalázó sorsuk. Nem maradhatnak meg tovább tisztségükben. Helyettük maga Isten fog közvetlenebb módon belenyúlni népe sorsának alakulásába. Ennek a közvetlenebb isteni beavatkozásnak a betetőzése az Ige megtestesülése, a jó Pásztor fellépése. A 23. versben Dávid nevével a már ismert, sokszor megjövendölt ivadékot jelöli a próféta. „*Szolgámat*” – messiási cím. Dávid ivadéka tehát Isten megbízottjaként fog működni. Jézus Jn 10,11–16-ban a jó pásztornak mondja magát. Ő a mi reménységünk, vigaszunk gyengeségeinkben, tévelygéseink közepette, de egyben valamennyiünket számadásra szólító Urunk is.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

1Pt 2,20b–25; Jn 10,11–16

Énekek

EÉ 334, 261, 422

Imádság

Mennei Atyánk, aki feltámasztottad a halálból Jézust, a juhok nagy Pásztorát, kérünk, tarts meg minket az ő nyájában. Őrizd meg minden tévelygéstől, hogy el ne vesszünk. Segíts Szentlelkeddel, hogy megmaradjunk pásztori szeretetben. Ámen.

Illusztráció

TÖRTÉNET

Vidéki környezetben nevelkedő kiskamaszként mindig irigykedve tekintettem a falu határában nyájukat legeltető juhászokra. Időmilliomosoknak gondoltam őket. Látva, ahogyan végtelen békével, rendíthetetlen nyugalommal kampós végű pásztorbotjukra támaszkodva állnak akár órákon át egy helyben, arra gondoltam, rengeteg idejük van, amit én, ha juhásztor lennék, olvasással töltenék el. Akkoriban faltam a könyveket, ráéreztem az olvasás ízére, és minden szabad percemben olvastam. Nem volt még mobiltelefon meg internet. Csak néztem a nyugalmat sugárzó juhászt. Ha indulni kellett tovább, csak füttyentett, és az addig észrevétlenül lapuló kutyák már terelték is a nyáját, és mozgás támadt, hullámszerűen kezdett a barnás gyapjútömeg. Ha egyik-másik lázadó kivált a nyájból, azt a kutyák visszaterelték. Mindezt egy-egy füttyjel hatására. A nyáj elindult a pásztor nyomában. Az „oldalszárnyakat” a kutyák felügyelték. Békés, nyugodt, stresszmentes életnek tűnt. Három évtizednyi lelkesítő szolgálat után, mint „juhászbojtár” belegondolok, talán gyermekkorom irigylett pásztorai sem voltak időmilliomosok, sem rendíthetetlenül nyugodtak, békések. Hiszen a nyáj a legeltetés mellett még számtalan más feladatot is jelentett/jelent. És ott lebeg a számadás idejének közeledte is...

ZENE

J. S. Bach: BWV 104 (Du Hirte Israel höre), BWV 85 (Ich bin ein guter Hirt), BWV 112 (Der Herr ist mein getreuer Hirt).

KÉP

Phillip Galle: *Jézus, a jó Pásztor* (rézmetszet) (metmuseum.org/art/collection/search/828276)

Felhasznált irodalom

- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. 2., jav. kiad. Fraternitas Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.
- MÓDIS László 1967. Ezékiel könyvének magyarázata. In: *Jubileumi kommentár*. 2. köt. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest. 737–779. o.
- VÁMOS József 1989. *Ezékiel. 1. köt. Magyarázatok és elmélkedések a próféta könyvének 1–24. fejezete alapján*. Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.

■ KOVÁCS ERZSÉBET

Húsvét ünnepe után 3. vasárnap (Jubilate)

► 2Móz 13,20–22

Igehirdetési előkészítő

A védelem, a világosság és a vezetetés öröme

A vasárnap jellege

Jubilate Deo omnis terra, azaz „Örvendj, egész föld, az Istennek!” (Zsolt 66,1) A 66. zsoltár kezdősoráról kapta nevét a húsvét ünnepe utáni harmadik vasárnap. Érdeemes végigolvasni a zsoltár teljes szövegét, amely az *Isten csodálatos útjai* címet kapta, és az egyiptomi kivonulás eseményeit idézi fel, ahol Isten nehéz, de csodálatos úton vezet népét.

Jubilate vasárnapján – féluton nagypéntek, húsvét csodája és a mennybemenetel, valamint az egyház születésnapjának tartott pünkösöd között – különös ünnepre hív bennünket az Úr. Nem pusztán a már meglévő, nyilvánvaló tettekre hívja fel a figyelmet ez a vasárnap, hanem arra is, hogy ez még csak a kezdet: van még terve az Úrnak mivélünk! Jánossy Lajos is megfogalmazza: a zarándoklanton, amelyen a küzdő egyház, az *ecclesia militans* jár, már útközben, a küzdelmek között is megtapasztalhatja, hogy az Úr örömebe vezet az útja. A Krisztus-esemény nem ér véget a húsvéti üres sírral, hanem továbbra is – sőt immáron univerzálisan is – együtt van és az övele vándorlókkal marad a Mester. Ez a mai időkben éppen olyan valóságos, mint a bibliai időkben. A vasárnap *Agenda* szerinti témája: „Az ujjongó gyülekezet”.

Amit a textusról tudni kell

Mózes második könyvének 3. fejezetében kezdődik az az eseménysor, amelynek egy epizódja van előttünk Jubilate vasárnapján. Mózes elhívásával kezdődik az a szerkezeti egység, amelynek része textusunk. Az egész Szentírásban végig jelen van Istennek ez a megnyilatkozása: meghallottam népem segélykiáltását, meghallottam jajkiáltásukat, látom, milyen helyzetben vannak, és elhatároztam, hogy segítsek rajtuk.

A Szentírás nem úgy mutatja be Istent, mint aki csak személytelen erő, eszme, hanem úgy, mint személyes létezőt. Hallja övéi nyomorúságát, ismeri fájdalmaikat, érti, látja sorsukat, velük van a nyomorúságban, sőt mély együttérzést tanúsít irántuk. Ugyanakkor ez az Isten a mindenség végtelen uralkodója, aki kormányozza az emberiséget és szabadon irányítja a történelem eseményeit, senki nem tanácsolja őt, szuverén Úr. A nagy elbeszélő egység a 15. fejezetben zárul Mózes hálaadó énekével, miután Isten csodálatos tettei nyomán Izrael átvonul a tengeren, és megszabadul üldözőitől. A készüléskor ennek a hosszabb szakasznak

az átoltvasása is ajánlatos, de a viszonylag rövid textus szövegkörnyezetének a tanulmányozása mindenképpen fontos.

Az Egyiptomból kivonuló Izrael vándorlásának célja Kánaán földje volt. A legrövidebb út az lett volna, ha Mózes a Földközi-tenger partja mentén húzódó útvonalon vezet a népet Gáza felé, ami nem több mint 250 kilométer az ígért földje határáig. Van egy másik, rövidebb út is az előbb említettől csaknem párhuzamosan, 40-50 kilométerrel délebbre, amely az ún. Súr-pusztaságon keresztül Beér-Sebánál éri el Kánaán határát. Ha ezeknek az utaknak valamelyikét választja Mózes, néhány hét alatt átvándorolhattak volna a Sínai-félszigeten. Ámde át lehetett látni annak az Istentől kapott meggondolásnak az igazságát, hogy ez a szolgáshoz szokott, hirtelen felkerekedett, egymással is alig összeforrott nép, ha néhány hét múlva a fejlett haditechnikájú kánaáni népekkel fegyveres harcba keveredik, vereséget szenved és szétszóródik, talán visszatér Egyiptomba. A 17. versben a filiszteusok országáról olvasunk, de abban az időben az a terület még nem hozzájuk tartozott, ők csak később telepedtek le ott a III. Ramszesz fáraótól elszenvedett vereséget követően, Kr. e. 1188 után. Más harcedzett népek laktak abban az időben azon a vidéken. Valaki úgy fogalmazott: amikor Izrael kijött Egyiptomból, Egyiptom még nem jött ki Izraelből. Még bennük voltak a szolgálát beidegződései. Szükségük volt a kerülőútra, Istennek az volt a terve, hogy ezen az úton a nép megerősödik a hitében, iránta való bizalmában, tapasztalatot szerez a vele való közösségről.

Mózes tehát déli irányba vezette népét azzal a szándékkal, hogy a hosszabb ideig tartó vándorlás alatt a szabad életet, az egymásra utaltságot jobban megszokják, és egygyé forrva majd bátran tudjanak szembeszállni a kánaániakkal. A nép számára természetesen ez nem lehetett nyilvánvaló, részükről a bizalom és az engedelmisség kulcsfontosságú tényező volt.

Szukkót nevének jelentése 'örkunyhók', a nép első táborhelyeként jegyzik, innen mentek tovább Étam felé a Sás-tenger menti pusztán át vezető úton. Étam az egyiptomi nyelvben erődöt jelent, ez arra utal, hogy az egyiptomi határ egyik megerősített pontja volt. Mindkét hely tehát egy-egy állomása lehetett az egyiptomi erőrendszernek.

A kijelölt bibliai szakasz fontos kifejezése az oszlop. A héberben a szó az 'állni' igéből származik, és az építményeket – elsősorban tetőszerkezeteket – tartó gerendákra vonatkozik. A kifejezés több esetben is megjelenik a szent sátor, illetve a templom leírásánál. A jeruzsálemi templom bejáratánál található bronzoszlopok nagy jelentőséggel bírnak; egyrészt alátámasztják a templom szentségét, Isten „lakóhelyét” jelzik, kifejezik, hogy létük Jahve hatalmán nyugszik, másrészt jelképezik a kapcsolatot Isten és a nép között. A rabbinikus irodalom azokra a hívőkre is oszlopként utal, akik tanítják a Tórárt, Ábrahámot pedig a világ oszlopként említi.

A felhő- és tűzoszlop Isten jelenlétére utal, a teofánia ké-

pei a Szentírásban. A felhő olyan jelenség, amely eltakarja a benne jelen lévő Istent. A 33. fejezetben olvassuk, hogy Isten felhőoszlopban ereszkedett le a szent sátor bejáratához, amikor Mózes bement oda. A korabeli ember számára azonban a tűz volt az a természeti jelenség, amely még inkább azonosítható volt Istennel. Gondolhatunk többek között az Éden kapujában megjelenő lángoló kardra vagy az égő csipkebokorra. A felhő- és tűzoszlop Isten állandó, teljes és látható jelenlétére utal. Állandó, mert éjjel és nappal velük volt. „Bizony, nem szunnyad és nem alszik Izrael őrizője.” (Zsolt 121,4) A felhő védte a népet a nap tikkasztó sugaraitól, a tűz pedig világított a sötétben. „Világosságom és segítségem az Úr, kitől félnék?” (Zsolt 27,1) A felhő- és tűzoszlop mint Isten oltalmazó jelenlétének szimbóluma megjelenik az új Jeruzsálemről szóló ézsaiási próféciában is (Ézs 4,5). Tény, hogy Isten jelenlétét az Ószövetség gyakran szemlélteti felhő vagy tűzjelenség képében; legerőteljesebben ezt a 19. részben, a Sínai-hegyi teofániánál láthatjuk.

A perikópa megértése

Az ószövetségi tanúságtétel szerint Isten meg akarta ismereteni magát Egyiptommal és az egész földdel (9,16), de kizárólag Izraelnek tett ígéretet, hogy közöttük fog lakozni, azaz védelmét élvezhetik, világosságának fényében járhatnak, és vezetése nem marad el tőlük. Isten nemcsak megmondja az ő népének, melyik a helyes út, de előttük is jár, vezeti őket, mindig velük van. A kivonulástörténetből egyértelmű: ha Isten nem menne a népével, az a nép halálát jelentené. Létkérdés számukra, hogy Istenhez tartoznak, és számíthatnak a vezetésére. Isten viszont feltétlen engedelmisséget várt népétől. Úgy tudnak megmaradni Istennel szövetségben, ha követik Isten útmutatásait, parancsait, ez esetben Isten jelenléte, áldása biztosított számukra. A kivonulás csak a kezdete volt annak a kiváltságos útnak, amely alapvetően meghatározta Izrael identitását. A szenvedésekkel tűzdelt, próbatételekkel kikövezett utat a keresztény írásmagyarázat párhuzamba állítja a keresztény úttal, amely szintén küzdelmes, de a végén Isten ígéreteinek csodálatos beteljesülésében bontakozik ki.

Nemcsak ennek a történetnek, hanem az egész Bibliának is központi üzenete Isten vezetése és az ehhez kapcsolódó világosság és védelem. Ez a tény, hogy Isten elkötelezte magát az ember mellett, felerősíti az ember felelősségét is. A hívő nem tud és nem is akar Isten vezetése nélkül élni.

Isten a maga által kijelölt úton vezeti népét, nem a megszokott útvonalak egyikén kell haladnia a hébereknek, hanem kerülő úton. Amikor új utakon kell indulni a jövő felé, akkor abból az útból szinte semmi nem látszik még. Mózes és pár ember érti csupán Isten tervét. A többiek zúgolódnak. A pusztá valóban embert próbáló hely, igazuk volt, de Mózes megmondta, hogy Isten hívta és vezeti őket. (Jézust

is a Lélek vitte el a pusztába, lásd Mt 4,1.) Mindig Isten útja a helyes út, akkor is, ha nem a legrövidebb és nem is a legsimább út. A nehézségek idején mi leggyakrabban az okokat keressük, a miértek foglalkoztatnak minket; Isten számára a cél a lényeg, ahova vezetni akar bennünket. Isten nemcsak megmondja az ő népének, melyik a helyes út, de előttük is jár, vezeti őket, mindig velük van. Ha Isten kerülő útra visz, az is jóságának és irgalmának a jele. A kerülő útnak is célja van. A napkeleti bölcsek is kerülő úton tértek vissza hazájukba, kitérve az álságos Heródes elől (Mt 2,12).

Akik az övéi, azok számíthatnak a vezetésre. (Nappal felhőoszlop, éjjel tűzoszlop. Mind a kettőt jól, elkülöníthető módon lehetett látni.) 2Móz 33,15–16 szerint egyértelműen fogalmaz Mózes a Sínai-hegynél. Az különbözteti meg a zsidó népet minden más néptől, hogy velük Isten jár. Kanyargós útjai elrejtett áldások forrásai a hívó ember számára. A pusztában kerülő úton vándorló népet Isten maga vezette. Ő ment elől, és ők követték. Isten vezetése minden szükségükre kiterjedt, ugyanakkor a héberek-től is teljes erőbedobást kívánt a vándorlás. Isten mindent megtesz értünk, de tőlünk is teljes odaszánást vár, ebben rejlik a győztes út titka.

Természetesen természetrajzi magyarázatot nem érdemes keresnünk a felhő- és tűzoszlop jelenségére. Legfontosabb a leírt jelenség mögött álló hittudat: Jahve nem hagyta magában bolyongani népét, hanem utat, irányt mutatott nekik, egész jövőjüknek, sorsuknak és életüknek. Már Jézus Krisztus születésének hírül adásában is megfogalmazta az angyal: „...*Immánuélnak nevezik majd*» – *ami azt jelenti: Velünk az Isten.*” (Mt 1,23) Az apostoli korban Antióchiában neveztek először a Krisztusban hívőket keresztényeknek, azaz Krisztus-követőknek. Ő velünk van, a bibliai kinyilatkoztatás efelől nem hagy kétséget. Egyedül az emberi oldal kérdéses: meghalljuk-e a hívást, és engedelmességek-e annak, aki így szól: Jöjj, és kövess engem!

Igehirdetési vázlat

„*Vezetés nélkül elbukik a nép*” (Péld 11,14a). Vezetés nélkül az ember csak kóborol az élet sűrűjében, tévelyeg az életben egyéni és közösségi szinten egyaránt. Földi utunk során sok minden próbál bennünket befolyás alá vonni és meghatározni. Fontos, hogy meglássuk Isten tervét és akaratát. Az egyházban sok szó esik arról, hogy milyen egy jó vezető. Fontos ez a téma, de az sem szorulhat háttérbe, hogy Isten hogyan vezet bennünket.

Izrael népe nem tudta előre, hogy mi lesz a következő lépés. Lépésről lépésre vezette Isten az ő népét, mindig csak a következő lépést mutatta. Ha a felhő nem mozdult, akár hónapokig egy helyen táboroztak. Ha elindult, akár napokon keresztül mentek, és abban a tempóban haladtak, amelyet Isten diktált. Az Istennel való kapcsolat ta-

pasztalata, hogy nem lehet tudni előre, mi fog történni. Nekik mindig figyelniük kellett Istenre, folyamatosan figyelni és engedelmessékedni.

A védelem, a világosság és a vezettetés öröme

Jubilate vasárnapján az Isten iránti hála, öröm és dicséret hangja csendül meg az igehirdetésben is. Vidám vasárnapunk lesz? Nos, nem abban az értelemben, ahogy a hasonló című televíziós műsor hallgatói tanítást kapnak erről. A mi örömünk forrása – a védelem, a világosság és a vezettetés öröme – küzdelmes úton járva is tapasztalható. Nem feltétlenül ördögtől való a sok nehézség, kihívás, göröngy, amellyel szembetalálja magát a hívó ember. Istennek célja van vele. Körülményektől függetlenül megtapasztalható Urunk nekünk ajándékozott öröme, mert az a vele való élő kapcsolat hozománya. „...*igéd vidámságot szerzett nekem és szívbéli örömet...*” (Jer 15,16b)

Védelem

A felhő az egyiptomiak és a héberek közé állt a veszély idején, ezzel védelmezte az Űr az ő népét, és védett a nappali hőségtől is. A mi lelkünk nyugalmanak forrása arról beszélt tanítványainak: ne aggodalmaskodjatok, nektek még a hatatok szála is mind számon van tartva.

Világosság

A tűzoszlop sötétségben világító fényforrással szolgált. A hűvös éjszakán talán meleget is adott. A mi Urunkról, aki a világ világosságának mondta magát, így énekelte Zakariás: „...*meglátogat minket a felkelő nap a magasságból, hogy világítsa azoknak, akik sötétségben és a halál árnyékában lakoznak, hogy lábunkat a békesség útjára igazítsa.*” Őáltala érünk célhoz mennyei hazánkba, az örök világosságba.

Vezetetés/vezetés

A felhő- és tűzoszlop Isten jelenlétének szimbóluma. Amíg tart az út, az Űr Lelkének jelenléte, vezetése tetten érhető ma is, mert a káté szavaival élve ő nyitja meg fülünket Isten igéjének megértésére, megszünteti félelmünket, megismerteti velünk Isten akaratát, megerősít az iránta való hűségben, hitet ad. „*Akiket pedig Isten Lelke vezérel, azok Isten fiai.*” (Róm 8,14)

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Jn 16,16–23a

Énekek

EÉ 62, 66, 280, 357

Illusztráció

VERS

Ady Endre: *Jön az Isten*

Oszlik lelkemnek barna gyásza:
Nagy, fehér fényben jön az Isten,
Hogy ellenségim leigázza.
Az arcát még titkolja, rejti,
De Nap-szemét nagy szájalommal
Most már sokszor rajtam felejt.
És hogyha néha-néha győzők,
Ő járt, az Isten, járt előttem,
Kivonta kardját, megelőzött.
Hallom, ahogy lelkemben lépked
S az ő bús „Ádám hol vagy?”-ára
Felelnek hangos szívverések.
Szívemben már őt megtaláltam,
Megtaláltam és megöleltem
S egyik leszünk mi a halálban.

GONDOLAT

„Ha Isten népe kitér a szenvedések útjáról: önmaga fosztja meg magát Isten legdrágább ajándékaitól.”

Dietrich Bonhoeffer (1906–1945) német evangélikus lelkész, teológus

OLVASMÁNY

T. E.: Vezetetés¹

A Lélek által vezetett utat keresem – Tanárként az elit gimnázium diákjai után fogvatartottak között. Interjú Mihályi Anikóval²

Felhasznált irodalom

- BARTHA Tibor (szerk.) 1995. *Keresztény bibliai lexikon. 1–2. köt.* Magyarországi Református Egyház, Budapest.
- JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása. 2., jav. kiad.* Fraternitas, Veszprém.
- LUCSKI Márta 2020. *Isten útjai.* Debrecen.
- RÓZSA Huba 2002. *Az Ószövetség keletkezése. 1. köt.* Szent István Társulat, Budapest.
- TÓTH Kálmán 1968. Mózes második könyve (Exodus). In: *Jubileumi kommentár.* Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.

■ MESTERHÁZY ZSUZSANNA

¹ *Fénysugár*, IV. évf. 27. sz. 1928. szeptember 1. 1. o. https://medit.lutheran.hu/files/fenysugar_1928_4evf_17szam.pdf.

² *Magyar Kurír*, 2022. február 20. <https://www.magyarokurir.hu/hirek/a-lelek-által-vezetett-utat-keresem-tanarkent-az-elit-gimnazium-diakjai-utan-fogvatartottak-kozott>.

Húsvét ünnepe után 4. vasárnap (Cantate)

▶ Zsolt 96,1–13

Igehirdetési előkészítő

Az új éneket gyakorolni kell

A vasárnap jellege

A húsvét utáni negyedik vasárnap Cantate vasárnapja, vagyis az éneklés vasárnapja. A középpontban természetesen a feltámadott Krisztus áll, de hangsúlyozzuk ezen a vasárnapon az éneklés fontosságát, amelyen keresztül dicsőíthetjük Urunkat, Megváltónkat. Ebben az időszakban kiemelten foglalkozunk azzal a ténnyel, hogy énekléssel dicsőíteni az Urat nagyon jó. Sajnos a pandémiának köszönhetően az éneklés a maszk használata miatt még inkább csökkent. Ez azonban nem jelenti azt, hogy emiatt ne hangsúlyoznánk az éneklő gyülekezet fontosságát, ami meghatározza a vasárnap jellegét. Több egyházmegyében a pandémia előtt énekari találkozót szerveztek ezen a vasárnapon.

Amit a textusról tudni kell

A 98. zsoltár kezdőverséből ered Cantate vasárnapjának a neve: *Cantate Domino canticum novum*. A húsvét utáni időben a megváltás és feltámadás öröme fokozódik, és megmutatkozhat az éneklésben. A 96. zsoltár igen szoros rokonságot mutat a 98. zsoltárral, még szó szerinti egyezések is találhatóak bennük. Általában mindkét zsoltárt az újévi és a trónra lépési zsoltárok közé szokták sorolni. Babilonban újévkor ünnepelték Marduk isten trónra lépését, amely egyúttal az új „üdvkor” kezdetét is jelentette. Többen úgy gondolják, hogy hasonló újévi, illetve trónra lépési ünnep volt a zsidóknál Jeruzsálemben is, bár erre konkrét és megbízható adatok nincsenek. Lehetséges, hogy ez a zsoltár egy ilyen ünnep liturgiájához tartozott. E szerint a magyarázat szerint az ünnepi sereg bevonul Jeruzsálembé, és áldozati ajándékokat visz a templomba. Ekkor hangozhatott el a kiáltás: Uralkodik az Úr!

Az 1–6. versek megmutatják, hogy a régi dicsérő énekek nem alkalmasak annak eléneklésére, ami most történt, illetve történik. Ez az oka annak, hogy a zsoltáros új énekre hív. Az Úr szabadítása „új” éneket kíván. Az „új” valóság, amelyről itt szó van, az, hogy az Úr a pogányok Istene is. Az Úr az egész föld királya. Isten uralkodása és a messiási üdvkor beköszöntése ebben az énekekben nem azt jelenti, hogy Isten ítéletet tart a népek felett és Izrael diadalmaskodik a pogányok felett, hanem azt, hogy Isten a népek és a pogányok számára az üdvösséget készíti elő. Ez nyilván Izrael missziói kötelezettségét is mutat-

ja számunkra. A végső következtetés tehát az, hogy Isten úgy készíti el üdvösségét, hogy nem az egyház győzelmét mutatja meg a pogányok fölött, hanem a pogányokat is belevonja az üdvösségbe.

A 7–10. versek a népek hódolatáról szólnak az Úr előtt, amikor trónra lép: ahogyan a király előtt hódolnak alattvalói a trónra lépéskor, és ahogyan a 29. zsoltár szerint Istennek is hódolnak a mennyei seregek, úgy jönnek el a nemzetek hódolatukkal és ünnepi ajándékaikkal, áldozataikkal Isten trónusa elé. Az előtt az Isten előtt hódolnak, aki, ahogy olvassuk a 10. versben, „*igazságosan ítéli a népeket*”.

A 11–13. versekben egyértelművé válik, hogy a kép tovább kitér: Izraelen kívülre, amely új énekkel dicséri Isten szabadítását. Tehát nemcsak a népek jönnek el, hogy hódoljanak Isten előtt, hanem az egész teremtett világ is örül, és dicsőíti Istent. A zsoltáros megszemélyesíti a természetet: ég, föld, tenger, mező, erdő mind örül annak, hogy Isten az egyedüli, aki véghez tudta vinni szabadítását, és hogy igazságosan és pártatlanul ítél. Isten pártatlansága (hűsége) ebben az összefüggésben azt jelenti: úgy ítél, hogy beteljesíti ígéretét, a szövetséget, amellyel népének szabadítást ígér, megtöri a gonoszt, és utat nyit az ő igazságának (ἀλήθεια!).

A perikópa megértése

A zsoltárok többsége eredetileg istentiszteleti ének volt. Az egyes számban megfogalmazott énekeket az egyes hívők adták elő, Isten elé tárva panaszukat, kéréseiket vagy éppen a már megtapasztalt segítségért érzett hálájukat (KUSTÁR 2016, 5. o.). Fontos látnunk azt, hogyan énekeltek ezeket a zsoltárokat. Volt, amikor együtt énekeltek az istentiszteleten, és volt, amikor külön, egyedül. Amikor istentiszteleti közösségben imádkozták a zsoltárt, akkor egymásra figyelve énekeltek, de amikor egymagukban, akkor több tényező is meghatározhatta az éneklésüket. Mindig ugyanazzal a szöveggel énekeltek egyedül, de más dallammal. Aki örült, vidáman énekelte a zsoltárt Istennek, de ugyanazt a szöveget énekelte az az ember is, akinek szomorúsága volt. Csak a dallam változott annak megfelelően, amilyen az éneklés pillanatában az imádkozó lelkiállapota volt. Ez azt is jelenti, hogy mindenki, aki el akarta mondani a zsoltárt, ezt a szöveget mondta el azzal a dallammal, amelyet éppen a lelkiállapota diktált, örömeiben vagy bánatában is Istent dicsérve.

Ebben az énekben az Úr szabadításáért való hálaadás csendül fel. Az Úr szabadításáért kell új énekkel énekelni. Ezt még konkrétabbá teszi, hogy az Úr szabadítása nem egyszerűen Izrael kiemelése a népek közül, hanem ez a szabadítás a népeknek is szól, őket is hívja. A húsvét utáni vasárnapok gondolatkörébe ez jól illeszkedik.

Igehirdetési vázlat

Új ének – új lehetőség

Cantate vasárnapján nem engedélyt kapunk az éneklésre, hanem parancsot, azaz egyetemes parancsot. Ez a zsoltár arra is utal, hogy bárhova menjen is az ember ebben a világban, mindenütt Isten hatáskörében van, sőt mindenütt hasonló, ha nem ugyanazt a magatartást követeli.

A 96. zsoltár nem általában szólít fel Isten dicsőítésére, az Isten előtt „új énekkel” való hódolásra: nem jelent *theologia naturalist*,¹ amely a természet félelmetes fensége előtt hajol meg, és hódol Istennek. Az „új ének” Isten szabadításának, a népeken is könyörülő irgalmasságának a dicsőítése.

Istennek ez a szabadítása őt úgy mutatja be, mint a pogányok minden bálványával szemben az egyedüli hatalmas Istent, aki az eget teremtette, és szilárdá tette a világot, hogy ne inogjon (10. vers).

Amennyiben az Újszövetség felől közelítünk, ez a szabadítás Krisztus halálában és feltámadásában válik valóssá. Ezért énekel neki a gyülekezet „új énekkel” nemcsak új szavakkal és formailag, hanem megújult élettel. Az újszövetségi gyülekezet új éneke mindenekelőtt az új életben való járás!

Az ige azt mondja: „*Énekeljétek új éneket...*” Felvetődik a kérdés, hogy miért is énekeljünk új éneket. A 98. zsoltár 1. verse adja meg a magyarázatot erre: mert csodákat tett az Úr. Izrael számára csodálatos dolog volt, amit Isten tett. A húsvétot megért ember számára is csodálatos dolog volt Isten. Ezért kell nekünk hálát adnunk. Ez a zsoltár nemcsak a gyülekezet felé, hanem az egész világ felé fordul, tehát ne szűkítsük le csak a gyülekezetre. Mi ad okot az új ének éneklésre még? Nagypéntekre és húsvétra gondolok. Isten belenyúlt kegyelmével a bűnös ember életébe. Az embernek azonban nincs kedve mindig énekelni. Sokan vannak az istentiszteleten is, akik nem énekelnek. Mi is az éneklés titka? Valami hat rám, ami miatt énekelek vagy nem énekelek. Ebben a világban van valami, ami re lehet felelni énekkel. Ez pedig nem más, mit Isten testet öltése Jézus Krisztusban, aki a mi bűneink miatt jött a világba közénk, hozzánk.

Bálványok

A zsoltáros felhívja a figyelmet a bálványokra. A bálvány minden olyan isten, amely emberi alkotás, tehát nem Alkotó, hanem alkotott. A teremtő Istennek hangzik a mi énekünk, és ezért van az, hogy ez az ének nem a hangulat szüleménye, hanem szilárdabb alapja van és más indítékai vannak.

¹ A természetes teológia az általunk megtapasztalható létezés mint létezés vizsgálja.

Ki énekelhet?

Az tud csak énekelni az Úrnak, aki tisztában van hatalmával, dicsőségével és erejével. Ez a zsoltár nemcsak megtanítja a gyülekezetet énekelni, hanem megtanítja ennek az éneknek és öröme az okát és alapját. Aki énekel, álljon meg; nem az a dolgotok, hogy vessétek magatokat egyre jobban az uralkodásba, hanem tegyetek bizonyosságot erről az Úrról. Aki az Úrnak énekel, nem nézhet sem erre a földre, sem fel az égre, sem a tengerbe, de nem találkozhat úgy egy emberrel sem, hogy elfeledkezzék Istenről. Aki tudja ezt, nem felejt el sosem, hogy nemcsak a teremtett világ, hanem az ember is Teremtőjéhez tartozik. A zsoltár nem kérdőjelezi meg azt, hogy az ember valóban nagy, és hogy a világ legfejlettebb élőlény. Az eredményeinket sem kicsinyeli le. Sok technikai vívmány az ember alkotása. De ne ez jelentse a „látóhatárt”, hanem az, akinek az új éneket énekeljük.

Isten mindenképpen Ura

Olyan világban élünk, amely tele van megosztottsággal. Ez ennek a kornak nagy fájdalma. Hiányzik az egység ebből a világból. Próbáljuk felosztani a világot: van az egyház, és van, ami azon kívül van. Azonban tudomásul kell vennünk mindannyiunknak, hogy a tudományos gondolkodásnak, a külvilágnak és a keresztény meggyőződésünknek ugyanaz az Ura. Ez pedig nemcsak a gondviselő Istenre összpontosítja gondolatunkat és figyelmünket, hanem azt is tudatosítja, hogy nem mehetünk el a világ mellett. Mert ha elmennénk, akkor Isten mellett mennénk el. Aki nem veszi komolyan a világot, nem veszi komolyan az Istent sem.

Hogyan énekeljünk az Úrnak, és hogyan közeledjünk az Úrhoz?

Nem szólót éneklünk, hanem kórusban éneklünk. Ráadásul nem többdallamú, hanem unisono, vagyis egyszólamú az ének. Csak így énekelhetünk az Istennek, mert ez neki tetsző. Nekünk a kereszt hangnemében kell énekelnünk. Sokan azt gondolják, hogy nagyon könnyű egy szólamban énekelni. Mindenki egyet énekel. Őszintén ki kell mondanunk, hogy ez egyáltalán nem könnyű feladat. Hiszen az egyet éneklésnél hallatszódik ki a legjobban a hiba, akár dallam-, akár szöveghiba legyen is az. Sőt, a hibalehetőségek komoly forrása lehet az ütemből való kicsúszás. Figyelni kell a ritmusra, a jelölésekre. Itt van a legnagyobb szükség arra, hogy az egy karban éneklők figyeljenek egymásra. Itt nem lehet sietni, sem pedig lemaradni. Egymásra figyelve kell dicsérni az Istent!

Minden ének dicséret, amely az élet egészével számol. Tehát nem szűkül le csak az énekkar tagjaira. Ez a dicséret mindenkinek szól a teremtett világban. Ha komolyan vesszük ezt az „együttes éneklést”, akkor tudunk őszintén közeledni az Úrhoz.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Jn 16,5–15; Jak 1,16–21. A János evangéliumából idézett rész arra hívja fel a figyelmet, hogy Jézusnak el kell végeznie értünk a küldetését. A Jakab leveléből idézett szakasz arról szól, hogy ne a bűnnek éljünk, hanem bízzuk az életünket Istenre.

Énekek

EÉ 232; 325; 328

Imádság

Urunk, Jézus Krisztus, járj közben népedért. Te váltottál meg bennünket. Tarts meg minket az igaz keresztény hitben! Meghitt szavaddal, a Szentírásban adott isteni igéddel hívd ismét egybe nevednek egymástól messzire távolodott megvallóit. (EÉ 735. o.)

Illusztráció

VERS

Túrmezei Erzsébet: *Új éneket!*

Új éneket, újat!	új szívvel, étellel!
minden reggel újat!	Údét, mint a harmat!
Új hajnal hasadtán	frisset, mint a reggelt!
új titkok tárulnak.	Új kegyelem árad,
Új virágok nyílnak,	új hittel előre
ha régiék hullnak,	csodáról-csodára,
új öröm, új hála	erőről-erőre.
ha sebek gyógyulnak.	Remények csendülnek,
Énekek ébrednek:	életek újulnak,
új ének az Úrnak!	Énekek zendülnek,
Új éneket, újat:	új ének az Úrnak.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- Bevezetés a Zsoltárok könyvéhez.* In: *Jegyzetek a katolikus Bibliához.* <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Biblia-Jegyzetek-jegyzetek-a-katolikus-bibliahoz-3/bevezetes-a-zsoltarok-konyvehez-11C8/>. (Megtekintés: 2022. február 1.)
- JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása.* 2., jav. kiad. Fraternitas, Veszprém.
- KÁLVIN János 2011. *Zsoltármagyarazatok. Olvassuk együtt!* Ford. Szabó Miklós. http://www.refkossuthter.hu/sites/default/files/fajlok/kalvin_zsoltar.pdf. (Letöltés: 2022. február 1.) 1361. o.
- KUSTÁR Zoltán 2016. *A Zsoltárok könyve válogatott fejezeteinek magyarazata.* Egyetemi jegyzet. DRHE Őszövetségi Tanszék, Debrecen. Web: <http://diaksag.drhe.hu/wp-content/uploads/2019/03/Zsoltarok-jegyzet-2018-20192.-felév-1-1.pdf>. (Letöltés: 2022. február 1.)
- PÁLFY Miklós 1964. *A Zsoltárok könyve. Válogatott zsoltárok magyarazata.* Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest. 137. o.

TARTALOM Mécses a te igéd

KUN-TÖRÖK ANETT: *Látni az aggodalmak között* 121

Tanulmányok

PAUL BALLARD: *A Biblia alkalmazása* 122

GRENDORF PÉTER – GRENDORF-BALOGH MELINDA – GYŐRI ZSUZSANNA
– CSERMELY PÉTER: *A testvéri közösség mint hálózat. Hálózatos gyülekezet-
fejlesztési modell a Budapest-Angyalföldi Evangélikus Egyházközségben* 128

MÓRICZ NIKOLETT: *Beszédes hallgatás. Zsoltárok traumat(e)ológiai
perspektívából* 133

ANGYAL-CSEKE CSABA: *Pécseli Király Imre kátéja. Az egyház egységének
teológiai alapjai a 17. században* 139

Figyelő

Krisztusban mindnyájan életre kelnek
LÁZÁRNÉ SKORKA KATALIN: *Emlékezés Fejér Sándor István evangélikus
lelkész szolgálatára (1954–2022)* 147

KONDOR PÉTER: *Hittel élt és hűséggel szolgált. Igehirdetés Fejér Sándor
lelkész temetésén (Zsolt 126,3)* 148

Az igehirdető műhelye

RIBÁR JÁNOS: *Húsvét ünnepe után 1. vasárnap – Fehérvasárnap
(Quasi modo geniti) (Jn 5,24–25)* 150

KOVÁCS ERZSÉBET: *Húsvét ünnepe után 2. vasárnap (Misericordia Domini)
(Ez 34,1–10)* 152

MESTERHÁZY ZSUZSANNA: *Húsvét ünnepe után 3. vasárnap (Jubilate)
(2Móz 13,20–22)* 155

FISCHL VILMOS: *Húsvét ünnepe után 4. vasárnap (Cantate) (Zsolt 96,1–13)* 158